

Ekonomická
fakulta
Faculty
of Economics

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Fakulta ekonomická
Katedra ekonomiky

Diplomová práce

Přerozdělovací procesy a spotřební chování

Vypracovala: Bc. Lucie Šťovíčková
Vedoucí práce: doc. Ing. Ivana Faltová Leitmanová, CSc.

České Budějovice 2024

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Ekonomická fakulta

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Bc. Lucie ŠTOVÍČKOVÁ
Osobní číslo: E20499
Studijní program: N0488A050006 Finance a účetnictví
Studijní obor:
Téma práce: Přerozdělovací procesy a spotřební chování
Zadávající katedra: Katedra aplikované ekonomie a ekonomiky

Zásady pro vypracování

Cílem DP bude posoudit, jak přerozdělovací procesy ovlivňují spotřebu domácností

Osnova:

1. Teoretické vymezení základních kategorií
2. Identifikace důvodů a příčin přerozdělovacích procesů
3. Zkoumání dopadů přerozdělovacích procesů na chování a rozhodování spotřebitele
4. Očekávání vybraného subjektu v kontextu omezené racionality

Rozsah pracovní zprávy: 40 – 50 stran

Rozsah grafických prací: dle potřeby

Forma zpracování diplomové práce: tištěná

Seznam doporučené literatury:

Stejskal, J.: Rozhodování o věcech veřejných. Wolters Kluwer, 2020.

Holub, M., Mertl, J., Millionová, P., Šlapák, M., Vostatek, J., & Víšek, P. (2019). Typologie sociálních dávek a událostí v pojistném a nepojistném systému sociálního zabezpečení z hlediska vhodnosti a efektivity. Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, vvi.

Valencič, R., Blahout, R., Černík, O., Červenek, J. Kroh, M. Mertl, J. Pavlát, L., Roubal, O., Suchý, P., Wawroszc, P a Zich, F. (2020). Bohatství a chudoba jako problém. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, a. s., 2020. 138 s. SCIENCEpress.

Vedoucí diplomové práce: doc. Ing. Ivana Faltová Leitmanová, CSc.
Katedra aplikované ekonomie a ekonomiky

Datum zadání diplomové práce: 20. února 2021
Termín odevzdání diplomové práce: 30. dubna 2022

doc. Dr. Ing. Dagmar Škodová Parmová
děkanka

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
EKONOMICKÁ FAKULTA
Studentská 13 (1)

370 05 České Budějovice

prof. Ing. Eva Kislingerová, CSc.
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 22. února 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to - v nezkrácené podobě/v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Ekonomickou fakultou - elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 8.4.2024

.....

Bc. Lucie Šťovičková

Poděkování

Ráda bych poděkovala doc. Ing. Ivaně Faltové Leitmanové, CSc. za pomoc a cenné rady při zpracování diplomové práce.

Obsah

1	Úvod.....	3
2	Literární rešerše	5
2.1	Teoretické vymezení základních kategorií	5
2.1.1	Přerozdělovací procesy	6
2.1.2	Systém sociálního zabezpečení	14
2.1.3	Spotřeba.....	24
2.2	Identifikace důvodů a příčin přerozdělovacích procesů	26
2.2.1	Nerovnosti v důchodech.....	29
3	Cíl práce a metodika	32
4	Praktická část	34
4.1	Zkoumání dopadů přerozdělovacích procesů na rozhodování spotřebitele.....	34
4.1.1	Příjmová nerovnost	34
4.1.2	Daňová kvóta	35
4.1.3	Státní rozpočet.....	37
4.1.4	Distribuce daní a dávek.....	40
4.1.5	Příjmy domácností	43
4.1.6	Spotřeba domácností	45
4.1.7	Vliv jednotlivých faktorů na spotřební výdaje domácností	52
4.1.8	Vliv sociálních a celkových příjmů na spotřební výdaje domácností dle osoby v čele domácnosti	61
4.2	Očekávání subjektu v kontextu omezené racionality.....	65
5	Závěr.....	69
6	Summary a keywords.....	73
7	Seznam použité literatury	74
8	Seznam obrázků, tabulek a grafů	78

9	Seznam použitých zkratek	80
10	Seznam příloh	81

1 Úvod

Prvotní rozdělení důchodů ve společnosti může zahrnovat větší či menší nerovnosti v rozložení důchodů. Nepanuje jasná shoda na tom, jaká nerovnost je ještě žádoucí a v jaké míře má stát zasahovat do prvotního rozdělení důchodů ve společnosti. Jednou z nejvýznamnějších funkcí sociální politiky je přerozdělovací funkce. Společnost si volí v rámci veřejné volby mezi vyššími výdaji na sociální dávky spolu s vyšším daňovým zatížením a mezi nižšími výdaji na sociální dávky spolu s nižším daňovým zatížením.

Cílem přerozdělovacích procesů je zmírnit nerovnosti v prvotním rozdělení důchodů, které vzniklo působením tržních sil. V průběhu přerozdělovacího procesu dochází ke snížení důchodu o daně, poplatky či jiné odvody do státního rozpočtu a naopak ke zvýšení o transferové platby. Výsledkem přerozdělovacího procesu je konečné rozdělení důchodů, které je méně nerovné než prvotní rozdělení. Vysoká míra přerozdělování ve společnosti může vést k neochotě pracovat. Naopak velmi nízká míra přerozdělování může mít za následek vysokou chudobu.

Cílem této diplomové práce je posoudit, jakým způsobem přerozdělovací procesy ovlivňují spotřebu domácností.

Diplomová práce je rozdělena do tří hlavních částí. První částí je literární rešerše, která bude věnována teoretickému vymezení základních kategorií. Zaměříme se na obecnou charakteristiku přerozdělovacích procesů, identifikaci důvodů a příčin přerozdělovacích procesů a nástroje přerozdělování. Krátce shrneme historii přerozdělovacích procesů a teoretické přístupy k přerozdělování - liberální, socialistický a konzervativní přístup. Vysvětlíme si rozdělení sociálního systému na sociální pojištění, státní sociální podporu a sociální pomoc. V neposlední řadě se zaměříme také na systém sociálního zabezpečení v České republice, měření nerovností v důchodech a teorie spotřeby.

Druhá část práce je věnována cíli práce a metodice. V této části práce budou popsána východiska pro praktickou část práce, zejména zdroje a způsob využití dat.

Třetí část představuje praktickou část práce. V této části bude nejprve zhodnocena příjmová nerovnost v České republice a vývoj složené daňové kvóty. Dále bude věnována pozornost příjmové a výdajové stránce státního rozpočtu, konkrétně daňovým příjmům, pojistnému na sociální zabezpečení a transferovým platbám obyvatelstvu. Zjistíme, kolik

z těchto příjmů se dále přerozdělí formou transferových plateb obyvatelstvu. Zhodnotíme strukturu daňového mixu v České republice a sociální příjmy obyvatelstva dle jednotlivých druhů. Posoudíme distribuci daní a dávek domácností dle jednotlivých decilů. Dále se zaměříme na strukturu příjmů domácností a strukturu a vývoj spotřebních výdajů domácností. Spotřební výdaje dále rozlišíme dle účelu a trvanlivosti. S využitím korelační a regresní analýzy zhodnotíme vliv příjmů, zejména sociálních, na spotřebu domácností. V neposlední řadě se budeme zabývat teorií omezené racionality a jejím vlivem na spotřební chování domácností.

2 Literární rešerše

Hlavním důvodem pro zásahy státu do ekonomiky je nerovnováha v ekonomickém systému, kterou trh sám nemůže vyřešit. Tuto situaci nazýváme "selhání trhu". (Stejskal a kol., 2020)

Veřejná volba se zabývá kolektivním rozhodováním, jehož cílem je zvýšení užitku a blahobytu celé společnosti. Ekonomický a politický trh představují dva podsystémy, které se vzájemně ovlivňují a zároveň jsou samostatné. V rámci ekonomického trhu probíhají výměny pouze tehdy, pokud jsou pro všechny strany výhodné dle jejich individuálních preferencí. Politický trh oproti tomu tuto individualitu neobsahuje. Rozhodovací proces v rámci veřejného sektoru individuální preference voličů agreguje dle hlasování do výsledku voleb a zvolený zástupce provádí kolektivní rozhodování o věcech veřejných. (Stejskal a kol., 2020)

Společnost prostřednictvím veřejné volby volí mezi vyššími výdaji na sociální dávky spolu s vyšším daňovým zatížením, nebo naopak nižším daňovým zatížením spolu s nižšími výdaji na sociální dávky.

Ve společnosti, ani mezi ekonomy, nepanuje jasná shoda na tom, jaká nerovnost ve společnosti je ještě žádoucí, jaká už nikoli a v jaké míře by měl stát do prvotního rozdělení důchodů zasahovat.

2.1 Teoretické vymezení základních kategorií

Z pohledu sociální politiky a procesu přerozdělování jsou významnými kategoriemi zejména sociální politika, systém sociálního zabezpečení, přerozdělování důchodů a důchody samotné.

Krebs a kol. (2015) definuje sociální politiku jako soubor opatření činěných s cílem zlepšení životních podmínek společnosti v dané zemi, zajištění sociálního bezpečí a suverenity. Rostoucí požadavky a omezené zdroje vystavují sociální politiku silnému politickému a ekonomickému tlaku.

Duková (2013) rozlišuje sociální politiku na aktivní a pasivní. Aktivní sociální politika se vyznačuje snahou předcházet vzniku sociálních problémů. Obsahuje preventivní opatření, působí „ex ante“. Pasivní sociální politika oproti tomu zmírňuje důsledky vzniklých sociálních problémů, působí „ex post“.

Krebs (2015) definuje 5 hlavních funkcí sociální politiky:

1. Přerozdělovací funkce – prostřednictvím sociální politiky dochází k přerozdělení prvotního rozdělení důchodů tak, aby byly zmírněny nerovnosti v tomto prvotním rozdělení.
2. Ochranná funkce – jejím úkolem je řešit sociální situace, které již vznikly.
3. Homogenizační funkce – spočívá v poskytování stejných šancí všem (např. vzdělání).
4. Stimulační funkce – jejím úkolem je stimulovat žádoucí sociální jednání.
5. Preventivní – má za cíl předcházet negativním událostem.

Přerozdělovací funkce sociální politiky patří k jejím nejvýznamnějším funkcím. Přerozdělovacím procesům, které vycházejí z přerozdělovací funkce sociální politiky, bude věnována následující kapitola.

2.1.1 Přerozdělovací procesy

Přerozdělovací funkce sociální politiky je realizována prostřednictvím přerozdělovacích procesů.

Smyslem přerozdělovacích procesů je zmírnit nerovné rozdělení důchodů, které vzniklo v důsledku působení tržních mechanismů. (Dvořák, 2008)

Prvotní rozdělení důchodů ve společnosti je kombinací faktorů, které člověk může ovlivnit (například vlastní úsilí či vzdělávání) a faktorů, které nemůže ovlivnit (například dědictví). Krebs (2015) uvádí, že výsledkem redistribuce je konečné rozdělení důchodů. Toto rozdělení je oproti prvotnímu rozdělení méně nerovné.

Hrdličková (2006) uvádí jako pozitivní důsledky přerozdělení realizaci aktivní politiky zaměstnanosti, omezení sociálních konfliktů a částečný růst agregátní poptávky díky sociálním příjmům jinak nízkopříjmových obyvatel. Naopak za negativní je možné považovat problémy s efektivností prostředků vynakládaných na sociální výdaje nebo byrokracii. Vysoká míra přerozdělování může mít za následek menší ochotu pracovat a v důsledku toho způsobit i nižší hospodářský růst.

Dle Kohouta (2005) je příjmová nerovnost přirozená pro fungující společnost, zároveň je však také následkem fungování ekonomického systému. Pokud tato nerovnost dosahuje extrémních hodnot, představuje problém v rámci vnitřního rozvoje a vnější konkurenceschopnosti.

Turečková & Buryová (2018) uvádějí, že vysoká příjmová nerovnost v zemi limituje její rozvoj. Do přerozdělovacích procesů je vhodné zahrnout prvky motivační, v podobě motivace pracujících, i solidární, jejichž cílem je zmírnění nerovností.

Stiglitz (1997) uvádí, že pro dosažení větší rovnosti je nutné vzdát se části efektivnosti. Valenčík (2020) však dodává, že k poklesu efektivnosti nemusí dojít při mírném přerozdělení. Míra přerozdělení a také jeho struktura vychází z veřejné volby. Za formu efektivního přerozdělování můžeme považovat například financování základního vzdělání, zdravotní péče a zajišťování veřejných statků s větší mírou participace bohatších. Efektivita sociálních dávek pak spočívá zejména v jejich účelnosti.

Abychom mohli redistribuci považovat za ekonomicky efektivní, cena za případné sociální konflikty musí být vyšší než výdaje na sociální dávky. Sociální dávky musejí být také nižší než minimální mzda, aby byl zachován motivační efekt k práci. (Hrdličková, 2006)

Valenčík (2020) se snaží odpovědět na otázku, proč investiční příležitosti spojené s nabýváním, uchováním a uplatněním lidského kapitálu nejsou využívány podle míry jejich výnosnosti. Pokud by tak využívány byly, došlo by k zásadní změně chápání toho, co si představujeme pod pojmem „bohatství“ a „chudoba“. K tomuto rozdělení společnosti na bohaté a chudé by vůbec nedocházelo a problémy, které vznikají z tohoto rozdělení, by nevznikaly. Představuje investiční řešení problému bohatství a chudoby, v rámci něhož je rovnost chápána jako rovnost investičních příležitostí vycházející ze schopností jednotlivce, tedy lidského kapitálu. V tomto případě nedochází k přerozdělování pouze prostřednictvím státního aparátu, ale zejména prostřednictvím kontraktů, které jsou uzavírány mezi vlastníky investičních prostředků a investičních příležitostí. Srovnává redistribuční a investiční přístup k řešení problémů spojených s bohatstvím a chudobou. Jedním z významných rozdílů je role státu, veřejné volby a trhu. V případě redistribučního přístupu se vychází z veřejné volby a stát poté aplikuje a vynucuje. V případě investičního řešení je nezbytné vytvořit podmínky formou komplexních reforem pro dobrovolné uzavírání kontraktů spojených s nabýváním, uchováním a uplatněním lidského kapitálu.

Nástroje přerozdělování

Během přerozdělovacího procesu dochází ke snížení důchodu o daně, poplatky či jiné odvody do státního rozpočtu a je naopak zvýšen o transferové platby.

Transferové platby představují platby státu směrem k jednotlivcům, za které stát nepožaduje žádnou protislužbu. Transferové platby jsou jedním z nejvýznamnějších kanálů přerozdělování, z nichž nejvýznamnější jsou starobní a invalidní penze. (Jurečka, 2013)

Stejskal a kol. (2020) uvádí, že vláda může zmírňovat nerovnosti pomocí daňových nástrojů, zejména zvýšením daňového zatížení bohatým, a zvýšit tak příjmy do státního rozpočtu, z nichž může poskytovat pomoc chudým a snižovat důsledky chudoby. Tím však nedojde k odstranění chudoby jako takové, ale pouze jejích následků. Z toho důvodu uvádí také druhou možnost a to zamezení vzniku chudoby. Toto opatření je možné realizovat s pomocí veřejného sektoru, konkrétně systémy, které lidem zajistí práci a s tím také důchod. Jedná se například o systém vzdělávání, aktivní politiku zaměstnanosti, sociální péči o určité skupiny obyvatel a podobně.

Dle Žáka (2006) jsou k přerozdělování využívány především následující nástroje:

- Veřejné rozpočty
 - nejdůležitější z veřejných rozpočtů je státní rozpočet, jehož příjmovou stránku tvoří daně a poplatky a výdajovou stránku transferové platby či financování veřejných statků
- Parafiskální systémy
 - jedná se o mimorozpočtové systémy a soustavy národního pojištění (například fondy důchodového pojištění, zdravotního pojištění)
- Právní úpravy některých podmínek rozdělování
 - Jedná se například o pravidla pro fungování trhu práce (dovolená, pracovní doba, postup při nemoci ...)
- Účast státu na jednáních mezi sociálními partnery

Turková (2014) uvádí, že přerozdělovací politika je uskutečňována pomocí daní a transferů. Systémy sociálních dávek a daní mají společný efekt na redistribuci, zároveň však fungují zcela odděleně. Hlavním nástrojem redistribuce je státní rozpočet a sociální pojištění.

V daňovém systému je sociální politika realizována formou daňových odpočtů a slev u daně z příjmů fyzických osob. Peková (2011) uvádí, že u individuálních důchodových daní fungují určité sociální prvky. Jedná se například o odčitatelné položky od základu daně, slevy z již vypočtené daně, některé příjmy mohou být osvobozeny od daně nebo nebýt předmětem daně vůbec. Poplatník tak zaplatí nižší daň z příjmů fyzických osob. Výhodou daňových úspor je, že nesnižují motivaci k dosahování příjmů. Existuje také tzv. negativní důchodová daň, ke které může poplatník dospět, pokud má příjem nižší než stanovená optimální hranice příjmů. Jedná se například o daňový bonus, který může vzniknout z uplatnění daňového zvýhodnění na dítě.

Progresivní zdanění u daně z příjmů fyzických osob funguje jako automatický vestavěný stabilizátor. Do konce roku 2007 byly v České republice příjmy fyzických osob zdaněny progresivní sazbou daně. Od roku 2008 byla zavedena jednotná sazba 15% spolu s úpravou základu daně na úroveň tzv. superhrubé mzdy. Od roku 2021 byla superhrubá mzda zrušena a znovu zavedena progresivní sazba ve zdanění příjmů fyzických osob s daňovými sazbami 15% a 23%.

Vztah mezi daňovými příjmy a daňovou sazbou zobrazuje Lafferova křivka. Popisuje jev, ve kterém s růstem daňové sazby roste i daňový výnos, ale pouze do určitého bodu. Pokud dojde ke zvýšení daňové sazby nad tento bod, daňový výnos bude klesat. Důvodem je klesající ekonomická aktivita a tedy i ekonomický růst. (Krebs, 2015)

Daňová kvóta

Celkový rozsah přerozdělení je možné měřit pomocí složené daňové kvóty. Složená daňová kvóta představuje poměr výnosu z daní, pojistného na sociální a zdravotní pojištění a cel k HDP v běžných cenách. (Hrdličková, 2016)

Kubátová (2010) uvádí, že daňová kvóta ve světě obecně roste. Čím nižší daňová kvóta je, tím menší je míra přerozdělení. V liberálních státech, jako například USA, bude daňová kvóta nízká, v sociálně demokratických státech bude naopak vyšší. Nejvyšší míru redistribuce v Evropě vykazuje Švédsko a Dánsko.

Jednoduchá daňová kvóta představuje podíl pouze daňových příjmů k HDP v běžných cenách. Neobsahuje informace o míře přerozdělení vycházející ze sociálního a zdravotního pojištění.

Dle Hrdličkové (2006) o rozsahu přerozdělení vypovídá také vývoj mandatorních výdajů. Mandatorní výdaje jsou ze zákona povinné. Nejvýznamnějším mandatorním výdajem jsou sociální transfery, z nichž největší položku tvoří dávky důchodového pojištění.

Přístupy k přerozdělování

Liberální ekonomové považují sociální politiku za něco, co odčerpává zdroje pro ekonomický růst. Umírněnější liberálové se snaží zefektivnit sociální systém například omezením byrokracie a převodem určitých aktivit pod soukromé subjekty. Připouštějí sociální politiku pouze v nezbytných situacích. (Hrdličková, 2006)

Keynesiánci oproti tomu považují proces přerozdělování za pozitivní ve vztahu k růstu poptávky. Bohatí obecně více spoří, protože mezní sklon ke spotřebě s růstem důchodu klesá. Pokud dochází k redistribuci od bohatých k chudým, chudší vrstvy zvyšují svou spotřebu, což vede k nárůstu celkové spotřeby a agregátní poptávky. Keynes zastává názor, že přerozdělování a vládní výdaje mohou vést k ekonomickému růstu a v období hospodářského poklesu jsou sociální opatření významná. (Hrdličková, 2006)

Dle Hrdličkové (2006) nelze zpochybnit vliv sociální politiky na růst agregátní poptávky. Došla však k závěru, že vliv redistribuce na ekonomický růst není tak jednoznačný, jak ho prezentuje keynesiánská teorie.

Ochraňa a kol. (2010) uvádí tři základní politické přístupy vlády k přerozdělování:

- Liberální přístup
- Socialistický přístup
- Konzervativní přístup

Liberální přístup odmítá přerozdělování, popřípadě ho akceptuje pouze v minimální nezbytné míře. Tento přístup říká, že pracovní rozdělení důchodů je spravedlivé. Klade důraz na svobodu jednotlivce a jeho schopnost zabezpečit se.

Socialistický přístup naopak podporuje významnou redistribuci. Za základ považuje rovnost všech občanů a tuto rovnost garantuje vláda. Tento přístup požaduje sociální rovnost ve společnosti.

Konzervativní přístup počítá s určitým přerozdělením. Vláda se snaží pomoci cílovým ohroženým skupinám spoluobčanům, zároveň však zohledňuje spoluodpovědnost občana. (Žák, 2006)

Valenčík (2020) uvádí několik teorií popisující řešení problému bohatství a chudoby. Jedná se o:

- Teorii sociálního státu
- Marxovu teorii nadhodnoty
- Ekologicky vynucené přerozdělení

Teorie sociálního státu, nebo-li welfare state či stát blahobytu, představuje takový stát, který se vyznačuje vysokou mírou redistribuce. Vysoká míra redistribuce je náročná na ekonomické zdroje a proto může fungovat pouze ve velmi produktivních ekonomikách. Sociální stát se snaží zvyšovat životní úroveň obyvatelstva zejména zajištěním existenciálních rizik, v oblasti vzdělání a zdraví. (Valenčík, 2020) Základní teoretický rámec sociálního státu položil Lord William Beveridge, který v roce 1942 předložil britskému parlamentu návrh, podle kterého měl stát obyvatelstvu po válce zajistit zdravotní péči, zaměstnání, vzdělání, sociální pomoc a jistoty. Navázal na Johna Maynarda Keynesa a požadoval financování tohoto systému na principu přerozdělování daní. Z původně politického dokumentu tak vznikl koncept sociálního státu (Tomeš, 2012). Dle Krebse (2015) se sociální stát vyznačuje jako stát, který má velmi silný veřejný sektor a významně zasahuje do sociální oblasti. Existují tři základní modely sociálního státu, které prakticky všechny usilují o totéž, o uspokojování sociálních potřeb:

- Univerzalistický (sociálně-demokratický) přístup považuje sociální potřeby za sociální práva a klade důraz na veřejné služby financované z daní.
- Liberální přístup klade důraz na jednotlivce a jeho individuální odpovědnost v uspokojování sociálních potřeb. Stát zde má okrajovou funkci, pouze pro poskytnutí potřebné sociální pomoci.
- Výkonový přístup vychází z uspokojování sociálních potřeb v závislosti na výkonu. Jedná se zejména o sociální pojištění s dávkami závisujícími na výdělku.

Valenčík (2020) uvádí, že přerozdělení v rámci sociálního státu je nejjednodušší formou výběru daní, financováním základních potřeb těm nejchudším a financováním veřejných statků či služeb. V případě daně stanové procentem z příjmu platí bohatší vyšší daně a tuto míru přerozdělení lze dále zvýšit zavedením progresivního zdanění. Nevýhodou může být to, že bohatí mohou přesunout své podnikání do země s nižší mírou

zdanění a nižší progresí, podryvání ekonomické konkurence v případě vysokého přerozdělování nebo stále vyšší nárokování prostředků ze strany chudších.

Marxova teorie nadhodnoty vychází z toho, že svobodná tržní směna, ve které si kapitalista kupuje od dělníka práci a dělník dostává za tuto pracovní sílu mzdu, není spravedlivá. V této teorii představuje nadhodnota v kapitalismu rozdíl mezi hodnotou, kterou dělník vytvoří svou prací a mzdou, kterou za ni dostává. Dle Marxovy teorie nadhodnoty soukromé vlastnictví výrobních prostředků vede k vykořisťování a řešení vidí ve znárodnění výrobních prostředků a přechodu k beztřídní společnosti. O nadhodnotu se tak společnost podělí v rámci celého systému. (Valenčík, 2020)

Ekologicky vynucené přerozdělení vychází z toho, že k vyšší míře přerozdělování nás donutí ekologická situace (např. změny klimatu, vyčerpávání přírodních zdrojů) (Valenčík, 2020). Reid (2005), který je jedním z hlavních představitelů této teorie, navrhuje například podporu technologií zvyšující energetickou účinnost a omezující emise skleníkových plynů nebo odstranění dotací, které podporují nadměrné využívání služeb ekosystému.

Historie přerozdělovacích procesů

V současném nastavení přerozdělovacích procesů v České republice hraje významnou roli historie.

Během éry socialismu byly podle Hrdličkové (2006) skryté jednotlivé toky prostředků spojené s přerozdělováním. Newbery (1995) však odhaduje míru přerozdělení v tehdejší Československu přes 70%. Takové přerozdělení nejen, že nebylo efektivní, ale bylo také značně demotivující. O sociální politiku tak, jak ji známe dnes, tehdy ani nešlo. Po ekonomických reformách v 90. letech se míra přerozdělení měřená daňovou kvótou snížila pod 50%.

I přes změny v sociálním systému v 90. letech u nás nedošlo ke vzniku liberálního prostředí, které by podporovalo dlouhodobý hospodářský růst. V rámci sociální politiky byly v 90. letech prosazovány liberální tendence v sociální politice. V roce 1996 byly tyto tendence blokovány sociálně demokratickými zastánci a dostávaly se pomalu do pozadí. Od roku 1998 daňová kvóta opět rostla a rostl tedy také rozsah přerozdělování. (Hrdličková, 2006)

Sociální politika je ovlivněna nejen změnami v sociálním systému v 90. letech, ale také přetrvávajícím socialistickým chápáním hodnot ve společnosti. Určité hodnoty získané v rámci socialistického systému přetrvaly do moderní doby, což dokazuje i to, že část obyvatelstva chápe sociální nerovnosti jako nespravedlivé a spoléhá na stát ve snaze přenést na něj odpovědnost. Vžitě socialistické postoje ve vztahu k redistribuci se projevují ve veřejné volbě, která má následně vliv na sociální politiku. Vždy je však nutné vybalancovat vztah mezi sociální spravedlností a ekonomickou efektivností. (Hrdličková, 2006)

Hrdličková (2006) na datech z let 1989-2004 ukazuje, že sociální systém se i v tomto období vyznačoval vysokým rozsahem přerozdělování. Upozorňuje, že takovýto systém vede ke snížení produktivity práce a nižším výkonům, což do budoucna povede k omezení spotřeby a investic. Analyzovala dále vývoj daňové kvóty, rozdělení dávek a daní mezi jednotlivými příjmovými skupinami, vývoj sociálních transferů a vývoj Giniho koeficientu. Závěrem uvádí, že v České republice v tomto období docházelo k vysokému přerozdělování a přerozdělovací procesy nebyly nastaveny tak, aby vytvářely prostředí pro dlouhodobý hospodářský růst. Dle Dlouhého (1997) však není průkazné, že by mezi ekonomickou výnosností a příjmovou nerovností byl přímý vztah. Ukazuje, že některé země, v nichž je vysoká míra redistribuce, a tedy nízká nerovnost, mají vysoké přírůstky produktivity práce a naopak některé země s vysokou příjmovou nerovností mají nízké přírůstky produktivity práce.

Hrdličková (2006) uvádí, že pokud v zemi dochází k vyšší redistribuci, může mít více prostředků pro vzdělávání, zdravotnictví a v konečném důsledku to může vést k ekonomickému růstu. V České republice však většinu této redistribuce spolknou mandatorní výdaje a omezují tak možnosti takového ekonomického růstu. Stejně tak se může jevit jako výhodnější ponechat více peněz v ekonomice na investice a těžit tak z technologických inovací. Vhodné je najít kompromis „někde mezi“, ale nastavení systému tak, aby zároveň podporoval ekonomický růst, může být složité.

2.1.2 Systém sociálního zabezpečení

Dávky sociálního zabezpečení můžeme dělit na pojistné a nepojistné. Toto dělení je dle Holuba a kol. (2019) významné nejen pro sociální politiku a veřejnou správu, ale také pro občany a veřejné finance. Zároveň však uvádí, že toto členění je poměrně hrubé a některé dávky sociálního zabezpečení nemusejí vždy plně odpovídat teoretickým kritériím jedné či druhé skupiny a stejně tak nemusí být vždy vhodné se danou dávkou snažit přizpůsobit tak, aby do dané kategorie přesně zapadla. Důležitější je věcný význam těchto dávek a jejich funkce pro příjemce dávky.

Holub a kol. (2019) uvádí několik kritérií, podle kterých je možné členit dávky na pojistné a nepojistné. Jedná se zejména o následující kritéria:

- závislost na výdělku
- mechanismus financování
- způsob změny výše dávek
- administrace výplaty dávky
- zdanění dávky
- typický výchozí model sociální politiky
- primární zásada sociální politiky

Závislost na výdělku představuje základní kritérium z pohledu závislosti na předchozí ekonomické aktivitě. U pojistných dávek je dávka závislá na výdělku, tedy na předchozí ekonomické aktivitě jedince a výše dávky se mění s výdělkem. Nepojistné dávky oproti tomu nejsou závislé na výdělku a jsou stanoveny absolutně.

Mechanismus financování je další významné kritérium. Jedná se o způsob stanovení výše dávky sociálního zabezpečení. V případě pojistných dávek je dávka stanovena jako procento z vyměřovacího základu až do výše maximálního limitu. Tyto dávky jsou financovány z pojistného. V případě nepojistných dávek je dávka stanovena absolutní částkou, přičemž tato dávka může být vázána nebo testována na minimální příjmové veličiny. Tyto dávky jsou financovány ze státního rozpočtu, konkrétně z daňových příjmů.

Způsob změny výše dávek je v případě pojistných dávek automatický ve vazbě na výdělek. Naopak nepojistné dávky se mění s diskrečními opatřeními, které vycházejí z veřejné volby.

Administraci výplaty pojistných **dávek** zajišťuje sociální pojišťovna (v České republice Česká správa sociálního zabezpečení) a nepojistných dávek veřejná správa (v České republice například Úřad práce).

Ve vazbě na **zdanění dávky** může zdanění pojistných dávek přicházet v úvahu, může mít smysl. Oproti tomu zdanění nepojistných dávek smysl nedává.

Typický výchozí model sociální politiky v případě pojistných je dávek označován jako výkonový, v případě nepojistných dávek jako univerzalistický, případně liberální. Výkonový model vychází z výkonu daného jedince, tedy zejména z jeho výdělku. Univerzalistický přístup požaduje zajištění univerzální podpory v předem daných sociálních situacích. Liberální model je postaven na rovných nízkých dávkách, které mají pokrýt pouze základní situace.

Primární zásada sociální politiky uplatňovaná v případě pojistných dávek je zásada ekvivalence a solidarity. V případě nepojistných dávek dochází k redistribuci od daňových poplatníků, kteří v dané sociální situaci nejsou k těm, kteří v ní jsou. (Holub a kol., 2019)

Obecně lze říci, že dávky v nezaměstnanosti, nemocenské pojištění a důchodové pojištění spadají pod pojistné dávky. Dávky sociální podpory a dávky sociální pomoci řadíme pod nepojistné dávky. (Holub a kol., 2019)

Holub a kol. (2019) uvádí, že je vhodné, aby některé dávky sociálního zabezpečení byly navázány na ekonomickou aktivitu jedince se současným uznáním relevantních objektivních okolností, například důchodové pojištění, nemoc nebo invalidita. Stát skrze sociální pojištění nechává občany, aby se zabezpečili na danou situaci, například stáří. Liberální sociální model v tomto ohledu preferuje soukromé pojištění. Problém soukromého pojištění je právě v možnosti zohlednit obecně uznávané relevantní okolnosti, které naopak v případě soukromého pojištění může znamenat zvýšení pojistného nebo vyloučení z pojištění (například částečná invalidita).

Nepojistné dávky jsou dle Holuba a kol. (2019) používány v případech, ve kterých není vhodné, aby řešení dané sociální situace bylo vázáno na pracovní příjem, nebo není vhodné přímo zatížit výrobní faktor práce. Jedná se o dávky na obecně uznané sociální situace, například příspěvek na bydlení.

Holub a kol. (2019) uvádí, že nepojistné dávky je možné členit na dvě základní skupiny:

- Dávky sloužící k pokrytí běžných a přesně definovaných životních situacích, u kterých nechceme, aby byly navázány na předchozí příjem jedince (například rodičovský příspěvek, příspěvek na péči).
- Dávky sloužící k pokrytí mimořádných situací pro případy, že se jedná o sociální událost mimořádného či náhlého charakteru a není možné ji zahrnout do dávek k pokrytí běžných životních situací. Jedná se například o mimořádnou okamžitou pomoc, existenční minimum.

Krebs (2015) uvádí, že v teorii sociální politiky se využívá členění dávek sociálního zabezpečení do tří pilířů:

- I. Sociální pojištění
- II. Státní sociální podpora
- III. Sociální pomoc

Sociální pojištění představuje pojistné dávky a nepojistné dávky jsou tvořeny státní sociální podporou a sociální pomocí.

Členění do těchto pilířů odpovídá důrazu na maximální individualitu v jednotlivých sociálních situacích. Vychází z toho, že nejprve by měl člověk být schopný si svou sociální situaci pokrýt ekonomickou aktivitou (pojistné dávky) a až v případě, že to není možné, poskytuje stát sociální podporu pro dané sociální situace a pokud to ani tak nestačí, poskytuje sociální pomoc, která je vázána na minimální příjem. V jednotlivých sociálních systémech nemusí být toto členění zachováno stoprocentně z pohledu jejich využití v životních situacích. (Holub a kol., 2019)

Krebs (2015) uvádí, že dávky sociálního zabezpečení v sociální politice jsou řešeny ve dvou rovinách – koncepční (typologie dávek) a praktická (implementace dávkového systému).

I. Sociální pojištění

Sociální pojištění upravuje zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

Principem sociálního pojištění je odkládání současné spotřeby na pokrytí budoucích událostí. (Holub a kol., 2019)

Součástí sociálního pojištění je pojistné na důchodové pojištění, pojistné na nemocenské pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Hrdličková (2006) zahrnuje pod I. pilíř sociálního pojištění také zdravotní pojištění.

a) Důchodové pojištění

Důchodové pojištění upravuje zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Krebs (2015) uvádí, že důchodové pojištění je dávkově definované, průběžně financované a univerzální. Dávkově definované důchodové pojištění představuje určitou garantovanou výši dle předem stanovených faktorů (např. výše příjmů, počet let účasti). Průběžné financování spočívá ve výběru pojistného a jeho okamžitým vyplacením na dávky současné. Vychází z principu mezigenerační solidarity a příslibu budoucí péče.

Důchodové pojištění je povinné pro všechny osoby výdělečně činné a jsou z něj hrazeny důchody starobní, invalidní, vdovský a vdovecký a sirotčí.

Starobní důchody mají základní a procentní výměry starobního důchodu takové, že závislost na výdělku s rostoucím příjmem rychle klesá. Více než dvě třetiny částky nově přiznávaných důchodů obsahují solidární složku. Z toho důvodu by bylo vhodné zvážit rozdělení důchodů na nepojistnou složku, tzv. rovný důchod, a pojistnou složku. Nepojistná složka by byla financována z daní a pojistná složka z pojistného, pouze bez redukčních hranic, a to z toho důvodu, že požadovaná míra solidarity je již obsažená v nepojistné části důchodu. (Holub a kol., 2019)

Invalidní důchody dle Holuba a kol. (2019) svou koncepcí kopírují starobní důchody a zároveň uvádí, že není optimální, aby tomu tak bylo. Naopak by byl vhodnější samostatný přístup, který by zohledňoval kontext neschopnosti a nezaměstnanosti. Z trendů ve světě vyplývá, že by se měly invalidní důchody přesunout do nemocenského pojištění a provázat s nemocenským (pojistnou dávkou) a také s dávkami v nezaměstnanosti a dávkami sociální pomoci (nepojistnými dávkami).

Vdovské důchody v rámci Evropy zaznamenávají trend spíše dočasného poskytování, v řádu několika měsíců až roku, po dobu adaptace na novou životní a příjmovou situaci. V České republice vdovské důchody, stejně jako invalidní důchody, koncepčně navazují na důchody starobní. (Holub a kol., 2019)

V rámci liberálních a sociálnědemokratických systémů jsou **sirotčí důchody** rovné. V České republice, stejně jako vdovské důchody, i sirotčí důchody navazují na starobní důchody. (Holub a kol., 2019)

b) Nemocenské pojištění

Nemocenské pojištění se řídí zákonem č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Administraci těchto dávek zajišťuje Česká správa sociálního zabezpečení.

Z nemocenského pojištění jsou poskytovány následující dávky sloužící ke krytí krátkodobé sociální události:

- nemocenské
- peněžitá pomoc v mateřství
- dávka otcovské poporodní péče
- ošetřovné
- dlouhodobé ošetřovné
- vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství

Dávky nemocenského pojištění pokrývají ztrátu na výdělku, respektive nahrazují pracovní příjmy, v situacích, kdy tato osoba nemůže pracovat. Z toho důvodu je vazba na předchozí výdělek smysluplná. Z nemocenských dávek je nejobjemnější dávkou nemocenské a peněžitá pomoc v mateřství. (Holub a kol., 2019)

Vostatek (2000) uvádí, že v každém sociálním systému se vedou spory o to, zda nemocenské pojištění má být povinné, soukromé či dobrovolné. Současně s tím je řešeno také možné vyhýbání se a motivace k práci. V současné době je v České republice účast zaměstnanců povinná, v případě OSVČ dobrovolná.

V systému nemocenských dávek je využíváno redukčních hranic. Holub a kol. (2019) uvádí, že účelem redukčních hranic je zvýšení solidarity v rámci systému nemocenského pojištění, neboť nízkopříjmovým osobám je poskytován vyšší náhradový poměr dávek nemocenského pojištění než vysoko příjmovým. Vostatek (2016) uvádí, že alternativou vyšší solidarity bez redukčních hranic je kompenzace osobám s nižšími příjmy pomocí nepojistných dávek. Lze poskytovat také základní nemocenské shodné pro všechny a nad to dále nemocenské s vazbou na neredukovaný vyměřovací základ, hrubou mzdou.

Nemocenské je dle Holuba a kol. (2019) základní dávkou nemocenského pojištění. Smyslem této dávky je pokrytí výpadku příjmů během pracovní neschopnosti, která vznikla nemocí, úrazem či nařízenou karanténou. Rozlišuje několik fází výplaty dávek nemocenského pojištění, přičemž nezbytná je pouze 3. fáze:

1. fáze – karenční lhůta, během které není vyplácena náhrada mzdy a nemocenské (v České republice byla zrušena od 1.7.2019)
2. fáze – náhrada mzdy od zaměstnavatele (přesun rizika na zaměstnavatele)
3. fáze – výplata dávky nemocenského (vyplácí sociální pojišťovna)
4. fáze – zvýšení náhradového poměru (pro déletrvající pracovní neschopnosti)
5. fáze – převod do režimu invalidity a invalidní penze (při nepříznivém zdravotním stavu)

Ošetřovné náleží osobě, které se krátkodobě stará o člena rodiny a má za cíl pokrýt výpadek jeho příjmů. Pojistná událost vznikne u osoby, která je krátkodobě nesoběstačná a ovlivní výdělečnou schopnost pojištěnce. Například se může jednat o péči o nemocné dítě. Nárok na ošetřovné nevznikne, pokud je jiná osoba příjemcem peněžité pomoci v mateřství nebo rodičovského příspěvku. (Holub a kol., 2019)

Peněžitá pomoc v mateřství pokrývá výpadek příjmů během období pozdní fáze těhotenství a rané fáze péče o dítě. Z důvodu objektivních zdravotních důvodů tak nemusí být možné v tomto období vykonávat výdělečnou činnost (Holub a kol., 2019). Z toho důvodu tato dávka, na rozdíl od rodičovského příspěvku, spadá pod nemocenské dávky.

Smyslem **vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství** je vyrovnat rozdíl v příjmu v případě nutnosti přerážení ženy z důvodu těhotenství a mateřství na méně náročnou a hůře placenou práci, než jakou vykonávala doposud. (Holub a kol., 2019)

Otcovská poporodní péče je relativně novou dávkou nemocenského pojištění, která byla zavedena v roce 2018. Jejím smyslem je možnost zapojit otce do péče o novorozené dítě a lze ji tak chápat jako podporu vyvážených rodičovských rolí. (Holub a kol., 2019)

Dlouhodobé ošetřovné je další dávkou nemocenského pojištění zavedenou v roce 2018. Vychází z potřeby postarat se o člena rodiny delší dobu a ve vážnějších případech než v rámci běžného ošetřovného. Podmínkou dlouhodobého ošetřovného je přechodí hospitalizace osoby, o níž má být pečováno (minimálně 4 po sobě jdoucí kalendářní dny) a předpoklad, že zdravotní stav této osoby bude vyžadovat poskytování dlouhodobé péče po dobu alespoň 30 kalendářních dní. (Holub a kol., 2019)

c) Státní politika zaměstnanosti

Státní politika zaměstnanosti se řídí zákonem č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. Jejím cílem je dosažení plné zaměstnanosti a ochrana proti nezaměstnanosti.

Holub a kol. (2019) uvádí, že politiku zaměstnanosti můžeme dělit na aktivní a pasivní. Aktivní politika zaměstnanosti představuje snahu zapojit občany do trhu práce. Pasivní politika zaměstnanosti řeší důsledky nezaměstnanosti. Úkolem pasivní politiky zaměstnanosti je zejména zabezpečit nezaměstnané formou sociálních dávek.

Agendu politiky zaměstnanosti vykonávají Úřady práce. Úřady práce zároveň vyplácejí všechny nepojistné dávky. **Podpora v nezaměstnanosti** se řadí do pojistných dávek, neboť na ni má nárok pouze uchazeč o zaměstnání, který v posledních dvou letech byl alespoň 12 měsíců důchodově pojištěn. Pokud tuto podmínku nespĺňuje, je tu ještě tzv. náhradní doba zaměstnání, která se pro účely zjištění nároku na podporu v nezaměstnanosti započítává do potřebné doby pojištění – jedná se například o dobu péče o dítě do věku 4 let. Pokud se uchazeč o zaměstnání účastní rekvalifikace pořádané Úřadem práce, náleží mu namísto podpory v nezaměstnanosti podpora při rekvalifikaci. Délka podpory v nezaměstnanosti se odvíjí od věku uchazeče o zaměstnání, do 50 let je maximální délka podpory 5 měsíců, ve věku 50-55 pak 8 měsíců a nad 55 let 11 měsíců.

II. Státní sociální podpora

System státní sociální podpory je upraven zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Administraci těchto dávek zajišťují Úřady práce.

Dle Holuba a kol. (2019) má státní sociální podpora za úkol chránit skupiny lidí od propadu do chudoby, zatímco jsou ještě nad hranicí životního minima. Slouží ke krytí základních životních potřeb.

V rámci státní sociální podpory jsou poskytovány následující dávky:

- přídavek na dítě
- příspěvek na bydlení
- porodné
- rodičovský příspěvek
- pohřebné

Přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a porodné jsou poskytovány v závislosti na přechozím příjmu žadatele.

Jak uvádí Holub a kol. (2019), rodičovský příspěvek nyní spadá pod dávku nepojistnou. Pokrývá přitom péči o dítě od skončení výplaty dávky peněžité pomoci v mateřství do té doby, dokud dítě ještě potřebuje celodenní péči nebo není možné péči zajistit pobytem ve školce či podobném zařízení. Dávka je určena pro pečujícího rodiče a vznikla jako nepojistná pro rodiče bez výděлку. Dnes již není nezbytná absence výděлку a dávku lze čerpat v různé výši a různě dlouho v závislosti na předchozím výděлку, avšak pouze do předem stanovené celkové výše dávky, která je pro všechny stejná. Její valorizace se provádí pouze diskrečními opatřeními. Pozdní těhotenství a rané mateřství je oprávněně a objektivně dávkou nemocenského pojištění, avšak péče o dítě již nemusí být nutně považováno za pojistnou událost a do financování této péče by bylo možné zapojit všeobecné daně ve smyslu redistribuce k rodinám s dětmi. Měla by být předmětem co nejširší solidarity, neboť zájem na výchově dětí je celospolečenský.

Do nepojistných dávek spadá také příspěvek na bydlení. Holub a kol. (2019) doporučuje vyměřování tzv. seniorského příspěvku na bydlení jednou ročně a rozčlenění příspěvku na bydlení na 3 druhy – pro seniory, pro rodiny s dětmi a pro ostatní. Uvádí, že příspěvek na bydlení hraje významnou roli v zabezpečení zejména seniorů. Tento příspěvek by zároveň mohl navázat na tzv. základní státní důchod.

III. Státní sociální pomoc

Systém státní sociální pomoci je upraven zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Dále jej upravuje zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

Sociální pomoc má dle Holuba a kol. (2019) zabezpečit základní životní potřeby v případě hmotné nouze (absolutní nedostatek hmotných prostředků) nebo sociální nouze (lidé nejsou schopni zabezpečit své potřeby sami nebo s pomocí blízkých).

Holub a kol. (2019) uvádí, že dávky státní sociální podpory a dávky pomoci v hmotné nouzi zaznamenávají dlouhodobý pokles, což by mohlo naznačovat, že tyto dávky již nemusí odpovídat současným potřebám obyvatel.

S dávkami státní sociální pomoci souvisí tzv. životní a existenční minimum. Životní minimum je „*minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy*

a ostatních základních osobních potřeb“. (MPSV, 2023) Existenční minimum je „*minimální hranicí peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Tento institut byl vedle životního minima zaveden z důvodu větší motivace pro dospělé osoby v hmotné nouzi. Existenční minimum nelze použít u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby invalidní ve třetím stupni a u osoby starší 68 let.*“ (MPSV, 2023)

Naproti tomu minimální mzda musí být v takové výši, aby občany motivovala k práci.

a) Pomoc v hmotné nouzi

Pomoc v hmotné nouzi upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Osoba v hmotné nouzi je dle tohoto zákona definována jako osoba, jejíž příjem a příjem společně posuzovaných osob nedosahuje po odečtení adekvátních nákladů částky potřebné k živobytí a tato osoba si nemůže z vážných objektivních důvodů zvýšit svůj příjem. Z tohoto důvodu je ohroženo zabezpečení jejich základních životních podmínek. Může se jednat také o osobu, která dosahuje částky živobytí, ale tato částka nepostačuje k zabezpečení odůvodněných nákladů na bydlení a služeb s bydlením spojenými. Administraci těchto dávek zajišťují Úřady práce, popř. některé obecní úřady.

Pomoc v hmotné nouzi je dále upravena zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů. Zahrnuje tři dávky:

- příspěvek na živobytí
- doplatek na bydlení
- mimořádná okamžitá pomoc – zahrnuje 6 situací:
 - hrozí újma na zdraví (příjmy nižší než je částka existenčního minima)
 - vážná mimořádná událost (živelní pohroma, požár ..)
 - nezbytný jednorázový výdaj (správní poplatky, nocleh)
 - výdaj na vzdělání nebo zájmovou činnost nezaopatřeného dítěte
 - na pořízení nebo opravu nezbytného základního vybavení domácnosti
 - hrozící sociální vyloučení (např. při propuštění z výkonu trestu)

Holub a kol. (2019) zahrnuje do systému sociálního zabezpečení, konkrétně pojistných dávek, také zdravotní a úrazové pojištění:

Zdravotní pojištění

Holub a kol. (2019) uvádí, že z teoretického pohledu by bylo smysluplné nahradit zdravotní daň obecnými daněmi, především daní z osobních příjmů. Pojistné na zdravotní pojištění podle něj není příliš smysluplné, protože zdravotní péče není závislá na výdělku. Je univerzální a zdravotní pojištění tak není pojistnou dávkou sociálního zabezpečení. Z toho důvodu nepovažuje existenci zdravotního pojištění za nutnou. Za vhodnější považuje zvýšit zdanění osobních příjmů na minimálně 30% z hrubé mzdy, přičemž by došlo k zahrnutí pojistného zaměstnanců do daně z příjmů. Stejně tak uvádí, že důchody jsou v dnešní době pojistné pouze přibližně z 30%, zbývající část je nepojistná a nepojistné dávky by neměly být financované z pojistného, ale z daní.

Holub a kol. (2019) dále uvádí dvě možnosti, jakými lze transformovat sociální zdravotní pojištění. Jednou je sociálnědemokratická cesta, která uvažuje nejprve jednu zdravotní pojišťovnu a její následné rozpuštění do veřejné správy. Druhou je neoliberální, která by směřovala k privatizaci zdravotních pojišťoven a existenci soukromého zdravotního pojištění, jehož výsledkem by bylo působení trhu na náklady a cenu zdravotních služeb. V rámci neoliberálního modelu je také možné zvážit koncept povinného základního pojištění. Neoliberální model obecně nemá příliš dobré výsledky ve vztahu k nákladům a země, které jej využívají, mají obvykle jedny z nejnákladnějších zdravotních systémů.

Během 90. let byly v České republice snahy o rozdělení zdravotního pojištění do dvou částí – solidární (základní, pro všechny stejná) a smluvní (nebyla by předmětem přerozdělování).

Úrazové pojištění

Dávky úrazového pojištění jsou zákonným pojištěním zaměstnavatele na pracovní úrazy a nemoci z povolání. Financovány jsou ze státního rozpočtu. Výběr pojistného provádí dvě soukromé pojišťovny – Kooperativa a Česká pojišťovna. Není obvyklé, kromě neoliberálního modelu, aby výplatu a administraci dávek prováděl soukromý subjekt. V rámci možného zefektivnění a zjednodušení systému by bylo možné toto úrazové pojištění začlenit do sociálního pojistného, resp. do sociálního nemocenského

pojištění a sazbu pojistného sjednotit. Toto pojištění by poté spravovala Česká správa sociálního zabezpečení. (Holub a kol., 2019)

2.1.3 Spotřeba

Adam Smith v roce 1776 ve svém díle Pojednání o podstatě a původu bohatství národů položil základy pro vysvětlení racionálního chování spotřebitelů a podniků v souvislosti s jejich individuálními zájmy. Toto dílo dalo základ pro vznik moderní kapitalistické společnosti a teorie veřejné volby. (Ochrana, 2019)

Spotřebu je možné dělit na předměty krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé spotřeby. Spotřeba lze také dělit dle zbytnosti zboží na:

- nezbytné zboží – uspokojuje základní potřeby
- relativně nezbytné zboží – uspokojuje standardní potřeby
- luxusní – uspokojuje nadstandardní potřeby (Macek, 2008)

Při rozhodování o své spotřebě berou lidé v úvahu zaplacené daně a přijaté transfery. Spotřeba je závislá na velikosti důchodu a vztah mezi spotřebou a úrovní disponibilního důchodu vyjadřuje spotřební funkce.

Spotřebitelé se snaží za svůj omezený důchod získat maximální užitek. Rozlišujeme dvě teorie užitku – kardinalistickou a ordinalistickou. Kardinalistická teorie považuje užitek za měřitelný, ordinalistická za neměřitelný.

Holman (2010) uvádí, že v teoretické rovině se spotřebitel, který se snaží maximalizovat užitek, rozhoduje v prostředí, které je bez rizika a za jistoty. V reálném světě se však může spotřebitel rozhodovat v podmínkách nejistoty či rizika. V případě rozhodování za nejistoty zná spotřebitel všechny možnosti a důsledky, neví však, zda nastanou. V případě rozhodování za rizika zná všechny možnosti a důsledky a zná také pravděpodobnosti jejich vzniku. Dle vztahu spotřebitele k riziku rozlišujeme averzi k riziku, sklon k riziku a neutrální vztah k riziku. Spotřebitel averzní k riziku preferuje jistý výsledek před rizikem, tato situace je ve společnosti nejčastější. Neutrální postoj k riziku označuje situaci, kdy je spotřebitel k riziku lhostejný. Sklon k riziku má spotřebitel, který vyhledává riziko za účelem dosažení co největšího užitku. (Holman, 2010)

Axiomy vysvětlují racionalitu chování spotřebitele:

- axiom úplnosti srovnání – říká, že spotřebitel je schopný porovnat jednotlivé statky a seřadit je dle užitku, který mu přinášejí.
- axiom tranzitivity – říká, že pokud spotřebitel preferuje statek A před statkem B a zároveň statek B před statkem C, musí to nutně znamenat, že také preferuje statek A před statkem C.
- axiom nepřesycení – říká, že spotřebitel preferuje vždy větší množství statku před menším. To však nemusí platit vždy.

Existuje několik ekonomických modelů, které se zabývají spotřebou. Mezi nejznámější patří model mezičasové volby, teorie životního cyklu, teorie permanentního důchodu nebo spotřeba tak, jak ji chápe Keynesiánská teorie.

Irwing Fisher položil v roce 1930 ve svém díle Teorie úroků základy **teorie mezičasové volby**. Říká, že současná spotřeba je ovlivněna nejen současným důchodem, ale také budoucím důchodem a úrokovou mírou. Vychází z toho, že období života spotřebitele je možné rozdělit na aktivní věk a období stáří. Spotřebitel se snaží mít celý život rovnoměrnou spotřebu. Během aktivního života vytváří úspory, ze kterých ve stáří financuje svou spotřebu, respektive tu část spotřeby, na kterou mu nestačí důchod. V případě růstu úrokové míry klesá současná spotřeba a spotřebitel alokuje více na úspory. Keynesiánská spotřební funkce oproti tomu zobrazuje vztah pouze mezi současnou spotřebou a současným důchodem. (Holman, 2010)

Spotřeba dle Keynese vychází z toho, že spotřební výdaje jsou závislé na velikosti disponibilního důchodu. Rozlišuje mezi autonomními, na důchodu nezávislými, a indukovanými, na důchodu závislými, výdaji. Simon Kuznets na datech z USA z let 1869 – 1958 ukázal, že s růstem důchodu nedocházelo k růstu spotřeby a spotřební funkce dle Keynese nemusí fungovat vždy. (Arlt a kol., 2001)

Modigliani zformuloval **hypotézu životního cyklu**. Jedná se o model spotřeby, který vychází z toho, že spotřebitel nebere v úvahu pouze současný důchod, ale při rozhodování o své spotřebě zvažuje také očekávaný budoucí důchod. Tato teorie předpokládá, že v mládí má spotřebitel vyšší spotřebu než důchod a tento rozdíl pokrývá dluhem. Od určité doby dosahuje jeho důchod takové částky, která pokryje spotřebu a část důchodu mu bude zbývat. Z toho, co mu bude zbývat, nejprve pokryje své dluhy a poté si vytváří úspory na stáří. Během stáří pak financuje svou spotřebu z těchto úspor. V případě, že nebude spotřebitel schopen přesně odhadnout budoucí spotřebu, může

docházet ve spotřebě k výkyvům. (Deaton, 2005) Spotřebitel se snaží maximalizovat svůj užitek během celého života a bude se snažit dosahovat ve všech obdobích svého života stejné spotřeby. (Holman, 2010)

Milton Friedman přišel s další teorií, tzv. **hypotézou permanentního důchodu**. Předpokládal, že část důchodu je permanentní a část přechodná. Spotřebitel je schopný rozlišit, jaká část jeho důchodu je permanentní a jaká přechodná a mění svou spotřebu pouze tehdy, pokud jde o permanentní změnu důchodu. (Holman, 2017)

Arlt a kol. (2001) uvádí, že dvě poslední teorie se liší zejména v uvažovaném časovém horizontu. Hypotéza životního cyklu předpokládá konečný časový horizont, oproti tomu hypotéza permanentního důchodu nekonečný.

Všechny výše uvedené teorie spotřeby nezahrnují prvek nejistoty. Protipólem racionálních ekonomických modelů zabývajících se spotřebou je behaviorální ekonomie. Behaviorální ekonomie zkoumá rozhodování za předpokladu omezené racionality.

2.2 Identifikace důvodů a příčin přerozdělovacích procesů

Vorlíček & Vostrovská (2005) uvádějí, že stát provádí svou hospodářskou politiku s cílem nápravy nedokonale fungujícího trhu, tedy tržních selhání.

Krebs (2015) uvádí 4 hlavní principy sociální politiky. Jedná se o:

1. Princip sociální spravedlnosti

Jedná se o nejvýznamnější princip sociální politiky. Vychází z obecných zásad týkajících se rozdělení bohatství a příjmů ve společnosti. Sociální spravedlnost má tenkou vazbu na sociální nerovnosti a s tím i sociální napětí nebo smír ve společnosti. Tento princip má úzkou vazbu na redistribuci. Každý jednotlivec vnímá tento princip různě.

2. Princip sociální solidarity

Tento princip vychází z toho, že solidarita je realizována skrze redistribuční politiku.

3. Princip participace

Princip participace představuje možnost podílet se na rozhodnutích a skutečnostech, které nás ovlivňují.

4. Princip subsidiarity

Tento princip vychází z toho, že člověk by se měl nejprve snažit pomoci si sám. Není-li to možné, měla by mu pomoci rodina či okolí. Stát má pomáhat až jako poslední možnost, jako záchranná pojistka.

Kaasa (2003) uvádí hlavní faktory, které ovlivňují příjmovou nerovnost. Jedná se zejména o faktory:

- Makroekonomické
- Hospodářský růst
- Demografické
- Politické
- Kulturní a environmentální

Mezi makroekonomické faktory, které ovlivňují příjmovou nerovnost a potřebu redistribučních procesů patří například nezaměstnanost, vládní výdaje, inflace, úroková míra. Mezi demografické faktory patří zejména věková struktura obyvatelstva, úroveň vzdělání, podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva. Do politických faktorů můžeme zařadit úroveň zdanění či sociální politiku.

Krebs (2015) a Urban (1994) mezi důvody přerozdělování shodně řadí:

- Snahu o zajištění důstojných podmínek pro život pro všechny občany, zejména postižené skupiny (například nemocní, staří)
- Snahu o zajištění rovných šancí pro všechny občany
- Snahu o zajištění správného fungování společnosti prostřednictvím veřejných statků (například vzdělávání, zdravotní péče, obrana)
- Snahu o odstranění deformací vzniklých prvotním rozdělením (selhání z důvodu existence nedokonalé konkurence)

Snaha o zajištění důstojných podmínek pro život vychází z toho, že ne všichni občané mohou z různých objektivních důvodů vykonávat ekonomickou činnost – například z důvodu vysokého věku, invalidity, péče o dítě. Účelem je, aby se i všechny tyto osoby mohly podílet na užití ekonomických zdrojů. Rovné podmínky pro všechny

občany představují stejné možnosti a zajištění minimálního standardu, například podporou nízkopříjmových rodin s dětmi, vzdáváním, systémem zdravotní péče.

Stejskal a kol. (2019) uvádějí jako jednu z úloh státu vyplývající z existence těchto tržních selhání řešení problému důchodové nerovnosti. Dále uvádějí tři základní funkce státu ve vztahu k tržnímu mechanismu:

- alokační
- redistribuční
- stabilizační

Tyto funkce vycházejí z příčin selhávání tržního mechanismu, které Stejskal a kol. (2020) označuje za:

- mimoekonomické
- makroekonomické
- mikroekonomické

Mimoekonomické příčiny selhávání tržního mechanismu se týkají nespravedlivého rozdělování důchodů. Tyto příčiny vycházejí ze snahy společnosti o určitou úroveň společenského uspořádání a jejího rozvoje. Mezi příčiny takového selhávání můžeme zařadit například snahu o zmírnění nerovností mezi subjekty, zajištění udržitelného způsobu života nebo zabezpečení uspořádané a organizované společnosti (například zajišťování veřejných služeb). Prvotní nerovné rozdělení důchodů ve společnosti mohou subjekty vnímat jako nespravedlivé. Významné rozdíly mezi bohatými a chudými přinášejí sociální, ekonomické a politické důsledky. Stát tuto nerovnost může zmírňovat výkonem výše uvedených funkcí, především funkce redistribuční. (Stejskal a kol., 2020).

Stejskal a kol. (2020) rozlišuje dva druhy chudoby, absolutní a relativní. Absolutní chudoba představuje situaci, ve které dochází k ohrožení života daného člověka, protože není schopen uspokojit ani své nejzákladnější životní potřeby, jako je například strava. Relativní chudoba je stav, ve kterém je člověk schopen uspokojit své základní potřeby, ale na výrazně nižší úrovni než je běžné v dané společnosti.

Makroekonomické příčiny selhávání tržního mechanismu se týkají vývoje makroekonomických veličin, nestability ekonomického systému a výkyvů v ukazatelích vývoje národního hospodářství. K dosažení makroekonomické rovnováhy je využívána

hospodářská politika, zejména fiskální a monetární politika. Makroekonomické selhávání má také podobu neefektivního využívání výrobních faktorů ve výrobě či spotřebě. (Stejskal a kol., 2020).

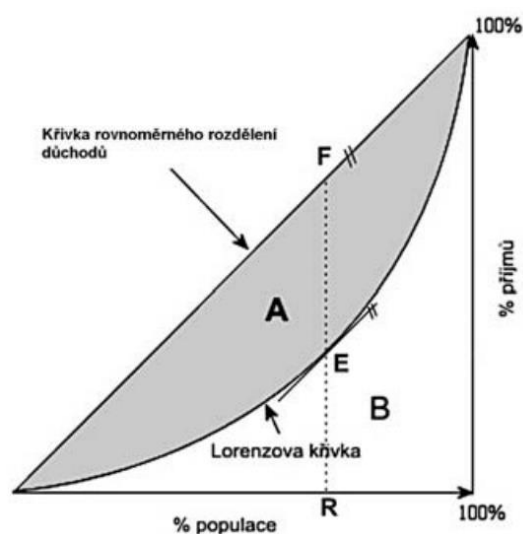
Mikroekonomické příčiny selhávání tržního mechanismu se týkají optimální alokace zdrojů, zejména se jedná o neefektivnost v alokaci zdrojů. Stejně tak nejsou výstupy efektivně produkovány z pohledu nákladového, tedy s minimálními průměrnými náklady. Alokační funkce státu má za cíl zajistit optimální alokaci zdrojů. Mezi mikroekonomické příčiny tržního selhávání můžeme řadit externality, nedokonalou konkurenci, asymetrické informace, veřejné statky a další. (Stejskal a kol., 2020).

2.2.1 Nerovnosti v důchodech

Nerovnost ve společnosti lze měřit pomocí grafických nebo číselných ukazatelů. Mezi grafické ukazatele patří Lorenzova křivka, mezi číselné ukazatele Giniho koeficient či variační koeficient příjmové nerovnosti S80/20. (Lapáček, 2008)

Grafické zobrazení nerovnosti v rozdělení důchodů představuje Lorenzova křivka, jejíž vodorovná osa zobrazuje kumulativní procenta obyvatelstva a svislá osa kumulativní podíly na celkových příjmech. (Jurečka, 2013) Graf č. 1 zobrazuje Lorenzovu křivku. Jednotlivé body na Lorenzově křivce ukazují podíl příjemců důchodu (osa x, udává % z celkového počtu důchodů) a jejich podíl na celkových důchodech (osa y). Pokud by byly příjmy rozděleny absolutně rovně, shodovala by se Lorenzova křivka s křivkou se sklonem 45°, kterou označujeme za křivku rovnoměrného rozdělení důchodů. Pokud by byla ve společnosti absolutní nerovnost v rozdělení důchodů, shodovala by se Lorenzova křivka s osami v grafu č. 1. (Lapáček, 2008)

Graf 1: Lorenzova křivka

Zdroj: Lapáček (2008)

Giniho koeficient představuje číselné vyjádření odklonu skutečné Lorenzovy křivky od křivky rovnoměrného rozdělení důchodů. Nabývá hodnot $\langle 0,1 \rangle$. Čím je hodnota blíže 0, tím je rozdělení důchodů ve společnosti rovnější. Hodnota 0 vyjadřuje absolutně rovné rozdělení důchodů ve společnosti. Čím se Giniho koeficient blíží hodnotě 1, tím je ve společnosti větší nerovnost v rozdělení důchodů. Hodnota koeficientu 1 představuje absolutní nerovnost. Vypočítat jej můžeme dle základního vzorce:

$$G = \frac{A}{A+B}, \quad (3.1)$$

kde G je hodnota Giniho koeficientu, A plocha mezi skutečnou Lorenzovou křivkou a ideální Lorenzovou křivkou a B plocha pod skutečnou. (Lapáček, 2008)

Koeficient příjmové nerovnosti S80/S20 představuje poměr mezi objemem příjmů 20% osob s nevyššími příjmy (5. kvintil) a objemem příjmů 20% osob s nejnižšími příjmy (1. kvintil). Tento koeficient může nabývat hodnot v intervalu $\langle 1, \infty \rangle$. Hodnota 1 představuje absolutní rovnost příjmů, a čím je koeficient vyšší, tím vyšší jsou příjmy 20% nejbohatších osob v poměru k 20% osob s nejnižšími příjmy. (Lapáček, 2008)

Turečková & Buryová (2018) analyzovaly pomocí Lorenzovy křivky a indexu příjmové nerovnosti vliv sociální politiky na příjmovou nerovnost v České republice. Z jejich výsledků vyplynulo, že největšími příjemci sociálních dávek a dalších příjmů z přerozdělovacích procesů nejsou nejméně příjmové skupiny obyvatel, ale skupiny

obyvatel ve 4. a 5. decilu. Z výsledků také vyplynulo, že podíl sociálních příjmů na celkových hrubých příjmech obyvatel ve 4. a 5. decilu je 40%-47%. Autorky si to vysvětlují tím, že v této skupině je pravděpodobně nejvíce důchodců. Zároveň dospěly k závěrům, že příjmová nerovnost se v České republice v průběhu let 2005 – 2016 snížila a sociální politika v oblasti eliminace výrazné příjmové nerovnosti plní svou funkci.

3 Cíl práce a metodika

Cílem diplomové práce je analyzovat, jakým způsobem přerozdělovací procesy ovlivňují spotřebu domácností.

V předchozí části práce byla věnována pozornost teoretickému vymezení základních kategorií, zejména popisu přerozdělovacích procesů, sociálnímu systému a teoriím spotřeby.

V praktické části práce se budeme nejprve zabývat existencí příjmové nerovnosti v České republice. Bude sestavena Lorenzova křivka, která představuje grafické znázornění příjmové nerovnosti a s pomocí Giniho koeficientu bude stanoven rozsah příjmové nerovnosti. Dále bude analyzován vývoj daňové kvóty jako jednoho z významných znaků míry přerozdělení ve společnosti. Následně budou zhodnoceny daňové příjmy státního rozpočtu a výdaje na transferové platby obyvatelstvu jako zdroj a způsob přerozdělení. Zhodnotíme distribuci daní a dávek dle jednotlivých příjmových decilů domácností. Analyzujeme příjmy domácností, jejich strukturu a vývoj. Budeme se také zabývat spotřebou domácností, kterou dále rozdělíme dle účelu a trvanlivosti. Pro tuto část práce budou využity zejména popisné metody a metody komparace.

Dále se budeme zabývat vlivem jednotlivých faktorů na spotřební výdaje domácností. K tomu využijeme korelační a regresní analýzu. V této části práce budeme pracovat s hladinou významnosti (α) 0,05. Pokud bude testová statistika (p-hodnota) menší než hladina významnosti α , zamítáme nulovou hypotézu H_0 . Pokud bude p-hodnota větší než hladina významnosti α , nemůžeme zamítnout nulovou hypotézu H_0 a předpokládáme, že platí. V případě jednoduché lineární regresní analýzy můžeme zapsat obecnou rovnici ve tvaru $y = a + bx$, kde a je absolutní člen a b je směrnici přímky. Regresní analýza hledá parametry a a b . Veličinu y označujeme jako závisle proměnnou nebo také vysvětlovanou proměnnou. V naší práci to budou vždy spotřební výdaje domácností, popřípadě různé druhy spotřebních výdajů domácností. Veličinu x označujeme jako nezávisle proměnnou nebo také vysvětlující proměnnou. V této práci to budou vždy určité faktory, které budou mít za cíl vysvětlit závisle proměnnou, tedy spotřební výdaje domácností. Pokusíme se využít také mnohonásobnou lineární regresní analýzu, jejíž obecnou rovnici můžeme zapsat jako $y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 \dots$, Tato analýza využívá více nezávisle proměnných k vysvětlení závisle proměnné a tedy také více parametrů b .

V rámci regresní analýzy si stanovíme vždy nulovou a alternativní hypotézu. Pro jednoduchou lineární regresní analýzu či hodnotu jednotlivého parametru a a b v mnohonásobné lineární regresi stanovíme následující hypotézy:

$$H_0: \text{hodnota parametru} = 0$$

$$H_1: \text{hodnota parametru} \neq 0$$

Jak již bylo zmíněno výše, pokud bude p-hodnota nižší, než 0,05, zamítáme nulovou hypotézu a předpokládáme, že s 95% pravděpodobností parametr je významný, tedy není nulový.

Pro mnohonásobnou lineární regresi si stanovíme následující hypotézy pro celý model:

$$H_0: \text{hodnota všech parametrů} = 0$$

$$H_1: \text{alespoň jeden z parametrů} \neq 0$$

Tímto způsobem zhodnotíme vliv zejména hrubého disponibilního důchodu a sociálních příjmů na spotřební výdaje domácností. Dále budeme hodnotit také vliv sociálních příjmů na výdaje rozdělené dle účelu a trvanlivosti.

Sběr dat využitých v praktické části práce probíhal zejména z šetření Českého statistického úřadu a z dat Ministerstva práce a sociálních věcí.

Data z šetření ČSÚ Životní podmínky (EU-SILC) a Statistika rodinných účtů (SRÚ) poskytují nejdetailnější data ohledně příjmů a výdajů domácností. Tato data byla využita pro kapitoly Distribuce daní a dávek (4.1.4), Příjmy domácností (4.1.5) a Vliv sociálních a celkových příjmů na spotřební výdaje domácností dle osoby v čele (4.1.8). Nevýhodou těchto šetření však je, že obvykle neposkytnou stejně kvalitní data pro nejchudší a nejbohatší část populace. Je to z toho důvodu, že nejbohatší domácnosti se obvykle do těchto šetření nezapojují, stejně tak jako nejchudší část obyvatelstva, například lidé bez domova.

V neposlední řadě bude věnována pozornost také teorii omezené racionality ve vztahu ke spotřebnímu chování domácností obecně a ve vztahu k předcházejícím analýzám.

4 Praktická část

4.1 Zkoumání dopadů přerozdělovacích procesů na rozhodování spotřebitele

V této části práce bude zhodnocena příjmová nerovnost v České republice, vývoj složené daňové kvóty a příjmová a výdajová stránka státního rozpočtu související s redistribučními procesy. Z pohledu decilového rozdělení domácností podle výše čistého peněžního příjmu na osobu posoudíme distribuci daní a dávek v jednotlivých decilech. V další části se zaměříme na spotřební výdaje domácností, jejich strukturu a vývoj. Následně provedeme regresní a korelační analýzu, jejímž cílem bude zhodnotit, jak příjmy, zejména ty sociální, ovlivňují spotřebu domácností.

4.1.1 Příjmová nerovnost

Příjmovou nerovnost je možné měřit několika způsoby. Nejčastěji se k jejímu měření využívá Giniho koeficient a Lorenzova křivka.

Giniho koeficient je číselné vyjádření příjmové nerovnosti. Nabývá hodnot od 0 do 1, přičemž hodnota 0 představuje absolutní rovnost a hodnota 1 absolutní nerovnost. Tabulka č. 1 zobrazuje hodnoty Giniho koeficientu v České republice v letech 2012 až 2020. Giniho koeficient se v těchto letech pohybuje kolem hodnoty 0,25, což ukazuje na nižší příjmovou nerovnost ve společnosti. To také znamená, že rozdíly ve výši příjmů mezi jednotlivými vrstvami populace nejsou příliš velké. Data zároveň ukazují, že ve sledovaných letech nedošlo k výrazné změně hodnoty koeficientu a nižší příjmová nerovnost v čase zůstává.

Tabulka 1: Giniho koeficient v ČR v letech 2012 - 2020

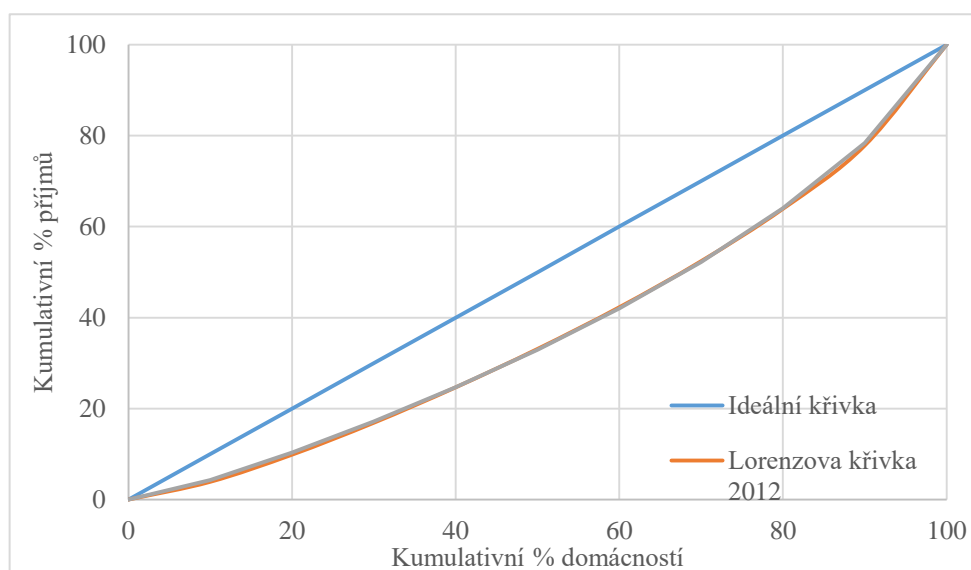
Rok	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Giniho koeficient	0,254	0,259	0,257	0,258	0,253	0,249	0,249	0,248	0,255

Zdroj: OECD, vlastní zpracování

Lorenzova křivka představuje grafické znázornění příjmové nerovnosti. Porovnává skutečné rozdělení příjmů s ideálním, rovnostářským, rozdělením. Čím více se skutečná Lorenzova křivka oddaluje od ideální, tím je příjmová nerovnost větší a naopak.

Graf č. 2 zobrazuje skutečnou Lorenzovu křivku v roce 2012 a 2020. Pro konstrukci Lorenzovy křivky byla využita data z Českého statistického úřadu, šetření Příjmy a životní podmínky domácnosti, konkrétně data o decilovém rozdělení čistých peněžních příjmů domácností na osobu. Detailní výpočet je zobrazen v příloze č. 1. Skutečná Lorenzova křivka zobrazená v grafu č. 2 je pro rok 2012 a 2020 téměř totožná. To odpovídá velmi blízkému Giniho koeficientu pro oba tyto roky. Lorenzova křivka je plošší, což ukazuje na nepříliš velké nerovnosti v rozdělení příjmů a odpovídá Giniho koeficientu kolem hodnoty 0,25.

Graf 2: Lorenzova křivka v ČR v roce 2012 a 2020

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Lorenzova křivka a Giniho koeficient ukazují na nepříliš velké nerovnosti v rozdělení příjmů v České republice. Jedna nejpravděpodobnějších z příčin může být právě vysoká míra redistribuce ve společnosti.

4.1.2 Daňová kvóta

Daňová kvóta je ukazatel, který vyjadřuje poměr mezi daňovými příjmy a HDP. Zobrazuje kolik procent HDP je tvořeno daňovými příjmy.

Jednoduchá daňová kvóta obsahuje daňové příjmy veřejných rozpočtů, které jsou děleny nominálním HDP. Složená daňová kvóta obsahuje nejen daňové příjmy obsažené v jednoduché daňové kvótě, ale také příjmy z pojistného na sociální zabezpečení, státní politiku zaměstnanosti a pojistné na zdravotní pojištění, dělené nominálním HDP. Celkový rozsah přerozdělení lze vyjádřit pomocí složené daňové kvóty.

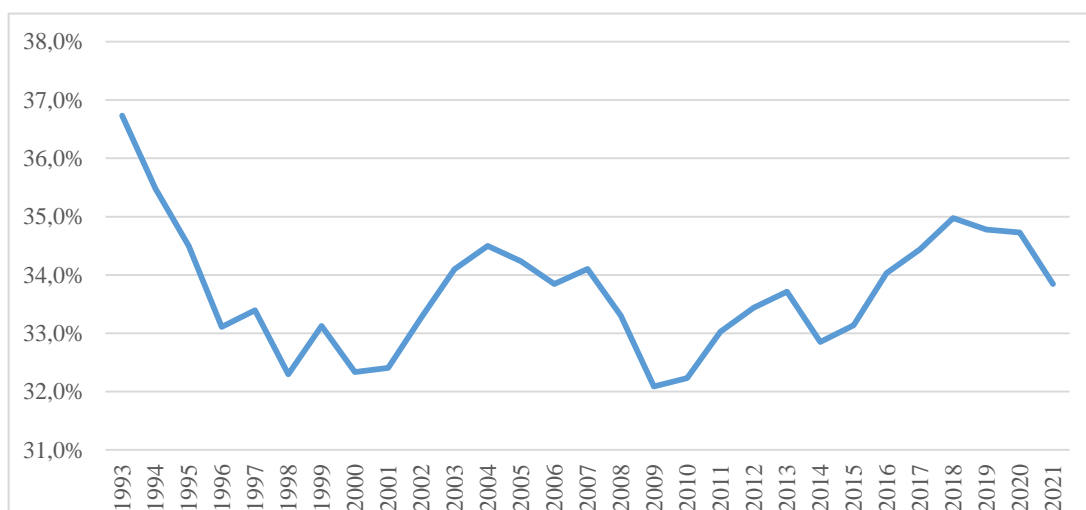
Růst nebo pokles daňové kvóty nemusí nutně znamenat pouze zvýšení nebo snížení daňového zatížení. Pokles daňové kvóty může být způsoben poklesem daní a odvodů nebo růstem HPD, popřípadě kombinací obou. Růst daňové kvóty může být způsoben naopak růstem daní a odvodů nebo poklesem HDP, popřípadě kombinací.

Vývoj složené daňové kvóty v České republice zachycuje graf č. 3. Složená daňová kvóta byla za posledních deset let nejvyšší v roce 2018 a nejnižší v roce 2015. Od roku 2020 přispívala ke snižování daňové kvóty vládní opatření související s pandemií Covid-19. V roce 2021 další pokles způsobilo zrušení tzv. superhrubé mzdy.

Růst daňové kvóty mezi roky 2015 a 2019 může ukazovat na nárůst přerozdělování ve společnosti. Nemusí však být způsoben pouze růstem daňových příjmů, ale také poklesem HDP. Vzhledem k tomu, že HDP od roku 2015 do 2019 rostlo, růst složené daňové kvóty musel být způsoben ještě rychlejším růstem daňových příjmů. V období ekonomické expanze obvykle dochází k vyšším výběrům daní v souvislosti s vyššími zisky či příjmy, které jsou předmětem daně. V roce 2020 došlo k poklesu HDP a daňové příjmy musely tedy klesnout ještě více. Následně v roce 2021 HDP rostlo a klesala tak složená daňová kvóta.

Metodika OECD využívá složenou daňovou kvótu, která zahrnuje přímé a nepřímé daně a sociální a zdravotní pojištění v poměru k HDP.

Graf 3: Vývoj složené daňové kvóty dle OECD v letech 1993 - 2021

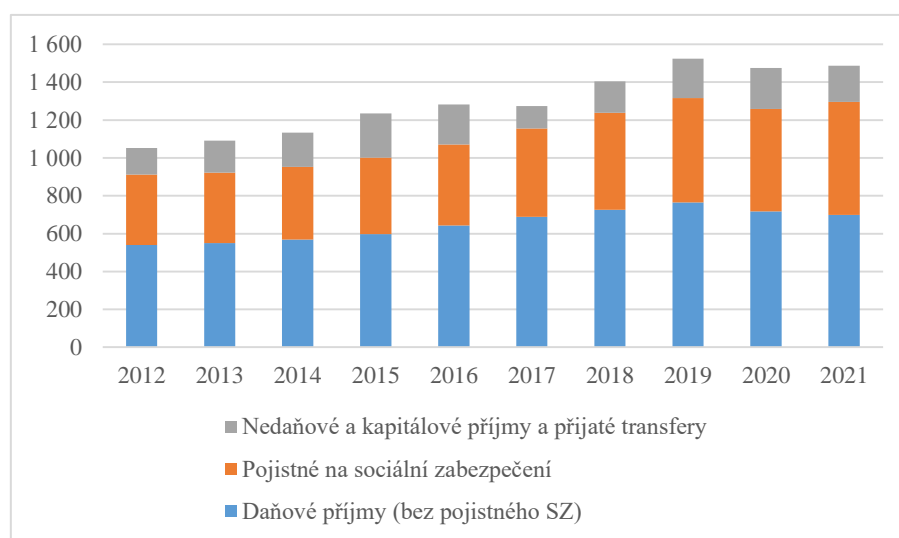
Zdroj: OECD, vlastní zpracování

4.1.3 Státní rozpočet

Státní rozpočet představuje nejvýznamnější nástroj přerozdělování.

Graf č. 4 zobrazuje příjmy státního rozpočtu v posledních deseti letech. Z grafu je patrné, že největším příjmem státního rozpočtu jsou daňové příjmy a pojistné na sociální zabezpečení. Tyto příjmy jsou zdrojem přerozdělování ve společnosti. Příjmy státního rozpočtu v nominálním vyjádření rostly. Pouze v roce 2020 došlo k jejich mírnému poklesu v důsledku pandemie Covid-19.

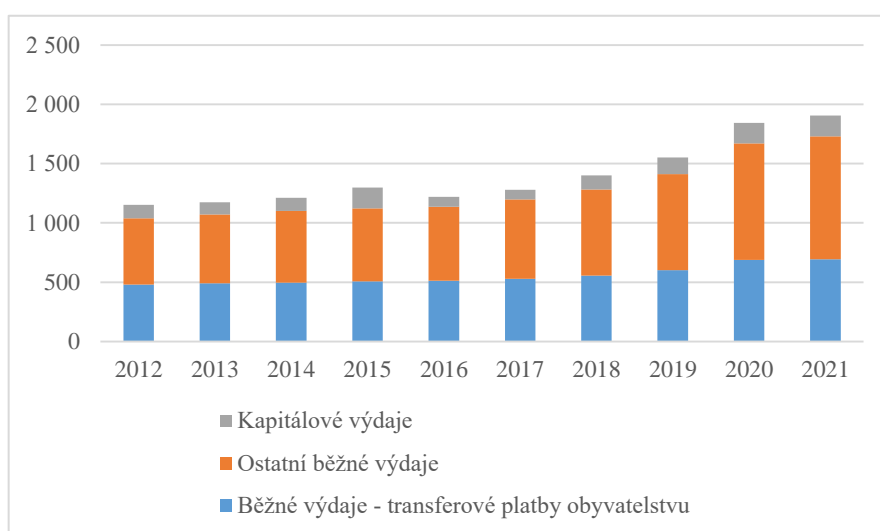
Graf 4: Příjmy státního rozpočtu (v mld. Kč)

Zdroj: Ministerstvo financí, vlastní zpracování

Graf č. 5 zobrazuje výdaje státního rozpočtu. Významnou položku výdajů státního rozpočtu tvoří transferové platby obyvatelstvu, které představují konkrétní přerozdělení ve společnosti. Z grafu je patrné, že transferové platby obyvatelstvu v nominálním vyjádření rostly, stejně jako daňové příjmy a pojistné na sociální zabezpečení. Oproti daňovým příjmům tyto výdaje však rostly také během pandemie Covid-19 v roce 2020 a 2021. V těchto letech tedy docházelo k vyššímu přerozdělení než v letech předchozích.

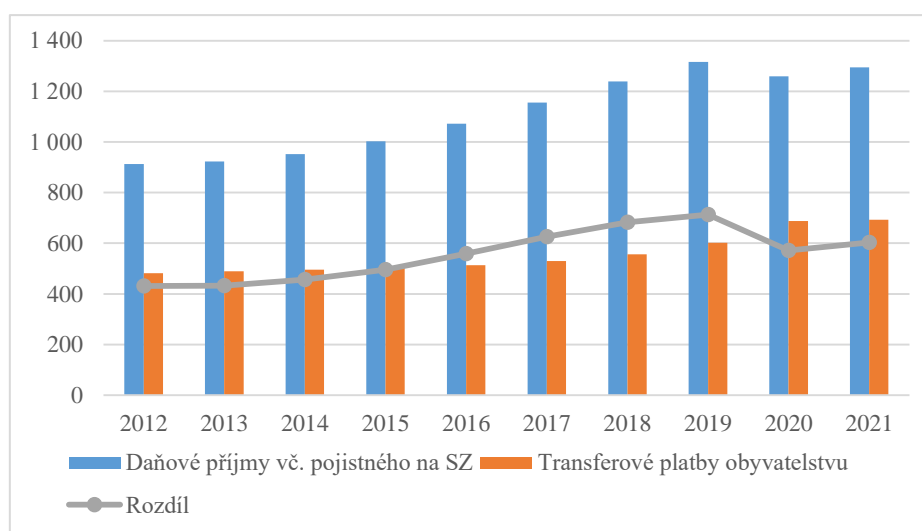
Graf 5: Výdaje státního rozpočtu (v mld. Kč)

Zdroj: Ministerstvo financí, vlastní zpracování

Graf č. 6 zobrazuje, jaké částky byly inkasovány na daňových příjmech vč. pojistného na sociální zabezpečení a jaká část z nich byla následně přerozdělena ve formě transferů obyvatelstvu. Do roku 2019 rostly daňové příjmy vč. pojistného rychleji než transferové platby. To se změnilo v roce 2020, vlivem poklesu daňových příjmů a současným nárůstem transferových plateb.

Graf 6: Daňové příjmy a transferové platby obyvatelstvu (v mld. Kč)

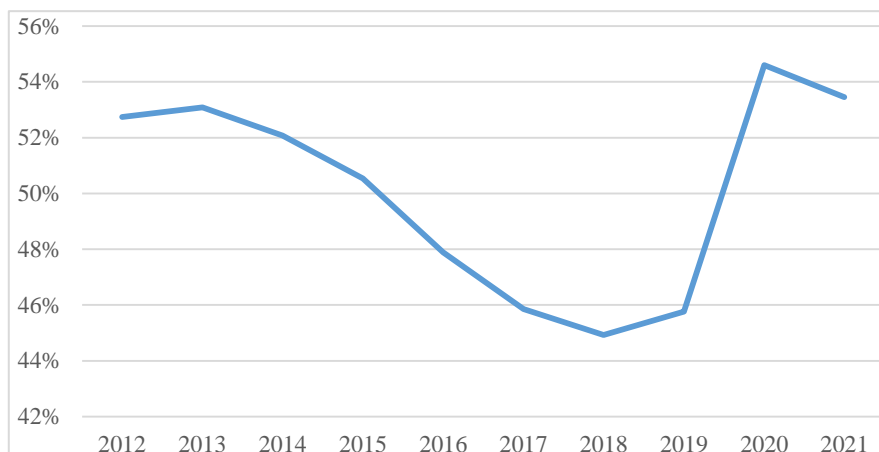

Zdroj: Ministerstvo financí, vlastní zpracování

Graf č. 7 zobrazuje poměr daňových příjmů vč. sociálního pojištění a transferových plateb obyvatelstvu. Ukazuje, kolik z vybraných prostředků se dále redistribuuje obyvatelstvu a sleduje míru redistribuce ve společnosti. Od roku 2013 tento poměr klesal, zatímco v roce 2020 výrazně vzrostl. V období ekonomického růstu obvykle klesá potřeba sociálních dávek a rostou daňové příjmy, což znamená pokles míry redistribuce.

V roce 2020 naopak poklesly vlivem pandemie Covid-19 daňové příjmy, ale transferové platby obyvatelstvu rostly, což se projevilo vyšší mírou redistribuce v tomto roce, kdy přes 54% daňových příjmů vč. sociálního pojištění bylo přerozděleno. Zatímco v roce 2018 to bylo pouhých 45%.

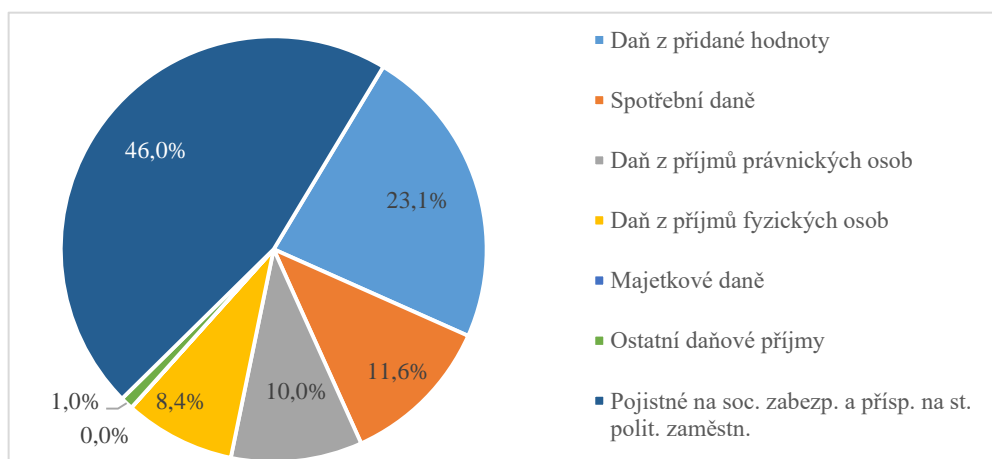
Graf 7: Míra redistribuce v %

Zdroj: Ministerstvo financí, vlastní zpracování

Graf č. 8 zobrazuje strukturu daňového mixu v České republice v roce 2021. Největší položku daňových příjmů tvořilo pojistné na sociální zabezpečení s 46% podílem. Druhou nejvýznamnější položkou byla daň z přidané hodnoty s 23% podílem na daňových příjmech, dále spotřební daně s 12% a daň z příjmů fyzických osob (10%) a právnických osob (8%).

Graf 8: Daňový mix v ČR v roce 2021 (%)

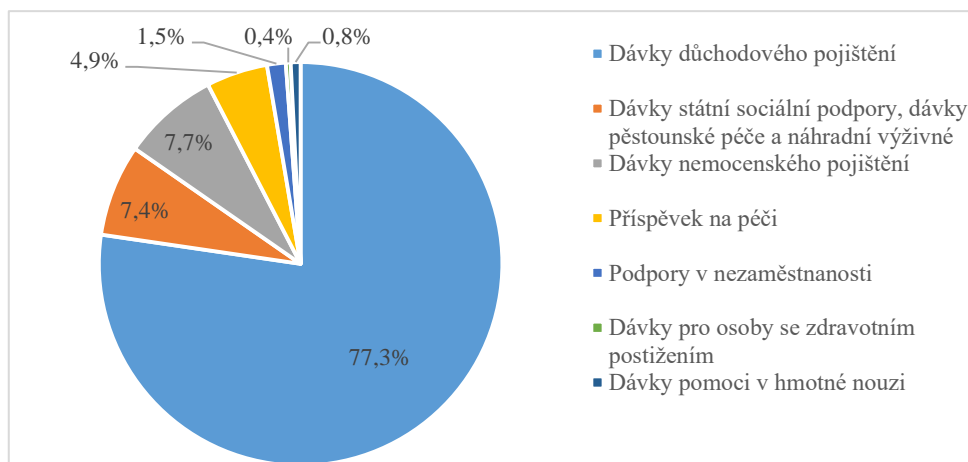

Zdroj: Ministerstvo financí, vlastní zpracování

Sociální příjmy obyvatelstva za rok 2021 zobrazuje graf č. 9. Nejvýznamnější podíl zaujímaly dávky důchodového pojištění s 77,3% podílem na celkovém objemu sociálních

příjmů obyvatelstva. Dávky státní sociální podpory představují 7,4% a dávky nemocenského pojištění 7,7%.

Graf 9: Sociální příjmy obyvatelstva za rok 2021 (%)

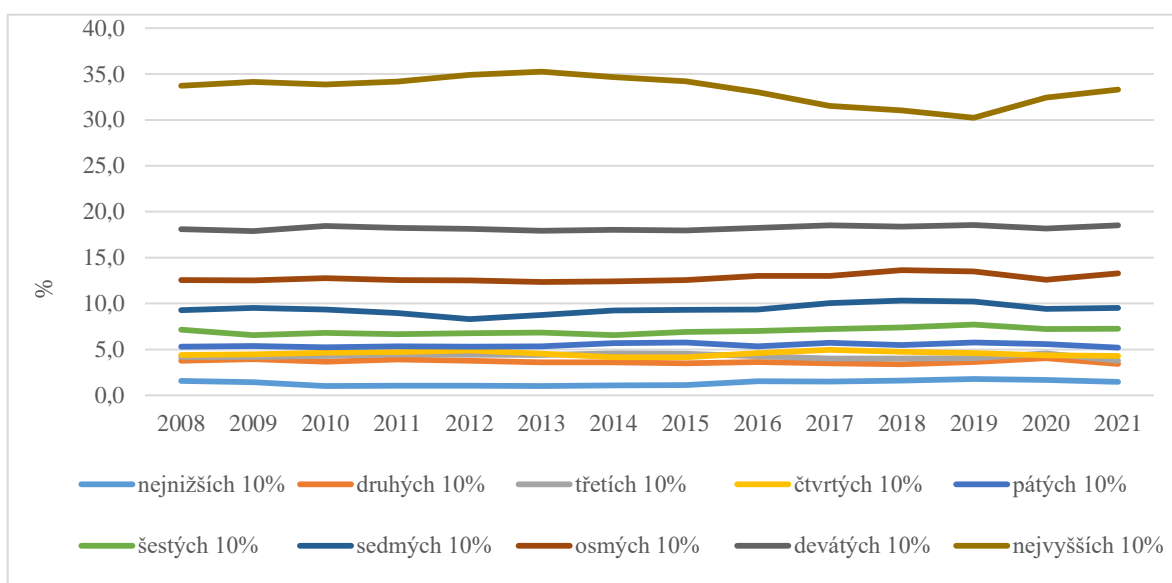
Zdroj: MPSV, vlastní zpracování

4.1.4 Distribuce daní a dávek

Data pro tuto část práce byla čerpána z šetření ČSÚ Životní podmínky (EU-SILC), neboť poskytují nejdetailnější data ohledně příjmů domácností a jejich rozčlenění do decilů. Data z tohoto šetření jsou dostupná od roku 2008.

Graf č. 10 zobrazuje distribuci daní dle jednotlivých příjmových decilů domácností. Zobrazuje, jaké objemy daní připadají na daný decil z celkového objemu daní. Jsou zde zahrnuty daně, sociální pojištění a zdravotní pojištění. Největší objemy daní odvádí dle očekávání nejvyšší, tedy 10. decil a naopak nejnižší objemy nejnižší decil. Druhý, třetí, čtvrtý a pátý decil jsou na tom velice podobně, jejich odvody činí přibližně 5% celkového objemu.

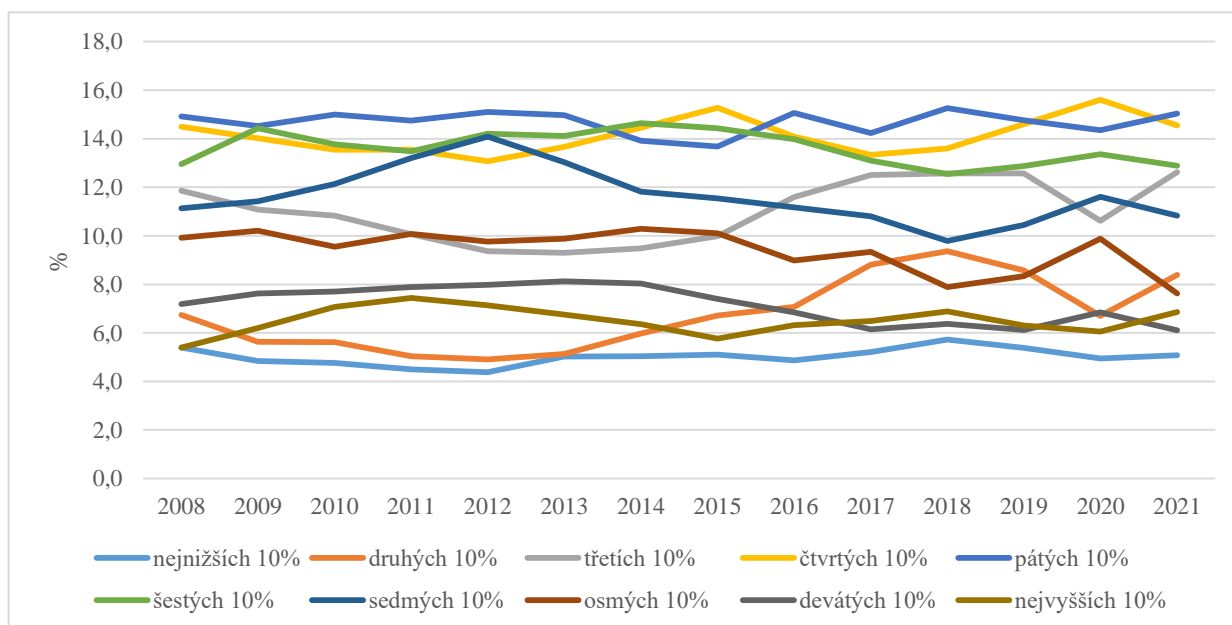
Graf 10: Distribuce daní – domácnosti dle decilů

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Graf č. 11 zobrazuje naopak distribuci sociálních dávek. Z grafu vyplývá, že nejnížší objem sociálních dávek připadá na 10% obyvatel s nejnižšími příjmy. To může ukazovat na nepříliš vhodně cílené sociální dávky. Naopak největšími příjemci sociálních dávek jsou domácnosti ze 4., 5. a 6. decilu. Přibližně 45% všech sociálních dávek proudí k tzv. střední třídě.

Graf 11: Distribuce dávek – domácnosti dle decilů

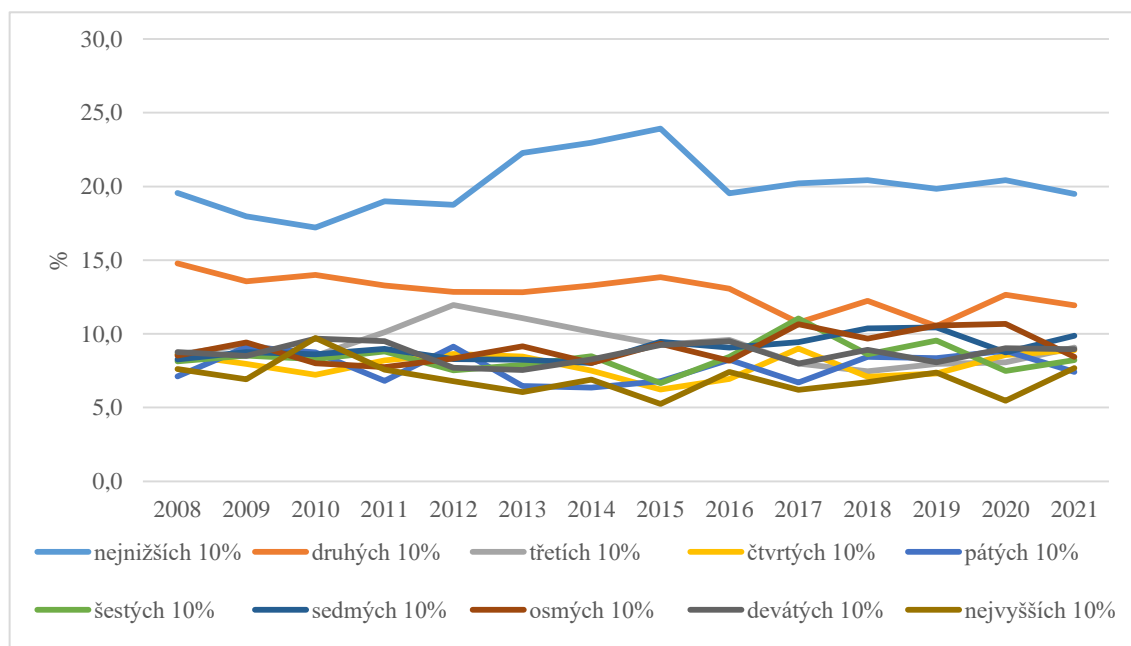
Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Problémem v tomto hodnocení může být, že v sociálních dávkách jsou zahrnuty také starobní důchody. Starobní důchody představují sice také formou přerozdělení,

mezigeneračního přerozdělení, prostředků ve společnosti, vycházejí však částečně z určité úrovně předcházejících příjmů. Z grafu č. 9 vidíme, že dávky důchodového pojištění, z nichž zdaleka největší položku tvoří starobní důchody, tvoří 74% celkových sociálních příjmů obyvatelstva. Oproti tomu například dávky pomoci v hmotné nouzi tvoří pouze 0,79%. Je tedy jasné, že starobní důchody mohou významně promlouvat do celkového přerozdělení dávek podle decilů.

Pokud z celkových sociálních příjmů domácností odstraníme dávky důchodového pojištění, největším příjemcem zbylých dávek bude 1. decil a po něm 2. decil. Graf č. 12 zobrazuje distribuci sociálních dávek v jednotlivých decilech bez dávek důchodového pojištění. Z tohoto grafu by se dalo říci, že dávky jsou alespoň v prvních dvou decilech přerozdělovány účelně.

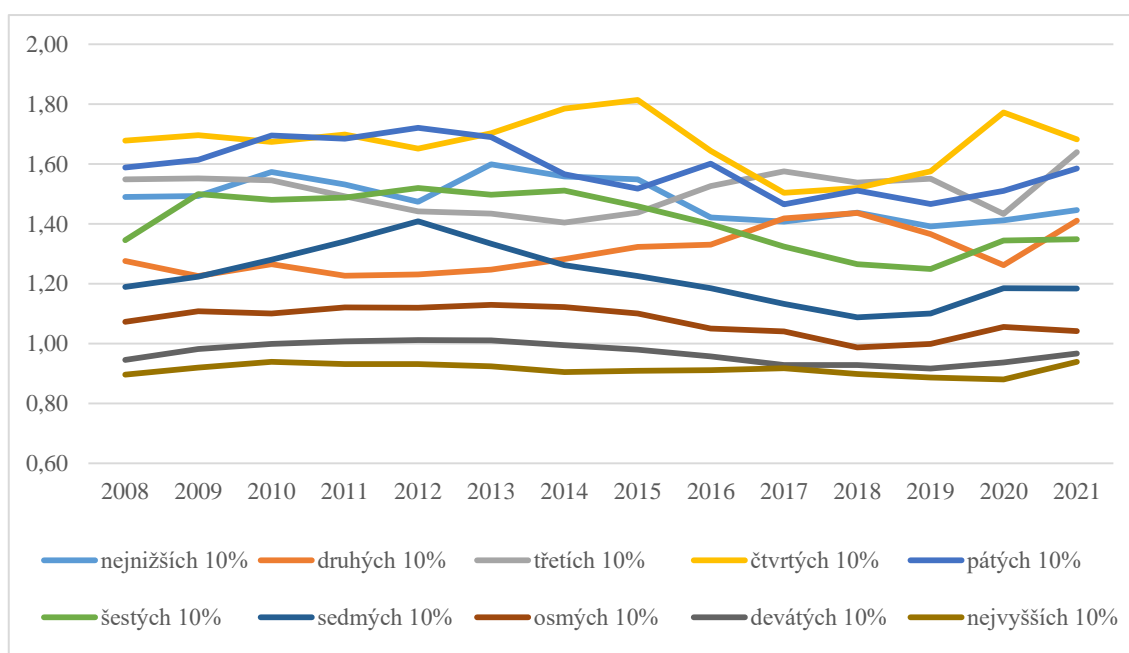
Graf 12: Distribuce dávek bez důchodů – domácnosti dle decilů

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Graf č. 13 zobrazuje podíl čistých celkových k hrubým pracovním příjmům. Z grafu je možné pozorovat, zda domácnosti v průběhu přerozdělování spíše získávají nebo ztrácejí. Nejvíce z přerozdělovacího procesu získávají domácnosti ze čtvrtého a pátého decilu. Naopak nejméně domácnosti z devátého a desátého decilu.

Graf 13: Poměr čistých celkových k hrubým pracovním příjmům dle decilů

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

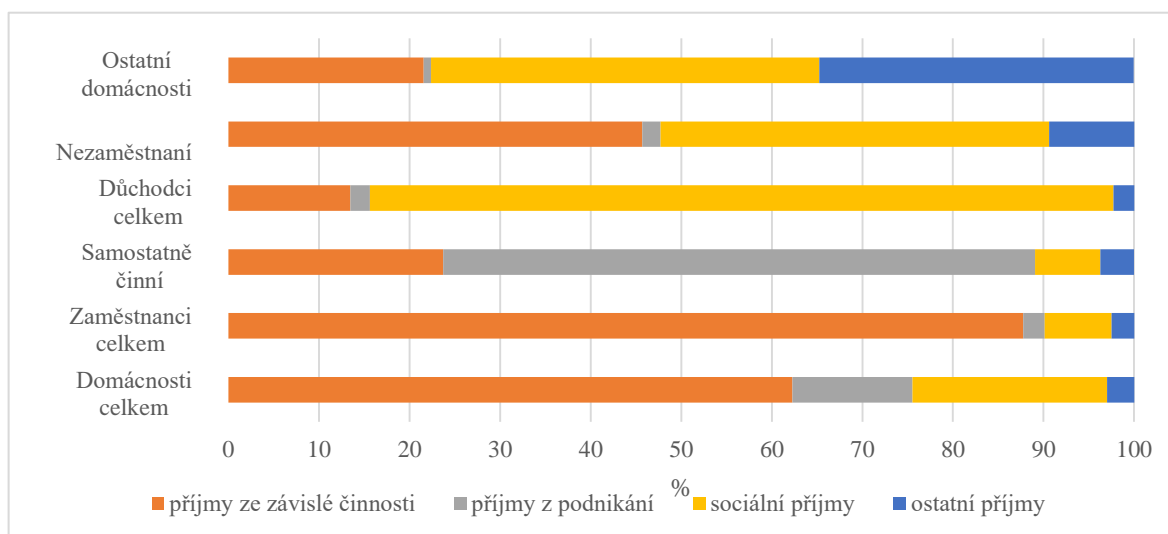
4.1.5 Příjmy domácností

Data pro tuto kapitolu pocházejí z šetření ČSÚ Životní podmínky (EU-SILC), neboť poskytují nejdetailnější data ohledně příjmů domácností.

Příjmy domácností můžeme rozdělit na příjmy ze závislé činnosti, příjmy z podnikání, sociální příjmy a ostatní příjmy. Tyto položky tvoří hrubé příjmy domácnosti, které jsou sníženy o daň z příjmů fyzických osob, popř. navýšeny o daňový bonus na děti a sníženy o zdravotní a sociální pojištění. Výsledkem jsou čisté příjmy domácností.

Strukturu hrubých peněžních příjmů domácností za rok 2021 zobrazuje graf č. 14. Obecně mají domácnosti nejvyšší příjmy ze závislé činnosti, dále ze sociálních příjmů, podnikání a ostatních příjmů. Největším příjemcem sociálních příjmů jsou domácnosti důchodců, jejichž většinový příjem tvoří starobní důchody. Dalším významným příjemcem sociálních dávek jsou domácnosti nezaměstnaných.

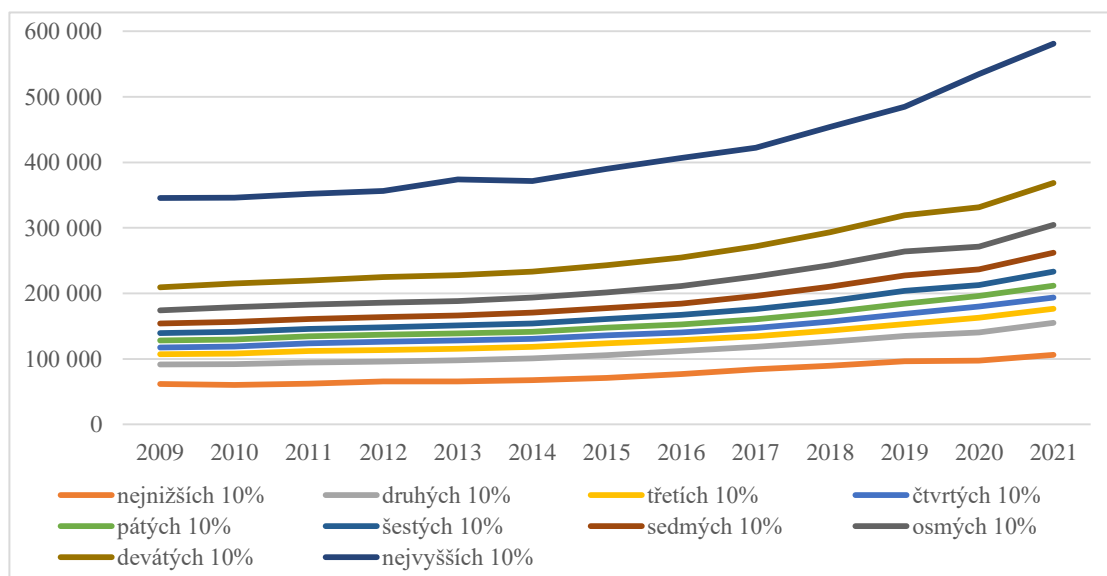
Graf 14: Struktura hrubých peněžních příjmů domácností za rok 2021 (v %)

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Vývoj příjmové nerovnosti lze pozorovat také v grafu č. 15. Ten zobrazuje vývoj čistých peněžních příjmů domácností za rok dle decilového rozdělení příjmů domácností. Pokud se zaměříme na první a poslední decil, z grafu vyplývá, že čisté peněžní příjmy obou rostou, avšak vzdalují se od sebe, tedy čisté peněžní příjmy posledního, desátého, decilu rostou rychleji než čisté peněžní příjmy nejnižšího, prvního, decilu. To ukazuje na prohlubování příjmové nerovnosti ve společnosti.

Graf 15: Čisté peněžní příjmy domácností dle decilového rozdělení (Kč/rok)

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

4.1.6 Spotřeba domácností

Následující data o spotřebě domácností vycházejí ze statistiky národních účtů. Oproti šetření ČSÚ Životní podmínky (EU-SILC) zahrnují data za celou společnost a postihují tedy také krajní případy spektra příjmů.

Tabulka č. 2 zobrazuje vývoj spotřeby od roku 2000 do roku 2021 v běžných cenách, ve stálých cenách a ve formě meziročních změn. Výdaje na konečnou spotřebu domácností v běžných cenách od roku 2000 neustále rostou, jedinou výjimku tvoří rok 2020, ve kterém spotřební výdaje výrazně poklesly v důsledku pandemie Covid-19. Pokud spotřební výdaje domácností přepočteme do stálých cen roku 2015, aby byly hodnoty lépe porovnatelné, s výjimkou tří období spotřební výdaje domácností rostly. Klesaly pouze v letech 2009, 2012 a 2020. Největší pokles nastal v roce 2020, meziročně o 7,4%.

Tabulka 2: Výdaje na konečnou spotřebu domácností

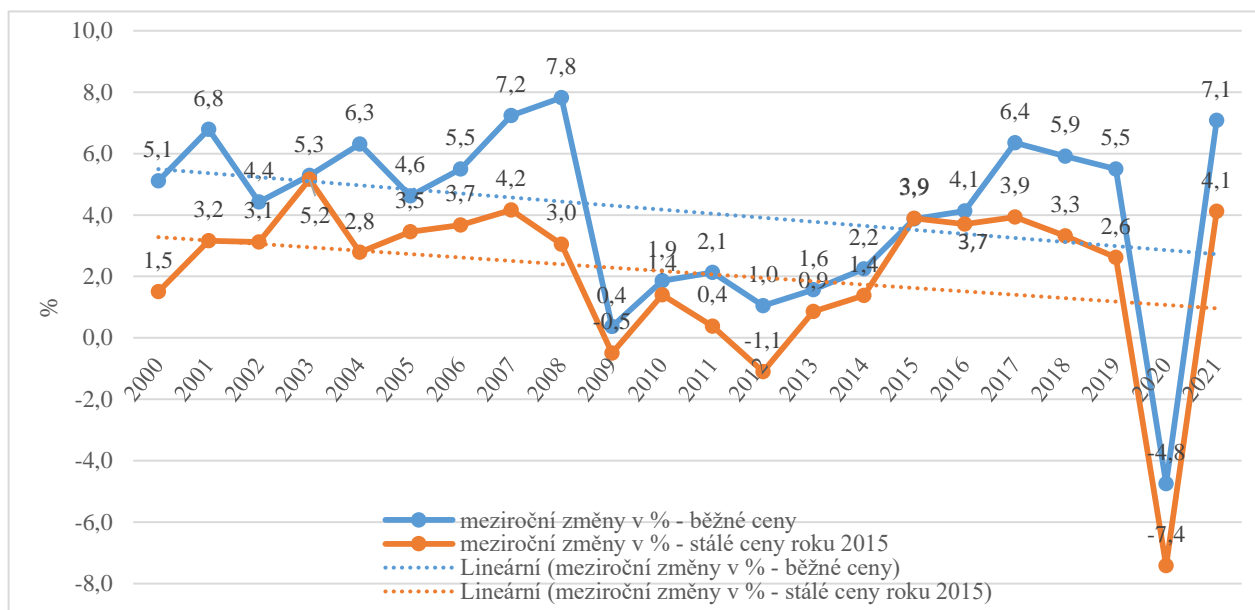
v mld. Kč	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
v běžných cenách	1 187	1 268	1 324	1 394	1 482	1 550	1 636	1 754	1 891	1 898	1 933
ve stálých cenách roku 2015	1 528	1 577	1 626	1 710	1 757	1 818	1 885	1 963	2 023	2 013	2 041
v mld. Kč	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
v běžných cenách	1 974	1 995	2 027	2 072	2 152	2 241	2 383	2 524	2 663	2 536	2 716
ve stálých cenách roku 2015	2 049	2 026	2 043	2 071	2 152	2 232	2 320	2 397	2 459	2 277	2 371

v %	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
meziroční změny v % - běžné ceny	5,1	6,8	4,4	5,3	6,3	4,6	5,5	7,2	7,8	0,4	1,9
meziroční změny v % - stálé ceny roku 2015	1,5	3,2	3,1	5,2	2,8	3,5	3,7	4,2	3,0	-0,5	1,4
v %	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
meziroční změny v % - běžné ceny	2,1	1,0	1,6	2,2	3,9	4,1	6,4	5,9	5,5	-4,8	7,1
meziroční změny v % - stálé ceny roku 2015	0,4	-1,1	0,9	1,4	3,9	3,7	3,9	3,3	2,6	-7,4	4,1

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Meziroční změny výdajů domácností na konečnou spotřebu jsou zobrazeny také v grafu č. 16. Z grafu je patrný výrazný pokles spotřebních výdajů domácností v roce 2020. Pokles či zpomalení růstu nastalo také v roce 2009 v důsledku hospodářské krize a v roce 2012. V mimořádných situacích jako byl rok 2020 (pandemie Covid-19), se i přes vysokou redistribuci spotřeba domácností snižuje, zejména z důvodu nejistoty.

Graf 16: Meziroční změny výdajů domácností na konečnou spotřebu domácností v %, běžné ceny a stálé ceny roku 2015

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Tabulka č. 3 zobrazuje hodnoty absolutních a relativních ukazatelů vztahujících se ke spotřebním výdajům. K popisu spotřebního chování domácností se využívá průměrný sklon ke spotřebě a mezní sklon ke spotřebě. Průměrný sklon ke spotřebě představuje podíl spotřeby na hrubém disponibilním důchodu domácností. Mezní sklon ke spotřebě je podílem přírůstku spotřeby a přírůstku hrubého disponibilního důchodu. Ukazuje, o kolik vzroste spotřeba, když vzroste důchod o jednotku. Například v roce 2003 vzrostl disponibilní důchod meziročně pouze o 4,3%, zatímco spotřeba o 5,3%. Meziroční snížení úspor o 1% se promítlo do mezního sklonu ke spotřebě a mezního sklonu k úsporám. Každá stokoruna přírůstku disponibilního důchodu znamenala v tomto roce zvýšení spotřeby o 109,89 Kč a tedy úbytek úspor o 9,89 Kč. Mezní sklon ke spotřebě obvykle nabývá hodnot od 0 do 1. Pokud je jeho hodnota nad 1, znamená to, že domácnosti kryjí svou spotřebu z jiných zdrojů, zejména z úspor. Dalším ukazatelem, který popisuje spotřební chování domácností je důchodová elasticita spotřeby, která měří procentuální změnu spotřeby při procentní změně důchodu. Hodnoty důchodové elasticity spotřeby ukazují ve většině sledovaného období na vysokou pružnost. Hodnoty nad 1, resp. -1, značí, že jednoprocenní změna důchodu způsobila větší než jednoprocenní změnu spotřeby. V několika letech naopak dosahuje hodnoty menší než 1. V těchto obdobích jednoprocenní změna důchodu způsobila menší než jednoprocenní změnu spotřeby. V roce 2020 byla hodnota důchodové elasticity spotřeby záporná.

V tomto období jednoprocentní změna důchodu způsobila dokonce snížení spotřeby. Na vině je opět snížení spotřeby domácností v důsledku pandemie Covid-19.

Můžeme říci, že domácnosti se snaží udržet si určitý poměr mezi spotřebou a disponibilním důchodem, tedy v čase stále podobné hodnoty průměrného sklonu ke spotřebě.

Z tabulky č. 3 také vyplývá, že ve sledovaném období při růstu hrubého disponibilního důchodu rostly také spotřební výdaje. To platí pro všechny roky, kromě již zmiňovaného roku 2020.

Tabulka 3: Disponibilní důchod, spotřeba a relativní ukazatele

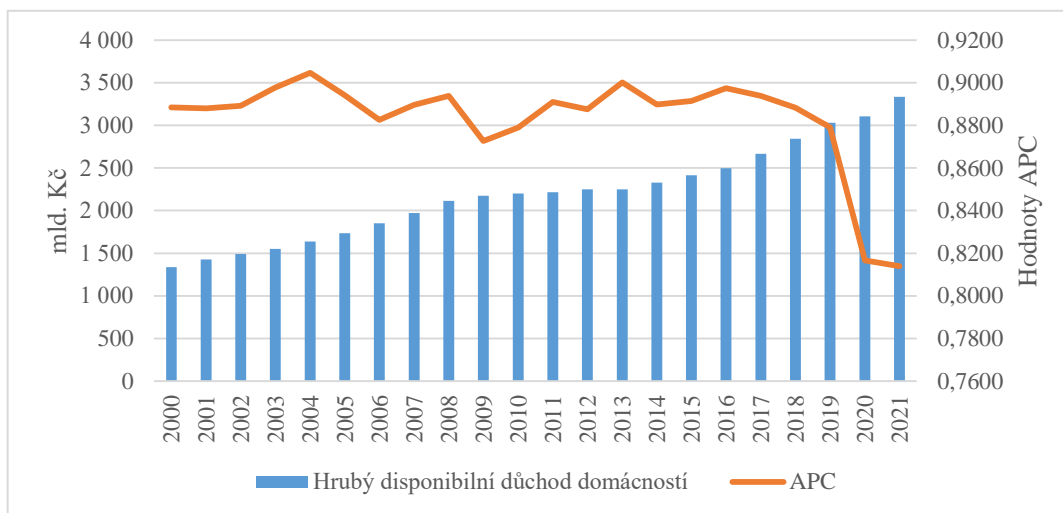
Rok	Hrubý dis. důchod domácností (mld. Kč)	Výdaje na spotřebu domácností (mld. Kč)	Meziroční změna hrubého disp. důchodu (%)	Meziroční změna spotřeby (%)	APC	MPC	Důchodová elasticita spotřeby
2000	1 336,3	1 187,3			0,8885	-	-
2001	1 427,9	1 267,9	6,9	6,8	0,8879	0,8800	0,99
2002	1 488,9	1 323,9	4,3	4,4	0,8892	0,9188	1,03
2003	1 552,6	1 393,9	4,3	5,3	0,8978	1,0989	1,24
2004	1 638,0	1 481,9	5,5	6,3	0,9047	1,0300	1,15
2005	1 733,9	1 550,3	5,9	4,6	0,8941	0,7132	0,79
2006	1 853,1	1 635,6	6,9	5,5	0,8826	0,7154	0,80
2007	1 971,3	1 753,9	6,4	7,2	0,8897	1,0012	1,13
2008	2 115,4	1 891,0	7,3	7,8	0,8939	0,9514	1,07
2009	2 175,1	1 898,0	2,8	0,4	0,8726	0,1171	0,13
2010	2 199,4	1 933,3	1,1	1,9	0,8790	1,4533	1,67
2011	2 216,0	1 974,5	0,8	2,1	0,8910	2,4819	2,82
2012	2 247,9	1 995,2	1,4	1,0	0,8876	0,6497	0,73
2013	2 251,3	2 026,5	0,2	1,6	0,9001	9,2015	10,37
2014	2 328,5	2 071,9	3,4	2,2	0,8898	0,5876	0,65
2015	2 414,2	2 152,0	3,7	3,9	0,8914	0,9355	1,05
2016	2 496,9	2 241,0	3,4	4,1	0,8975	1,0753	1,21
2017	2 666,4	2 383,3	6,8	6,4	0,8938	0,8397	0,94
2018	2 841,7	2 524,2	6,6	5,9	0,8883	0,8039	0,90
2019	3 029,1	2 663,0	6,6	5,5	0,8791	0,7404	0,83
2020	3 105,6	2 536,3	2,5	-4,8	0,8167	-1,6555	-1,88
2021	3 336,8	2 716,0	7,4	7,1	0,8139	0,7770	0,95

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Graf č. 17 zobrazuje vývoj hrubého disponibilního důchodu a průměrného sklonu ke spotřebě. Kromě roku 2020 a 2021 si domácnosti udržovaly podobnou úroveň průměrného sklonu ke spotřebě. Důchod domácností rostl, ale průměrný sklon ke spotřebě

zůstával podobný. Domácnosti zvyšovaly spotřebu podobným tempem, jakým se jim zvyšoval disponibilní důchod. Zlom nastal v roce 2020 a 2021, kdy domácnosti snížily svou spotřebu bez vazby na snížení příjmů, v důsledku pandemie Covid-19.

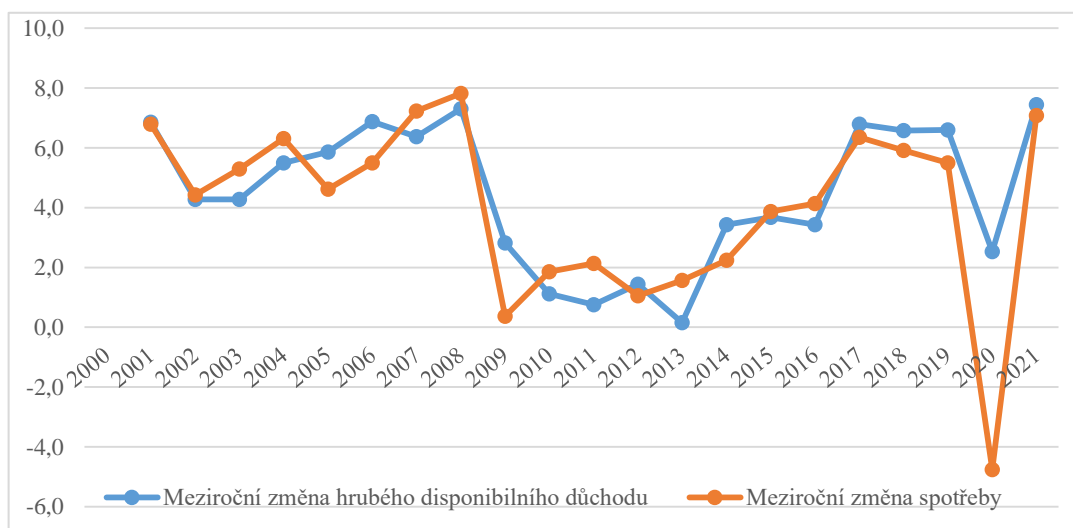
Graf 17: Vývoj hrubého disponibilního důchodu a průměrného sklonu ke spotřebě

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Vývoj meziročních změn hrubého disponibilního důchodu a spotřebních výdajů je zobrazen v grafu č. 18. Podobný vývoj meziročních změn obou ukazatelů ve sledovaném období ukazuje na jejich silnou závislost.

Graf 18: Meziroční změny hrubého disponibilního důchodu a spotřebních výdajů v %

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Korelační koeficient pro závislost mezi velikostí hrubého disponibilního důchodu domácností a výdaji na konečnou spotřebu domácností je 0,9922. Hodnota korelačního koeficientu vypovídá o silné pozitivní závislosti mezi oběma veličinami. Aby byla hodnota korelačního koeficientu relevantní, je třeba dále testovat interval spolehlivosti.

Pro Studentovo rozdělení je testové kritérium $T_{35,63}$, přičemž kritická oblast $t_{0,05;22}$ je dle tabulek kritických hodnot studentova rozdělení 1,725. Absolutní hodnota testového kritéria je větší nebo rovna 1,725 a zamítáme nulovou hypotézu o neexistenci korelačního vztahu. S 95% pravděpodobností zde existuje korelační vztah, kterým je silná pozitivní korelace. Můžeme říci, že spotřební chování domácností je velice silně ovlivněno velikostí hrubého disponibilního důchodu.

Spotřební výdaje domácností je, z hlediska jejich spotřebního chování, vhodné sledovat také z pohledu jejich účelu a trvanlivosti. Toto rozdělení zobrazuje tabulka č. 4 a 5.

Spotřební výdaje domácností dle účelu (klasifikace COICOP) v letech 2000 a 2021, jejich index změny a struktura jsou zobrazeny v tabulce č. 4. Největší podíl na celkových spotřebních výdajích domácností mají výdaje na bydlení, vodu, energie a paliva. V roce 2021 vzrostl jejich podíl oproti roku 2000 o 5%. V obou letech se však jedná o největší položku spotřebních výdajů. Druhou nejvýznamnější položkou z celkového objemu spotřebních výdajů domácností tvoří potraviny a nealkoholické nápoje. Jejich podíl na celkových výdajích se příliš nezměnil. Oproti roku 2000 poklesl v roce 2021 o 1%. Naopak nejnižší podíl na celkovém objemu spotřebních výdajů tvoří nejprve výdaje na vzdělávání a poté zdraví. U položky výdajů na zdraví došlo současně nejvyššímu nárůstu výdajů domácností, konkrétně o 491%. Více než průměrně vzrostly také spotřební výdaje domácností na vzdělávání (290%), pošty a telekomunikace (321%) a bydlení, vodu, energie a paliva (278%).

Obecně můžeme říci, že podíl jednotlivých položek spotřebních výdajů na celkových výdajích se v obou letech příliš nezměnil, což ukazuje na stále podobné chování domácností. Výjimkou je položka bydlení, voda, energie a paliva, jejíž podíl vzrostl a projevil se zejména v poklesu výdajů na rekreaci, kulturu a sport, stravovací a ubytovací služby a odívání a obuv. Domácnosti zvýšené výdaje na bydlení kompenzovaly snížením zbytných výdajů.

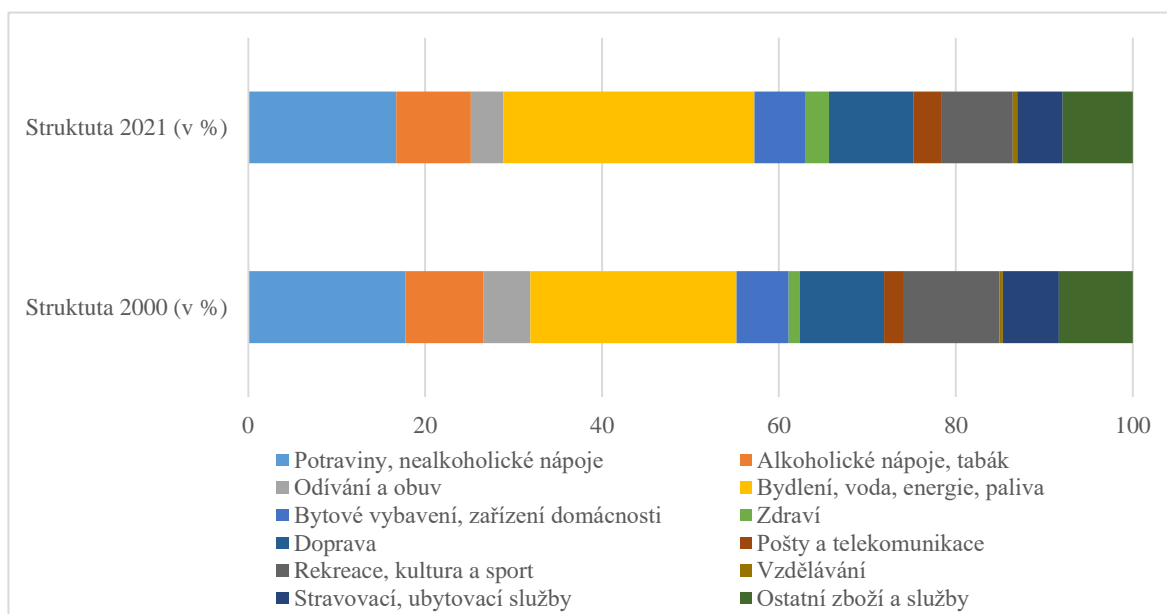
Tabulka 4: Spotřební výdaje domácností dle účelu

kód	COICOP	2000 (mil. Kč)	2021 (mil. Kč)	Index 2021/2000 (v %)	Struktura 2000 (v %)	Struktura 2021 (v %)
01000	Potraviny, nealko. nápoje	211 015	454 503	215,39	17,77	16,73
02000	Alkoholické nápoje, tabák	104 799	229 406	218,90	8,83	8,45
03000	Odívání a obuv	63 127	99 773	158,05	5,32	3,67
04000	Bydlení, voda, energie, paliva	276 358	770 463	278,79	23,28	28,37
05000	Bytové vybavení	70 281	155 995	221,96	5,92	5,74
06000	Zdraví	15 003	73 768	491,69	1,26	2,72
07000	Doprava	112 945	257 945	228,38	9,51	9,50
08000	Pošty a telekomunikace	26 817	86 205	321,46	2,26	3,17
09000	Rekreace, kultura a sport	127 884	219 985	172,02	10,77	8,10
10000	Vzdělávání	4 738	13 753	290,27	0,40	0,51
11000	Stravovací, ubytovací služby	75 359	139 384	184,96	6,35	5,13
12000	Ostatní zboží a služby	98 941	214 772	217,07	8,33	7,91
	Celkem	1 187 267	2 715 952	228,76	100,00	100,00

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Grafické znázornění struktury spotřebních výdajů domácností dle účelu v letech 2000 a 2021 zobrazuje graf č. 19.

Graf 19: Struktura spotřebních výdajů domácností v % dle účelu

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Následující tabulka č. 5 zobrazuje rozdělení spotřebních výdajů domácností podle trvanlivosti. Toto dělení může mít význam zejména z toho důvodu, že výdaje na krátkodobou spotřebu a služby nepodléhají hospodářskému cyklu a jejich spotřebu mohou domácnosti odkládat jen velmi málo. Oproti tomu předměty střednědobé a dlouhodobé spotřeby mohou být chápány spíše jako investiční zboží. Stejně jako

v tabulce č. 4. jsou i zde zobrazeny spotřební výdaje domácností v letech 2000 a 2021, jejich index změny a struktura. V obou letech jsou nevýznamnější položkou z hlediska podílu na celkový spotřebních výdajích domácností výdaje na předměty krátkodobé spotřeby a služby.

Podíl výdajů domácností na spotřebu služeb vzrostl mezi roky 2000 a 2021 o 3,45%, podíl výdajů na předměty krátkodobé spotřeby naopak mírně poklesl, o 1,76%. O 2,52% poklesly také výdaje na předměty střednědobé spotřeby. Mírný nárůst (0,82%) nastal u výdajů na předměty dlouhodobé spotřeby. V rámci těch dvou období však nenastala změna ve struktuře větší než 5%.

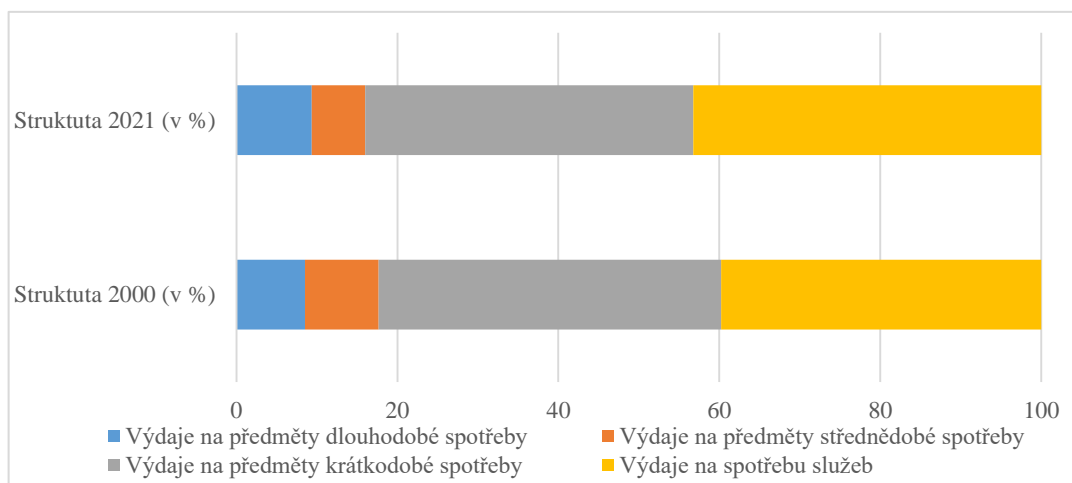
Tabulka 5: Spotřební výdaje domácností dle trvanlivosti

Spotřební výdaje dle trvanlivosti	2000 (mil. Kč)	2021 (mil. Kč)	Index 2021/2000 (v %)	Struktura 2000 (v %)	Struktura 2021 (v %)
Výdaje na předměty dlouhodobé spotřeby	101 348	254 331	250,95	8,54	9,36
Výdaje na předměty střednědobé spotřeby	108 468	179 898	165,85	9,14	6,62
Výdaje na předměty krátkodobé spotřeby	505 073	1 107 558	219,29	42,54	40,78
Výdaje na spotřebu služeb	472 378	1 174 165	248,56	39,79	43,23
Celkem	1 187 267	2 715 952	228,76	100,00	100,00

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Grafické zobrazení struktury spotřebních výdajů domácností dle trvanlivosti je vyobrazeno v grafu č. 20.

Graf 20: Struktura spotřebních výdajů dle trvanlivosti v %

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

4.1.7 Vliv jednotlivých faktorů na spotřební výdaje domácností

V této části práce si nejprve stanovíme faktory, které mohou významně ovlivňovat spotřebu domácností a faktory reprezentující přerozdělovací procesy. Poté se budeme zabývat korelační a regresní analýzou.

Spotřeba domácností je ovlivněna mnoha faktory. Mezi základní faktory, které mohou ovlivňovat spotřební výdaje domácností, můžeme zařadit:

- disponibilní důchod domácností
- daňové zatížení (daňová kvóta)
- inflaci
- úrokovou míru
- příjmové nerovnosti (Giniho koeficient)
- úspory
- nezaměstnanost
- a mnoho dalších faktorů

V této části práce se budeme zabývat zejména faktory, které mají souvislost s přerozdělovacími procesy ve společnosti, abychom mohli dále zhodnotit jejich dopad na spotřební chování domácností.

Aby bylo možné co nejlépe vyjádřit danou závislost, bylo nejprve zvoleno období od roku 1995 do roku 2021. Pro zachování věrohodnosti modelu a v souladu s předpoklady pro regresní analýzu byla vyloučena odlehlá pozorování, tedy roky 2020 a 2021, v rámci kterých došlo k významné změně spotřebního chování domácností, které bylo způsobeno mimořádnou událostí, pandemií Covid-19. V této kapitole tedy budeme vycházet z dat za období od roku 1995 do roku 2019.

Tabulka č. 6 zobrazuje korelační matici faktorů ovlivňujících spotřební výdaje domácností se spotřebními výdaji domácností a mezi jednotlivými faktory navzájem. Pro lepší zobrazení vlivu samotných sociálních příjmů domácností byl hrubý disponibilní důchod domácností rozdělen na hrubý disponibilní důchod domácností bez sociálních příjmů a na sociální příjmy. Z korelační matice vyplývá, že spotřební výdaje domácností jsou silně pozitivně korelované s hrubým disponibilním důchodem, sociálními příjmy a hrubými úsporami. Na středně silnou pozitivní závislost ukazuje korelační koeficient

mezi spotřebními výdaji a příjmovou nerovností. Mezi spotřebními výdaji a reálnou úrokovou mírou existuje velmi slabá pozitivní závislost a mezi spotřebními výdaji a složenou daňovou kvótou velmi slabá negativní závislost. Příloha č. 6 a 7 zobrazuje korelační matici, ve které jsou spotřební výdaje dále rozčleněny dle účelu a trvanlivosti.

Tabulka 6: Korelační matice

	Reálná úroková sazba (%)	Složená daňová kvóta (%)	Giniho koeficient	Hrubý disp. důchod bez soc. příjmů (mld. Kč)	Sociální příjmy domácností (mld. Kč)	Hrubé úspory (mld. Kč)	Výdaje na konečnou spotřebu (mld. Kč)
Reálná úroková sazba (%)	1						
Složená daňová kvóta (%)	-0,69	1					
Giniho koeficient	0,39	-0,17	1				
Hrubý disp. důchod bez soc. příjmů (mld. Kč)	0,14	-0,13	0,71	1			
Sociální příjmy domácností (mld. Kč)	0,13	-0,14	0,72	0,99	1		
Hrubé úspory (mld. Kč)	0,21	-0,23	0,70	0,98	0,97	1	
Výdaje na konečnou spotřebu (mld. Kč)	0,12	-0,11	0,72	1,00	0,99	0,98	1

Zdroj: vlastní zpracování

Nyní se nejprve pokusíme provést jednoduchou lineární regresní analýzu a poté mnohonásobnou lineární regresní analýzu, která by zohlednila vliv více faktorů na spotřební výdaje domácností současně. Závisle proměnnou (y), nebo-li vysvětlovanou proměnnou, budou vždy spotřební výdaje domácností. Nezávisle proměnnou (x), nebo-li vysvětlující proměnnou, budou jednotlivé faktory ovlivňující spotřební výdaje domácností. V této práci pracujeme s hladinou významnosti α 0,05 a předpokladem lineární závislosti veličin.

Jednoduchá regresní analýza

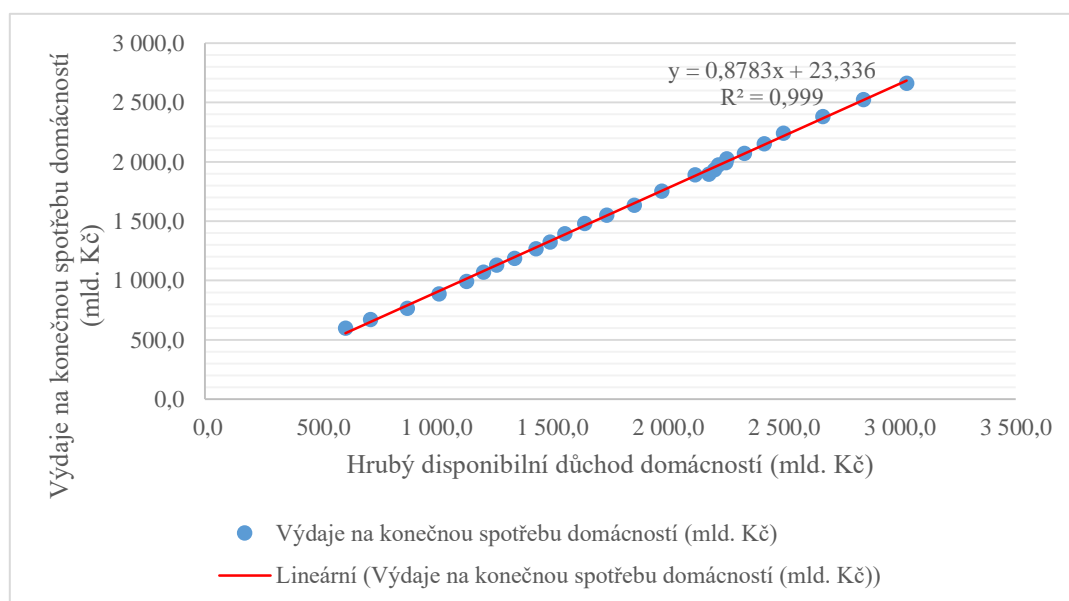
V rámci jednoduché regresní analýzy se pokusíme vysvětlit, jak nezávisle proměnná vysvětluje závisle proměnnou veličinu. Závisle proměnnou veličinou (y) budou spotřební výdaje domácností a nezávisle proměnnou veličinou (x) budou postupně

hrubý disponibilní důchod, hrubý disponibilní důchod bez sociálních příjmů a sociální příjmy.

Graf č. 21 zobrazuje závislost spotřebních výdajů domácností na hrubém disponibilním důchodu. Z grafu je viditelná lineární závislost veličin. Rovnice popisující vztah obou veličin má tvar $y = 0,8783x + 23,336$, přičemž y jsou spotřební výdaje domácností a x hrubý disponibilní důchod domácností. Tato rovnice nám říká, že pokud se hodnota disponibilního důchodu domácností zvýší v průměru o jednu korunu, vzrostou spotřební výdaje domácností o 0,88 Kč. Kladná hodnota koeficientu u lineárního členu ukazuje na pozitivní korelační závislost, stejně jako v případě korelační analýzy. Absolutní člen rovnice říká, že pokud by byl disponibilní důchod 0, domácnosti by i tak měly spotřební výdaje průměrně ve výši 23,3 mld. Kč.

Koeficient determinace (R^2) udává spolehlivost modelu a v tomto případě nám říká, že hrubý disponibilní důchod domácností vysvětluje spotřební výdaje domácností z 99,9%. Jinými slovy existuje ještě 0,1% spotřebních výdajů domácností, které nevysvětluje. To ukazuje na vysokou spolehlivost regresního modelu.

Graf 21: Regresní analýza – hrubý disponibilní důchod a spotřební výdaje domácností

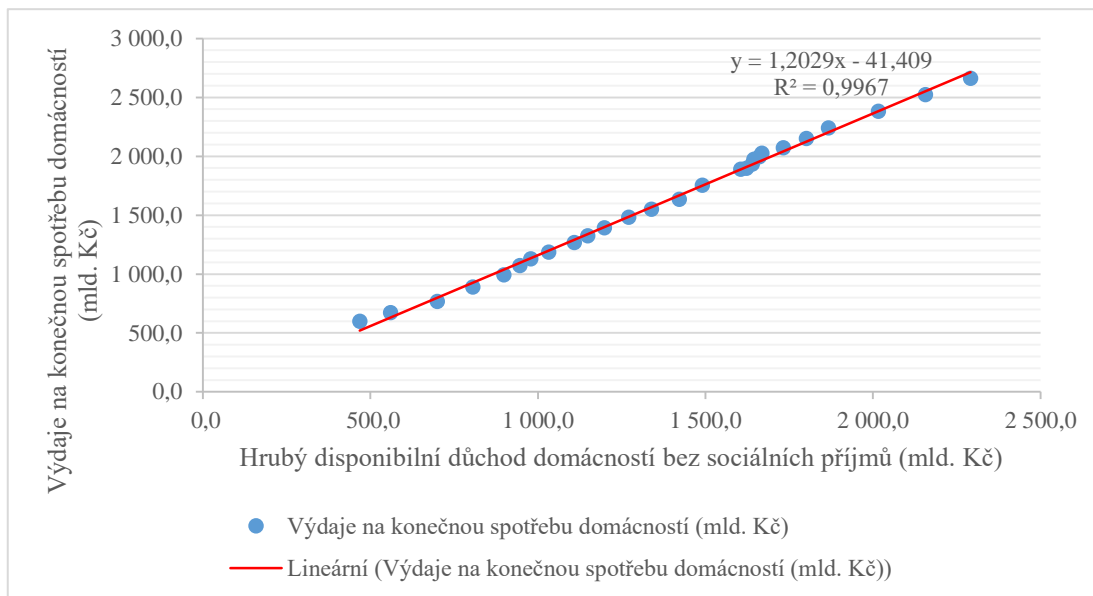

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 22 zobrazuje závislost spotřebních výdajů domácností na hrubém disponibilním důchodu bez sociálních příjmů. Z grafu je opět viditelná lineární závislost veličin. Rovnice popisující vztah obou veličin má tvar $y = 1,2029x - 41,49$. Pokud se hodnota disponibilního důchodu domácností bez sociálních příjmů zvýší v průměru o jednu korunu, vzrostou spotřební výdaje domácností o 1,20 Kč. Disponibilní důchod

domácností bez sociálních příjmů vysvětluje spotřební výdaje domácností z 99,67%, tedy o něco málo méně než předchozí model s celkovým disponibilním důchodem.

Graf 22: Regresní analýza – hrubý disponibilní důchod bez sociálních příjmů a spotřební výdaje domácností

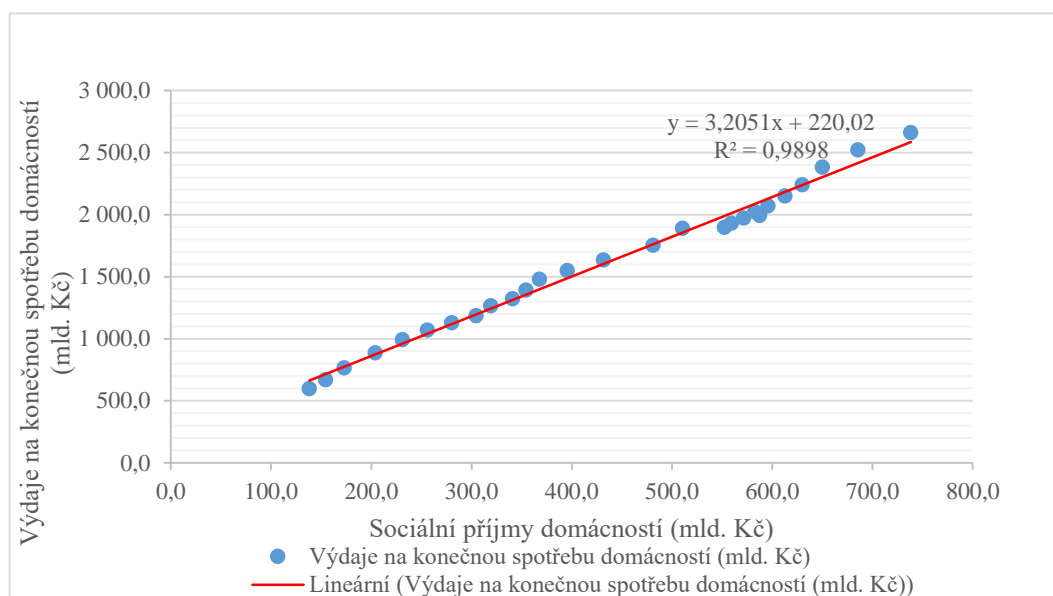

Zdroj: vlastní zpracování

Závislost spotřebních výdajů a sociálních příjmů domácností zobrazuje graf č. 23. Rovnice popisující závislost těchto dvou veličin má tvar $y = 3,2051x + 220,02$. Pokud dojde ke zvýšení sociálních příjmů o jednu korunu, spotřební výdaje se zvýší v průměru o 3,21 Kč. Tento model obsahující pouze sociální příjmy domácností vysvětluje spotřební výdaje domácností z 98,98%.

Příloha č. 8 obsahuje detailní výsledky této regresní analýzy. Významnost modelu (F-hodnota) činí $1,96441e^{-26}$, významnost absolutního členu činí $1,3963e^{-07}$ a významnost nezávislé proměnné sociálních příjmů $1,96441e^{-26}$. Pokud porovnáme tyto hodnoty s požadovanou hladinou významnosti 0,05, můžeme v rámci tohoto modelu zamítnout nulovou hypotézu H_0 a uvést, že tento model je významný. V případě jednoduchého lineárního modelu odpovídá významnost jediné nezávislé proměnné významnosti celého modelu.

Graf 23: Regresní analýza – sociální příjmy a spotřební výdaje domácností

Zdroj: vlastní zpracování

Příloha č. 10 a 11 zobrazuje vztah sociálních příjmů a výdajů dle jednotlivých druhů. Spotřební výdaje domácností jsou členěny dle účelu a také dle trvanlivosti, stejně jako v kapitole 4.1.6. Výsledky regresní analýzy shrnuje tabulka č. 7 a 8.

Vysoké hodnoty koeficientu determinace uvedené v tabulce č. 7 naznačují, že všechny modely uvedené v této tabulce vysvětlují většinu variability ve spotřebních výdajích domácností a mohou být dobře použitelné pro předpovídání těchto výdajů na základě sociálních dávek. Nejhuře sociální příjmy domácností vysvětlují výdaje na předměty střednědobé spotřeby (z 85,5%) a na předměty dlouhodobé spotřeby (z 94,3%). Sociální příjmy lépe vysvětlují výdaje na předměty krátkodobé spotřeby (z 99,3%) a služby (z 99%). To odpovídá charakteru sociálních dávek, které by měly sloužit především ke krytí základních potřeb. Také pokud dojde ke zvýšení sociálních příjmů o korunu, o více než korunu vzrostou výdaje na předměty krátkodobé spotřeby a služby, výdaje na střednědobé a dlouhodobé vzrostou o méně než korunu. Absolutní členy rovnice udávají hodnotu spotřebních výdajů domácností, pokud by byly sociální dávky nulové. Tato hodnota může být interpretována jako základní spotřební výdaje domácností, které nezávisí na sociálních příjmech domácností.

Obecně lze říci, že regresní analýza naznačuje pozitivní vztah mezi sociálními dávkami a všemi druhy spotřebních výdajů dle trvanlivosti, což znamená, že pokud se zvýší sociální dávky, pravděpodobně se zvýší i tyto spotřební výdaje.

Tabulka 7: Výsledky regresní analýzy – sociální příjmy a spotřební výdaje dle trvanlivosti

Výdaje dle trvanlivosti	rovnice (x = sociální příjmy, y = výdaje)	koeficient determinace (R^2)
Výdaje na předměty krátkodobé spotřeby	$y = 1,2465x + 126,95$	0,9928
Výdaje na spotřebu služeb	$y = 1,5478x + 11,923$	0,9898
Výdaje na předměty střednědobé spotřeby	$y = 0,1438x + 57,073$	0,8548
Výdaje na předměty dlouhodobé spotřeby	$y = 0,2670x + 24,048$	0,9427

Zdroj: vlastní zpracování

Hodnoty koeficientu determinace v tabulce č. 8 naznačují, že sociální příjmy vysvětlují lépe výdaje na bydlení, vodu, energii a paliva (z 99,7%) než například výdaje na vzdělávání (z 90%) nebo odívání a obuv (z 72,8%).

Tabulka 8: Výsledky regresní analýzy – sociální příjmy a spotřební výdaje dle účelu

Výdaje dle účelu (COICOP)	rovnice (x = sociální příjmy, y = výdaje)	koeficient determinace (R^2)
Potraviny, nealkoholické nápoje	$y = 0,4370x + 72,709$	0,9557
Alkoholické nápoje, tabák	$y = 0,2466x + 27,335$	0,9691
Odívání, obuv	$y = 0,0646x + 38,699$	0,7279
Bydlení, voda, energie, paliva	$y = 1,0325x + 26,686$	0,9972
Bytové vybavení, zařízení domácnosti	$y = 0,1538x + 23,340$	0,9638
Zdraví	$y = 0,0987x - 11,362$	0,9763
Doprava	$y = 0,3178x + 19,234$	0,9586
Pošty a telekomunikace	$y = 0,1167x - 3,0726$	0,9268
Rekreace, kultura a sport	$y = 0,2469x + 48,386$	0,9166
Vzdělávání	$y = 0,0222x - 0,5113$	0,9000
Stravovací, ubytovací služby	$y = 0,2117x + 11,644$	0,9642
Ostatní zboží a služby	$y = 0,2569x + 20,284$	0,9715

Zdroj: vlastní zpracování

Mnohonásobná regresní analýza

Aby bylo možné co nejlépe predikovat spotřebu domácností, je vhodné do modelu zahrnout více nezávisle proměnných, které by vysvětlovaly závisle proměnnou, spotřební výdaje domácností. Do modelu se pokusíme zařadit následující proměnné, které ovlivňují spotřebu domácností, popřípadě souvisejí s přerozdělováním: reálná úroková sazba, složená daňová kvóta, Giniho koeficient, sociální příjmy domácností, hrubý disponibilní důchod domácností bez sociálních příjmů a hrubé úspory domácností.

Problémem zařazení těchto proměnných do modelu je v případě některých z nich jejich silná vzájemná korelace, jak ukázala předcházející korelační analýza, jejíž výsledky jsou zaznamenány v tabulce č. 6. Tuto situaci je možné řešit tím, že silně vzájemně korelované proměnné z modelu vypustíme nebo model rozdělíme na dva či více modelů s proměnnými, které nebudou takto silně korelované. Další možností je provést tzv. metodu Enter a Stepwise. Metoda Enter spočívá v zahrnutí všech proměnných do modelu. Metoda Stepwise spočívá v postupném přidávání či odebrání proměnných podle toho, které proměnné nejlépe vystihují závisle proměnnou.

Příloha č. 9 zobrazuje výsledek regresní analýzy v případě zahrnutí všech nezávislých proměnných. Tato regresní analýza nám říká, že tyto nezávisle proměnné dokáží vysvětlit závisle proměnnou z 99,9%. Stejně tak hodnota významnosti celého modelu je vysoká. Pokud se však zaměříme na hodnotu testové statistiky (p-hodnotu) jednotlivých vysvětlujících proměnných a porovnáme ji se stanovenou hladinou významnosti 0,05, zjistíme, že se v modelu vyskytují nevýznamné proměnné - reálná úroková míra, složená daňová kvóta, Giniho koeficient a absolutního člen.

Nyní bude provedena forward Stepwise analýza. Ta nám přiblíží, které proměnné je vhodné z modelu vypustit. V prvním kroku nejprve provedeme vždy jednoduchou regresní analýzu jedné závislé proměnné a jedné nezávislé proměnné a výsledná data zaznamenáme do tabulky č. 9. V případě jednoduché regresní analýzy odpovídá spolehlivost modelu (F) spolehlivosti nezávislé proměnné (p-hodnota).

Tabulka č. 9 zobrazuje postup výběru jednotlivých nezávisle proměnných do regresního modelu. V prvním kroku byla provedena jednoduchá lineární regrese mezi výdaji na spotřebu domácností (závisle proměnnou) a všemi nezávislými proměnnými samostatně. Už z prvního kroku je zřejmé, že u nezávisle proměnných reálné úrokové míry a složené daňové kvóty nelze s 95% pravděpodobností zamítnout nulovou hypotézu, že jsou tyto proměnné nulové. V rámci prvního kroku má nejnižší p-hodnotu hrubý disponibilní důchod domácností bez sociálních příjmů. Také Giniho koeficient, sociální příjmy a hrubé úspory mají nižší p-hodnotu než je stanovená hladina významnosti. Tyto nezávisle proměnné tedy zahrneme do druhého kroku. V druhém kroku bude provedena regresní analýza dvou nezávisle proměnných a závisle proměnné, přičemž jednou nezávislou proměnnou bude vždy hrubý disponibilní důchod bez sociálních příjmů, který měl nejlepší p-hodnotu v prvním kole. Do tabulky č. 9 budou zaznamenány p-hodnoty pro danou nezávisle proměnnou v modelu a hodnota významnosti (F) celého modelu.

Z druhého kroku vyplývá, že nyní můžeme z modelu vyloučit Giniho koeficient s p-hodnotou 0,53. Sociální příjmy a hrubé úspory mají p-hodnotu nižší než 0,05, přičemž lepší hodnotu celého modelu má varianta se sociálním příjmy. Ve třetím kroku tedy budeme provádět lineární regresní analýzu, ve které budou nezávisle proměnnými hrubý disponibilní důchod bez sociálních příjmů a sociální příjmy a navíc přidáme hrubé úspory. Tato verze modelu s hrubými úsporami je také významná a při porovnání F hodnot modelů je o něco významnější než model bez úspor. Výsledné nezávisle proměnné, které bychom měli zařadit do modelu, jsou tedy hrubý disponibilní důchod bez sociálních příjmů, sociální příjmy a hrubé úspory.

Tabulka 9: Stepwise analýza

	1.krok: jednoduchá lineární regrese	2.krok: hrubý disp. důchod + ...		3.krok: hrubý disp. důchod + soc. příjmy + ...	
	p-hodnota	p-hodnota	F-hodnota modelu	p-hodnota	F-hodnota modelu
Reálná úroková sazba (%)	0,53617624	-	-	-	-
Složená daňová kvóta (%)	0,58506271	-	-	-	-
Giniho koeficient	2,65144e ⁻⁰⁵	0,530718078	1,22848e ⁻³⁰	-	-
Hrubý disp. důchod domácností bez soc. příjmů (mld. Kč)	1,35877e ⁻³²	-	-	-	-
Sociální příjmy domácností (mld. Kč)	1,96441e ⁻²⁶	4,5486e ⁻⁰⁸	3,64536e ⁻³⁷	-	-
Hrubé úspory (mld. Kč)	5,63735e ⁻¹⁸	0,000507614	3,15448e ⁻³³	2,16764e ⁻¹⁴	6,03285e ⁻⁴⁸

Zdroj: vlastní zpracování

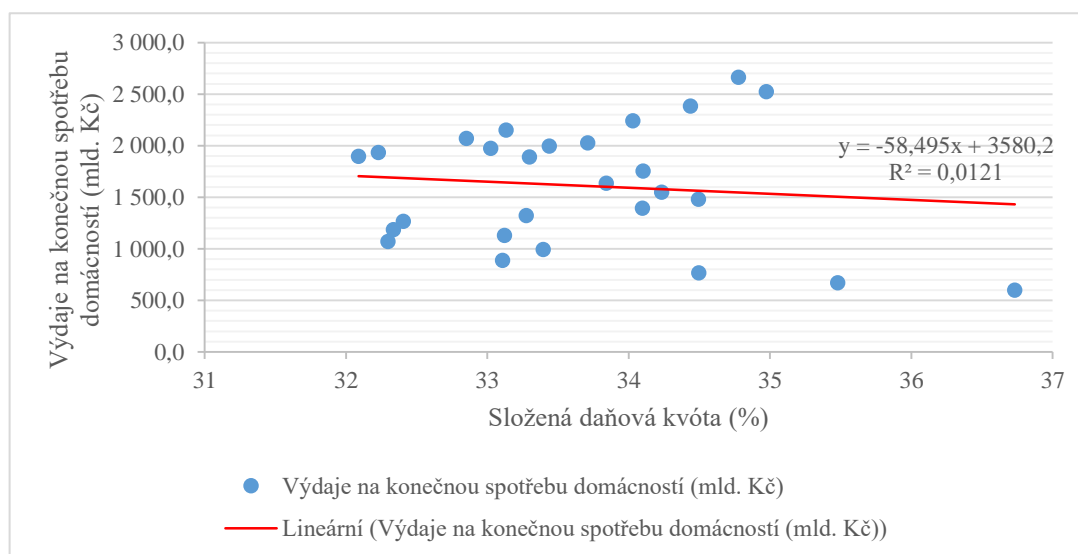
Problémem zahrnutí těchto tří proměnných do regresního modelu společně je, že jsou vzájemně velmi významně pozitivně korelované, což zobrazuje tabulka č. 10. Řešením je provést regresní analýzu pro každou položku samostatně. Jednoduchou regresní analýzu pro hrubý disponibilní důchod bez sociálních příjmů a sociální příjmy jsme již prováděli a její výsledky zaznamenali v grafech č. 22 a 23.

Tabulka 10: Korelační matice – nezávisle proměnné

Položka nezávisle proměnné	Hrubý disp. důchod domácností bez soc. příjmů (mld. Kč)	Sociální příjmy domácností (mld. Kč)	Hrubé úspory (mld. Kč)
Hrubý disp. důchod domácností bez soc. příjmů (mld. Kč)	1		
Sociální příjmy domácností (mld. Kč)	0,989517	1	
Hrubé úspory (mld. Kč)	0,983709	0,969411	1

Zdroj: vlastní zpracování

Pokud bychom i přesto chtěli ověřit, zda existuje závislost spotřeby na složené daňové kvótě nebo Giniho koeficientu, můžeme si data zobrazit do bodového grafu. Již z grafu č. 24 vidíme, že zde není vidět lineární ani jiná závislost bodů. Tuto skutečnost, ohledně neexistence lineárního vztahu, dokazuje také hodnota koeficientu determinace, která je pouhých 0,0121. Říká tedy, že složená daňová kvóta vysvětluje spotřebu pouze z 1,2%.

Graf 24: Regresní analýza – spotřební výdaje a složená daňová kvóta

Zdroj: vlastní zpracování

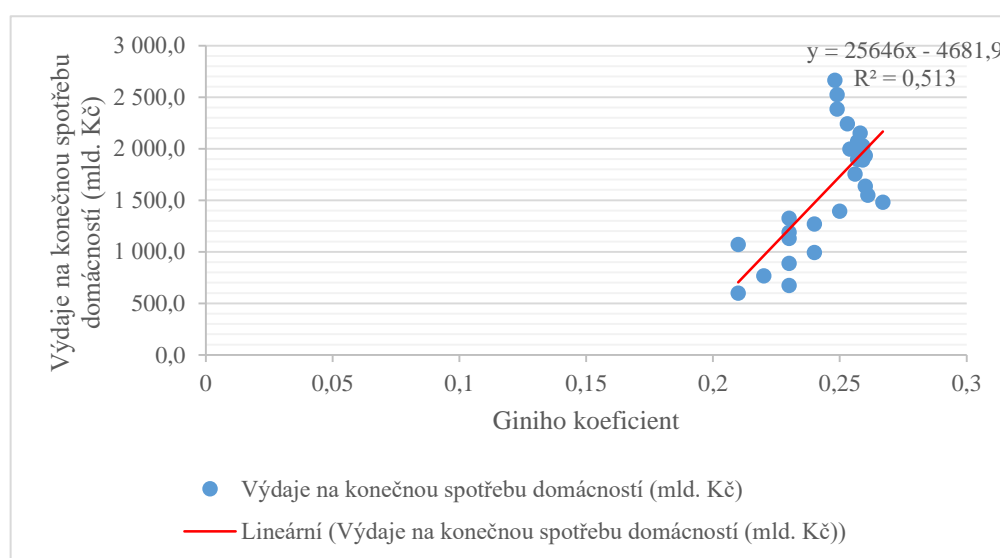
Důvodem může být to, že složená daňová kvóta představuje podíl daňových příjmů vč. pojistného a HDP. Neovlivňují ji tedy pouze změny daňových příjmů, ale také změny v nominálním HDP.

Pokud by nás i přes předchozí doporučení ohledně nevýznamnosti proměnných v modelu zajímalo, zda existuje lineární závislost mezi dalším ukazatelem souvisejícím

s přerozdělením, a to s Giniho koeficientem, můžeme si jej také zobrazit v bodovém grafu.

V jednoduché lineární regresní analýze vlivu Giniho koeficientu na spotřební výdaje vychází významnost modelu (F), resp. p-hodnota Giniho koeficientu, $2,65144e^{-05}$. Hodnota koeficientu determinace vychází 0,5130 a upravený koeficient determinace 0,4935. Tyto hodnoty nám říkají, že tento model by vysvětloval spotřebu pouze z poloviny. Z grafu č. 25 navíc vidíme, že se pravděpodobně vůbec nejedná o lineární závislost.

Graf 25: Regresní analýza – spotřební výdaje a Giniho koeficient, lineární

Zdroj: vlastní zpracování

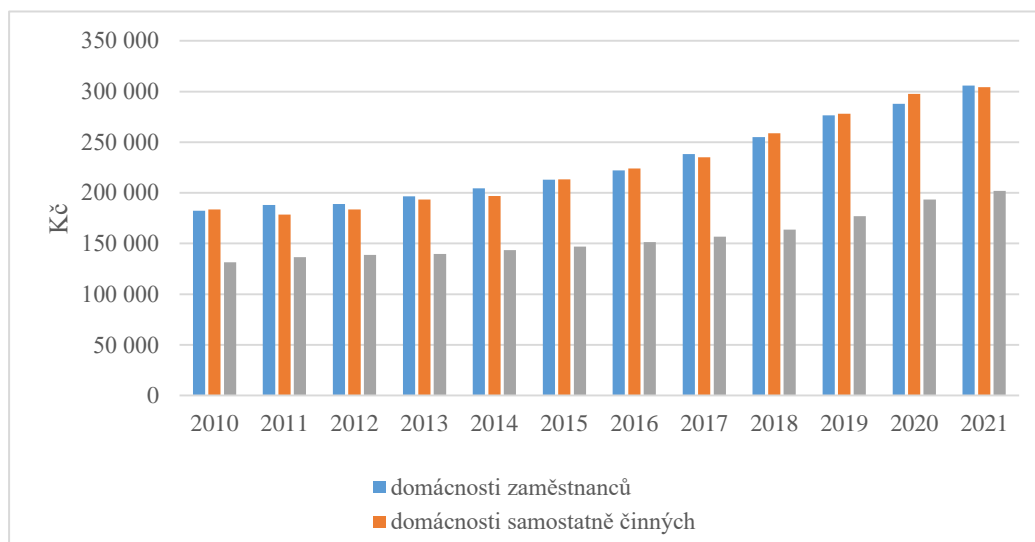
Body z grafu ukazují, že závislost by mohla být spíše exponenciální. Exponenciální závislost by s koeficientem determinace 0,6062 vystihovala vztah o 10% lépe.

4.1.8 Vliv sociálních a celkových příjmů na spotřební výdaje domácností dle osoby v čele domácnosti

V této části zhodnotíme vliv příjmů domácností na jejich spotřební výdaje dle osoby stojící v čele domácnosti. Data pro tuto část práce pocházejí z šetření ČSÚ Životní podmínky (EU-SILC), neboť poskytují nejdetailnější data ohledně příjmů domácností dle osoby stojící v čele domácnosti. Data o spotřebních výdajích domácností dle osoby stojící v čele domácnosti vycházejí z šetření ČSÚ Statistika rodinných účtů (SRÚ). Pro obě zmíněná šetření jsou dostupná data od roku 2010.

Graf č. 26 zobrazuje hrubé peněžní příjmy na osobu za rok pro jednotlivé domácnosti dle osoby v jejím čele. Nejnižší hrubé peněžní příjmy mají domácnosti důchodců. Domácnosti samostatně činných a zaměstnanců mají v průběhu sledovaného období tyto příjmy podobné. Příjmy všech typů domácností v čase rostou.

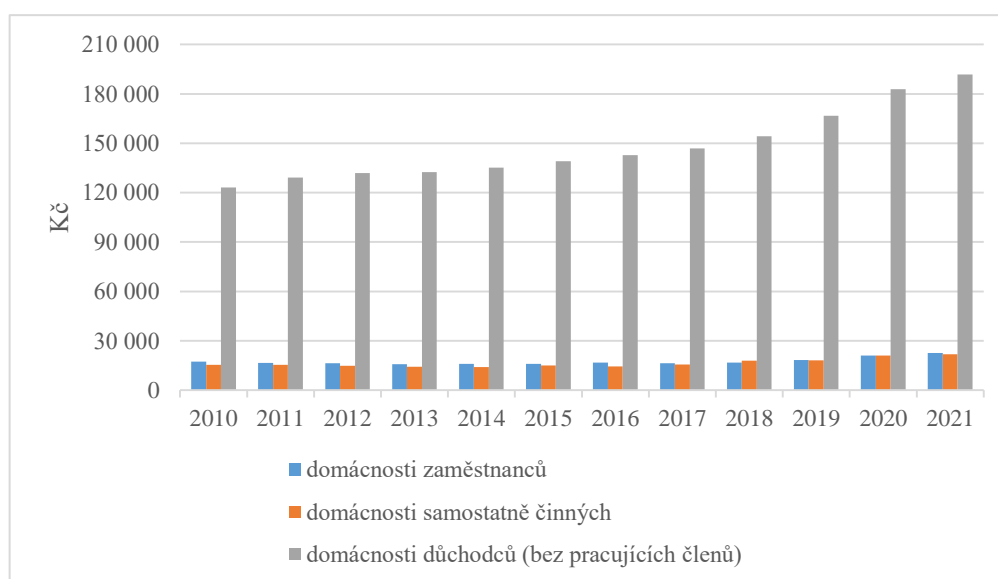
Graf 26: Hrubé peněžní příjmy na osobu za rok dle osoby v čele domácnosti

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Sociální příjmy na osobu za rok rozdělené na domácnosti dle osoby v jejím čele, zobrazuje graf č. 27. Nejvyšší sociální příjmy mají domácnosti důchodců. Sociální příjmy domácností zaměstnanců a samostatně činných jsou velmi podobné. Významnější nárůst u všech skupin domácností nastal v roce 2020, vlivem pandemie Covid-19.

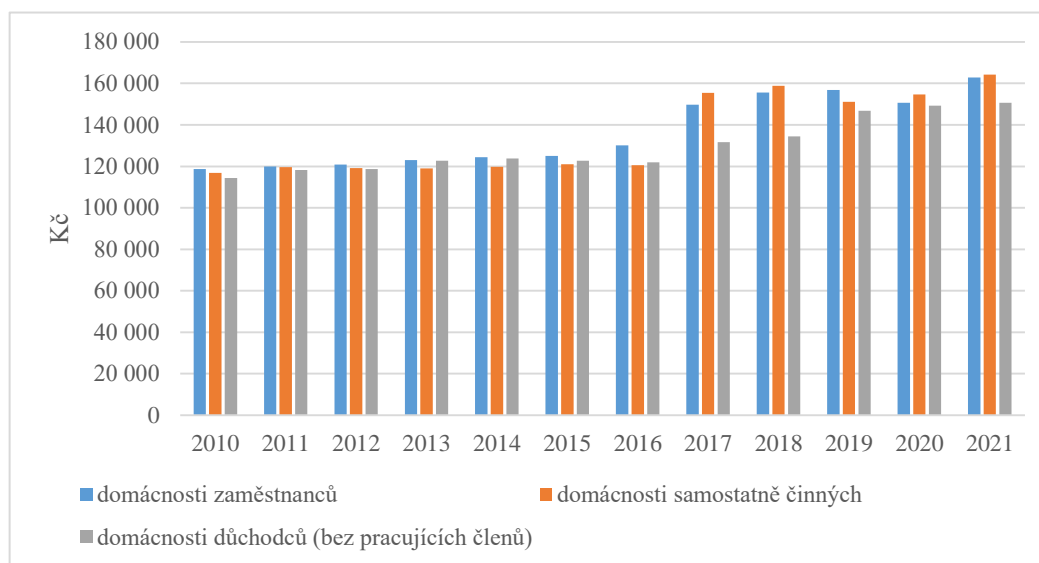
Graf 27: Sociální příjmy na osobu za rok dle osoby stojící v čele domácnosti

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Graf č. 28 zobrazuje spotřební výdaje domácností v průměru na osobu za rok. Od roku 2010 do roku 2015 dosahovaly spotřební výdaje všech skupin sledovaných domácností podobné částky. V roce 2016 vzrostly spotřební výdaje nejvíce domácnostem zaměstnanců a od roku 2017 významněji vzrostly spotřební výdaje všem skupinám domácností, přičemž spotřební výdaje domácností důchodců dosahovaly nejnižší úroveň ze sledovaných domácností.

Graf 28: Spotřební výdaje na osobu za rok dle osoby v čele domácnosti

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Nyní provedeme, stejně jako v předchozí části, regresní analýzu. Pro zachování věrohodnosti modelu a v souladu s předpoklady regresní analýzy byla vyloučena odlehlá pozorování, tedy roky 2020 a 2021, v rámci kterých došlo k významné změně spotřebního chování domácností vlivem pandemie Covid-19. Dále tedy budeme vycházet z období od roku 2010 do roku 2019.

Tabulka č. 11 zobrazuje vliv hrubých peněžních příjmů domácností na spotřební výdaje dle osoby stojící v čele domácnosti. Hrubé peněžní příjmy domácností nejlépe vysvětlují spotřební výdaje domácností důchodců (z 93,5%), dále spotřební výdaje domácností zaměstnanců (z 92,3%). Spotřební výdaje domácností samostatně činných vysvětlují hrubé peněžní příjmy nejhůře (ze 74 %).

Tabulka 11: Výsledky regresní analýzy – vliv hrubého peněžního příjmu na spotřební výdaje domácností dle osoby v čele domácnosti

Spotřební výdaje dle osoby v čele domácnosti	rovnice (x = hrubé peněžní příjmy, y = výdaje)	koeficient determinace (R²)
Spotřební výdaje domácností zaměstnanců	$y = 0,470x + 30\ 646$	0,9233
Spotřební výdaje domácností samostatně činných	$y = 0,438x + 36\ 164$	0,7402
Spotřební výdaje domácností důchodců (bez pracujících členů)	$y = 0,6619x + 27\ 190$	0,9345

Zdroj: vlastní zpracování

Vliv sociálních příjmů na spotřební výdaje domácností dle osoby v jejím čele je zobrazen v tabulce č. 12. Hodnoty koeficientu determinace v tabulce ukazují, že nejlépe sociální příjmy vysvětlují spotřební výdaje domácností důchodců, z 93,4%. Příjmy domácností důchodců tvoří především sociální příjmy a mají tak významný vliv na jejich spotřební chování. Pokud dojde ke zvýšení sociálních příjmů domácností důchodců o jednu korunu, spotřební výdaje vzrostou o 71 haléřů. Sociální příjmy domácností osob samostatně činných predikuje hodnoty spotřebních výdajů pouze z 68%. V případě spotřebních výdajů domácností zaměstnanců se jedná o velmi malou kvalitu regresního modelu, který by vysvětloval lineární závislost mezi sociálními příjmy a spotřebními výdaji domácností zaměstnanců pouze z 24%. Příloha č. 12 zobrazuje grafické vyjádření závislosti sociálních příjmů a spotřebních výdajů domácností dle osoby v jejím čele. Stejně jako v tabulce č. 12, i v tomto grafickém zobrazení, je lineární závislost obou veličin zřejmá pouze v případě spotřebních výdajů domácností důchodců.

Tabulka 12: Výsledky regresní analýzy – vliv sociálních příjmů na spotřební výdaje domácností dle osoby v čele domácnosti

Spotřební výdaje dle osoby v čele domácnosti	rovnice (x = sociální příjmy, y = výdaje)	koeficient determinace (R²)
Spotřební výdaje domácností zaměstnanců	$y = 9,7601x - 30\ 036$	0,2392
Spotřební výdaje domácností samostatně činných	$y = 10,166x - 27\ 539$	0,6800
Spotřební výdaje domácností důchodců (bez pracujících členů)	$y = 0,7122x + 25\ 726$	0,9345

Zdroj: vlastní zpracování

Pro úplnost je v tabulce č. 13 uveden vliv hrubých peněžních příjmů bez sociálních příjmů na spotřební výdaje domácností dle osoby v čele domácnosti. Pokud z hrubých peněžních příjmů odstraníme sociální příjmy, vysvětlí nejlépe tyto příjmy spotřební výdaje domácností zaměstnanců, z 92,4%. Spotřební výdaje domácností samostatně činných vysvětlí z 73% a domácností důchodců pouze z 66,3%.

Tabulka 13: Vliv hrubých peněžních příjmů bez sociálních příjmů na spotřební výdaje domácností dle osoby v čele domácnosti

Spotřební výdaje dle osoby v čele domácnosti	rovnice (x = hrubé peněžní příjmy bez sociálních příjmů, y = výdaje)	koeficient determinace (R²)
Spotřební výdaje domácností zaměstnanců	$y = 0,476x + 37\,263$	0,9235
Spotřební výdaje domácností samostatně činných	$y = 0,4499x + 40\,583$	0,7303
Spotřební výdaje domácností důchodců (bez pracujících členů)	$y = 6,6538x + 69\,477$	0,6628

Zdroj: vlastní zpracování

4.2 Očekávání subjektu v kontextu omezené racionality

Proces rozhodování je obecně omezený informacemi, které má daný subjekt při rozhodování k dispozici. Základní ekonomická teorie předpokládala racionálně jednající subjekt, který má k rozhodování všechny informace a zvažuje všechny varianty.

Teorii omezené racionality jako první formuloval Herbert Simon ve 40. letech minulého století. Základní myšlenkou této teorie je, že lidé se nesnaží nalézt neoptimálnější řešení, ale spokojí se s prvním řešením, které je pro ně uspokojivé. Co je pro ně uspokojivé může záviset na jejich současném rozpoložení. (Simon, 1958)

Lidé se nerozhodují racionálně zejména kvůli svým omezením, která mohou být poznávací, časová či informační. Neznají všechny možné alternativy svých rozhodnutí a mají omezenou představivost v souvislosti s budoucím vývojem. Lidé si také zpětně nevyhodnocují, zda jejich rozhodnutí bylo optimální či nikoli.

Očekávání subjektu má klíčovou roli v kontextu omezené racionality. Subjekty často stanovují svá očekávání na základě dostupných informací a zkušeností. Tato

očekávání mohou být v důsledku omezeného přístupu ke všem datům a omezené schopnosti zpracování informací nepřesná či zkreslená. To může vést k chybnému posouzení současné i budoucí situace, k neoptimálním rozhodnutím a chybám v posuzování těchto událostí. Subjekt by si měl být vědom svých omezení a zkreslení a pokusit se zefektivnit své rozhodovací procesy, aby se v budoucnu těmto zkreslením vyhnul.

Subjekt nejen není schopen zvážit všechny aspekty svého rozhodnutí, ale často také přehlíží dostupné informace. Neověřuje si informace, nerozumí problému, o kterém se rozhoduje, a proto se rozhodne pro první uspokojivou možnost. Pokud má dostupné varianty řešení, nedokáže je porovnat nebo je úmyslně neporovnává, protože je ovlivněn stereotypy, například oblíbenou značkou. Často vyhledává heuristická řešení, rozhoduje se na základě svého odhadu, intuice či historických zkušeností. Základní vlastnosti subjektu podle teorie omezené racionality jsou:

- subjekt nemá či má jen omezenou představivost v souvislosti s budoucím vývojem
- subjekt nezná důsledky všech možných alternativ svého rozhodování
- subjekt si neumí představit všechny alternativy svého jednání (Koukolík & Drtilová, 2008)

Uvedeme si dva příklady subjektu, který se rozhoduje v kontextu omezené racionality, tedy podle svých očekávání. Jako první můžeme uvést subjekt, který chce investovat na finančním trhu. Myslí si, že dokáže předpovědět budoucí vývoj cen akcií na základě svých dosavadních zkušeností a informací dostupných z internetu. Jeho očekávání je formováno omezenou racionálností. Je zřejmé, že tento subjekt nebude mít dostatek času ani schopností analyzovat všechny dostupné informace o trhu a ekonomice. Místo toho spoléhá na svou minulou zkušenost, vzory a pravidla, která si na základě minulých zkušeností vytvořil. Má tedy tendenci vnímat selektivně a potvrzovat si své stávající názory. Protože jsou jeho očekávání zkreslená právě omezenou racionálností, nebere v úvahu rizika a nepředvídané události. Toto omezení mu brání v učinění optimálního rozhodnutí. Podle Herberta Simona by pro něj bylo dobré si uvědomit tato omezení a využít namísto toho například pokročilé modely analýzy finančních trhů či odborné poradenství, aby minimalizoval dopady omezené racionality na své investiční rozhodnutí.

Jako další si uvedeme příklad, ve které se subjekt rozhoduje o spotřebním výdaji, například o koupi mobilního telefonu. Tento subjekt nemá energii a čas věnovat se detailnímu sběru informací a analýze všech možností, což je v souladu s teorií omezené racionality. Pouze sleduje reklamy a recenze na různé modely mobilních telefonů. Je omezen tím, že nemůže prozkoumat všechny dostupné informace na trhu. Jeho očekávání jsou ovlivněna tím, co četl v recenzích, viděl v reklamách či slyšel od svých známých. Také se spoléhá na jednoduché heuristiky, jako je výběr značky, kterou zná a má k ní důvěru. Všechno to povede subjekt k nedostatečně informovanému rozhodnutí. Mohl by například přehlédnout nové modely. Pokud by se více informoval, mohl by učinit lepší rozhodnutí. Tento příklad ilustruje, jak omezená racionálnost může ovlivnit rozhodnutí týkající se spotřebních výdajů. Omezené informace a časová náročnost mohou vést subjekt k volbě, která není plně v souladu s jeho dlouhodobými potřebami nebo preferencemi.

V kapitole 4.1.7 jsme se zabývali vlivem jednotlivých faktorů na spotřební výdaje domácností. Mezi základní faktory, které mohou ovlivňovat spotřební výdaje domácností, jsme zařadili například disponibilní důchod domácností, inflaci, úrokovou míru a podobně. Regresní model zobrazený v grafu č. 21 vykresluje závislost spotřebních výdajů na hrubém disponibilním důchodu a ukazuje, že existuje alespoň 0,1% spotřebních výdajů, které nevysvětluje hrubý disponibilní důchod domácností. Regresní model nebere v úvahu očekávání domácností ohledně budoucích změn v příjmech. Očekávání mají vliv na spotřební chování domácností a mohou se také podílet na vysvětlení spotřebních výdajů.

Očekávání subjektů mohou poskytnout kontext pro porozumění chování domácností v reakci na změny v okolním prostředí, jako jsou například změny v politice sociálních dávek, změny v ekonomickém prostředí nebo změny v tržních podmínkách.

Graf č. 16 z kapitoly 4.1.6 zobrazuje meziroční změny spotřebních výdajů domácností. V tomto grafu můžeme sledovat strmý pokles v roce 2020 a následný strmý růst spotřebních výdajů domácností v roce 2021. Z tabulky č. 3 můžeme současně vidět, že v roce 2020 došlo k meziročnímu poklesu spotřebních výdajů domácností o 4,8%, ale současně nedošlo k poklesu hrubého disponibilního důchodu domácností, ten naopak vzrostl o 2,5%. Tuto skutečnost by regresní model zobrazený v grafu č. 21, vykreslující závislost spotřebních výdajů na hrubých disponibilních příjmech domácností, nevysvětlil

ani nepredikoval. Jedná se o situaci, ve které subjekt domácností měl jen omezenou představivost v souvislosti s budoucím vývojem a potýkat se s omezenou racionalitou.

Snižující se tempo růstu spotřebních výdajů domácností v letech 2009 – 2013 probíhalo za současného poklesu tempa růstu hrubého disponibilního důchodu, jak je zobrazeno v grafu č. 18. Domácnostem pokleslo tempo růstu spotřebních výdajů o trochu dříve než hrubý disponibilní důchod. Spotřební výdaje tedy nereagovaly na pokles hrubého disponibilního důchodu, ale naopak nejprve došlo k poklesu spotřebních výdajů domácností. Subjekty domácností přehodnotili své spotřební výdaje již v souvislosti s informacemi o hospodářské krizi v roce 2008 a nečekali se snížením spotřeby až na pokles svých hrubých disponibilních příjmů.

Očekávání subjektů domácností mohou reagovat například na informace o plánovaném zvýšení daní, které se ve výsledku neuskuteční nebo na očekávanou krizi, která nepřijde. To subjekty přiměje změnit spotřební chování pouze na základě svých očekávání.

5 Závěr

Prvotní rozdělení důchodů ve společnosti zahrnuje větší či menší nerovnosti. Přerozdělovací procesy mají za cíl zmírnit tyto nerovnosti v prvotním rozdělení důchodů. Během přerozdělovacího procesu dochází ke snížení důchodu domácností o daně, poplatky či jiné odvody do státního rozpočtu a ke zvýšení o transferové platby. Výsledkem přerozdělení je konečné rozdělení důchodů, které je méně nerovné než prvotní rozdělení.

Cílem diplomové práce bylo posoudit, jak tyto přerozdělovací procesy ovlivňují spotřebu domácností.

Diplomová práce byla rozdělena do tří hlavních částí. První část byla věnována literární rešerši a teoretickému vymezení základních kategorií. Byly charakterizovány přerozdělovací procesy, identifikovány důvody a příčiny přerozdělovacích procesů a představeny nástroje přerozdělování. Krátce jsme shrnuli historii přerozdělovacích procesů a teoretické přístupy k přerozdělování. Dále byl popsán sociální systém v České republice a jeho rozdělení na sociální pojištění, státní sociální podporu a sociální pomoc. V neposlední řadě byla věnována pozornost měření nerovností v důchodech a teoriím spotřeby. V rámci druhé části práce byl popsán cíl práce a metodika.

Třetí část práce byla částí praktickou. Nejprve byla zhodnocena příjmová nerovnost v České republice, která je spíše na nižší úrovni a neukazuje na vysoké nerovnosti v rozložení důchodů. Dále byl zobrazen vývoj složené daňové kvóty, jejíž hodnoty ukazují na průměrné daňové zatížení v rámci EU.

Pozornost byla věnována také státnímu rozpočtu, konkrétně daňovým příjmům, pojistnému na sociální zabezpečení a transferovým platbám obyvatelstvu. Míra redistribuce, měřená podílem daňových příjmů vč. sociálního pojištění a transferových plateb, od roku 2013 do roku 2018 klesala a následně od roku 2019, zejména však v roce 2020 vlivem pandemie Covid-19, rostla. To znamená, že od roku 2019 je přerozdělováno více z inkasovaných daňových příjmů než v předchozích letech. V rámci této části práce jsme se věnovali také struktuře daňového mixu v České republice, ze které vyplývá, že největší položku daňových příjmů představuje pojistné na sociální zabezpečení s 46% podílem, druhou nejvýznamnější položkou je daň z přidané hodnoty s 23% podílem na daňových příjmech, dále spotřební daně s 12% a daň z příjmů fyzických osob (10%) a právnických osob (8%). Dále jsme se věnovali struktuře sociálních příjmů obyvatelstva.

Nejvýznamnější podíl zaujímaly dávky důchodového pojištění s 77,3% podílem na celkovém objemu sociálních příjmů obyvatelstva, dávky nemocenského pojištění 7,7% a dávky státní sociální podpory dosahovaly 7,4%.

Dále jsme se zabývali distribucí daní a dávek v decilovém rozdělení domácností podle výše čistého peněžního příjmu na osobu. Největší podíl z celkového objemu daní odvádí dle očekávání nejvyšších 10% a nejnižší podíl nejnižších 10%. Při hodnocení sociálních příjmů obyvatelstva jsme zjistili, že nejnižší objem sociálních dávek připadá na 10% obyvatel s nejnižšími příjmy a naopak největšími příjemci sociálních dávek jsou domácnosti ze 4., 5. a 6. decilu. Přibližně 45% všech sociálních dávek proudí k tzv. střední třídě. Pokud jsme však z celkových sociálních příjmů domácností odstranili dávky důchodového pojištění, největším příjemcem zbylých dávek byl 1. decil a po něm 2. decil. Tyto sociální dávky se tedy zdají být v prvních dvou decilech přerozdělovány účelně. Dále jsme stanovili podíl čistých celkových k hrubým pracovním příjmům, abychom zjistili, zda domácnosti v průběhu přerozdělování spíše získávají nebo ztrácejí. Dospěli jsme k závěru, že nejvíce z přerozdělovacího procesu získávají domácnosti ze čtvrtého a pátého decilu, naopak nejméně domácnosti z devátého a desátého decilu.

V další části práce jsme se zabývali strukturou příjmů domácností. Sociální příjmy jsou hned po příjmech ze závislé činnosti druhou největší položkou z celkových hrubých peněžních příjmů domácností. Také jsme sledovali vývoj čistých peněžních příjmů dle jednotlivých decilů a dospěli k závěru, že čisté peněžní příjmy desátého decilu rostou rychleji než čisté peněžní příjmy prvního decilu, což ukazuje na prohlubování příjmové nerovnosti.

Dále jsme se zabývali spotřebními výdaji domácností. Spotřební výdaje v běžných cenách od roku 2000 stále rostly, jedinou výjimkou byl rok 2020, ve kterém spotřební výdaje domácností vlivem pandemie Covid-19 poklesly. Spotřební výdaje ve stálých cenách také rostly, pouze s výjimkou tří období, roku 2009, 2012 a 2020, ve kterých klesaly. Největší meziroční pokles spotřebních výdajů ve stálých cenách nastal v roce 2020. Z analýzy spotřebních výdajů domácností v letech 2000 – 2021 můžeme říci, že domácnosti se snaží udržet si určitý poměr mezi spotřebou a disponibilním důchodem, tedy v čase stále podobné hodnoty průměrného sklonu ke spotřebě. Spotřební výdaje domácností jsme dále rozdělili z hlediska účelu a trvanlivosti. Z dat vyplývá, že domácnosti vynakládaly v roce 2021 největší objem z celkových spotřebních výdajů na předměty krátkodobé spotřeby (40,8%) a služby (43,2%). Z pohledu účelu vynakládaly

domácnosti nejvíce výdajů na bydlení, vodu, energie a paliva (28,4%) a na potraviny a nealkoholické nápoje (16,7%).

V další části práce jsme se zabývali vlivem jednotlivých faktorů na spotřební výdaje domácností s využitím korelační a regresní analýzy. Nejprve jsme stanovili faktory ovlivňující spotřební výdaje domácností, popřípadě související s přerozdělovacími procesy. V rámci korelační analýzy jsme dospěli k závěru, že spotřební výdaje domácností jsou silně pozitivně korelované s hrubým disponibilním důchodem, sociálními příjmy a hrubými úsporami. Středně silná pozitivní závislost byla mezi spotřebními výdaji a příjmovou nerovností měřenou Giniho koeficientem. Mezi spotřebními výdaji a reálnou úrokovou mírou byla velmi slabá pozitivní závislost a mezi spotřebními výdaji a složenou daňovou kvótou velmi slabá negativní závislost. Korelační analýza nám ukázala, zda se sociální příjmy domácností a spotřební výdaje domácností ovlivňují. Regresní analýza nám doplnila, jakým způsobem.

Z korelační analýzy vyplývá, že v případě růstu sociálních dávek se zvýší také spotřební výdaje. Přerozdělovací procesy ovlivňují spotřební chování zejména skrze sociální dávky, přičemž nárůst sociálních dávek má za následek zvýšení spotřebních výdajů.

Rovnice popisující závislost spotřebních výdajů a sociálních příjmů domácností má tvar $y = 3,2051x + 220,02$, kde y jsou spotřební výdaje a x sociální příjmy domácností. Pokud dojde ke zvýšení sociálních příjmů o jednu korunu, spotřební výdaje se zvýší v průměru o 3,21 Kč. Absolutní člen rovnice (220,02 mld. Kč) udává hodnotu spotřebních výdajů domácností, pokud by byly její sociální příjmy nulové. Tento model vysvětluje spotřební výdaje domácností z 98,98%.

Z regresní analýzy také vyplývá, že sociální příjmy lépe vysvětlují výdaje na předměty krátkodobé spotřeby a služby než na předměty střednědobé a dlouhodobé spotřeby. To odpovídá charakteru sociálních dávek, které by měly sloužit především ke krytí základních potřeb. V případě spotřebních výdajů rozdělených dle účelu, jsou sociálními příjmy nejlépe vysvětleny výdaje na bydlení, vodu, energie a paliva, tedy také výdaje na základní potřeby. Obecně lze říci, že regresní analýza naznačuje pozitivní vztah mezi sociálními dávkami a všemi druhy spotřebních výdajů, což znamená, že pokud se zvýší sociální dávky, pravděpodobně se zvýší i tyto spotřební výdaje. Výdaje na základní potřeby by se však měly zvýšit více.

Dále jsme se zabývali vlivem sociálních a celkových příjmů na spotřební výdaje domácností dle osoby v jejím čele. Nejnižší hrubé peněžní příjmy mají domácnosti důchodců. Domácnosti samostatně činných a domácnosti zaměstnanců mají příjmy velmi podobné. Nejvyšší sociální příjmy mají domácnosti důchodců. Sociální příjmy domácností zaměstnanců a samostatně činných jsou opět velmi podobné. Spotřební výdaje všech skupin domácností dosahovaly přibližně podobné částky od roku 2010 do roku 2016. Od roku 2017 spotřební výdaje všech skupin domácností rostou, přičemž spotřební výdaje domácností důchodců rostou nejpomalejším tempem. Z regresní analýzy dále vyplývá, že sociální příjmy nejlépe vysvětlují spotřební výdaje domácností důchodců, z 93,5%. Pokud by došlo ke zvýšení sociálních příjmů domácností důchodců o jednu korunu, jejich spotřební výdaje by vzrostly o 0,71 koruny. Spotřební výdaje ostatních skupin domácností vysvětlují sociální příjmy velmi málo, v případě domácností samostatně činných z 68% a v případě domácností zaměstnanců z pouze 23,9%.

V poslední řadě jsme se zabývali teorií omezené racionality tak, jak ji představil Herbert Simon. Dospěli jsme k závěru, že spotřební chování může být ovlivněno nejen faktory uvedenými výše, ale také očekáváním domácností. Snižující se tempo růstu spotřebních výdajů domácností v letech 2009 – 2013 probíhalo za současného poklesu tempa růstu hrubého disponibilního důchodu. Spotřební výdaje tehdy nereagovaly přímo na pokles hrubého disponibilního důchodu, ale klesaly dříve. Domácnosti přehodnotili své spotřební výdaje již v souvislosti s informacemi o hospodářské krizi v roce 2008 a nečekali se snížením spotřeby až na pokles svých hrubých disponibilních příjmů. Podobně v roce 2020 domácnosti výrazně snížily spotřebu vlivem očekávání souvisejícími s příchodem pandemie Covid-19.

6 Summary a keywords

The first part of the diploma thesis was dedicated to literature research and theoretical definition of basic categories. Redistribution processes were characterized, reasons and causes of redistribution processes were identified, and redistribution tools were introduced. The aim of the thesis was to assess how these redistribution processes affect household consumption. In the practical part income inequality in the Czech Republic and the development of the composite tax quota were evaluated. Attention was also paid to the revenue and expenditure side of the state budget, specifically to tax revenue and social security contributions and transfer payments to the population. We evaluated the structure of the tax mix in the Czech Republic and social income of the population according to individual types. Next, we focused on the structure of household income and the structure and development of household consumption expenditure. Another point was to perform a regression and correlation analysis, the aim of which was to evaluate how social income affects household consumption. Redistribution processes positively influence consumption behavior, especially in the form of social benefits. Social income better explains expenditure on short-term consumption items and services than on medium- and long-term consumption items.

Key words

Redistribution, redistribution processes, wage inequalities, household consumption

7 Seznam použité literatury

Arlt, J., Cutkova, J., & Radkovský, Š. (2001). *Analýza spotřební funkce v podmínkách ČR*. Czech National Bank. [online]. [cit. 5.2.2023]. Dostupné z <https://www.cnb.cz/en/economic-research/research-publications/monetary-policy-division-working-papers/>

Český statistický úřad (2023). *Národní účty: Časové řady výdajů na konečnou spotřebu domácností*. [online]. [cit. 5.6.2023]. Dostupné z: https://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocnkavyber.spotr_dom

Český statistický úřad (2023). *Příjmy a životní podmínky domácností*. [online]. [cit. 1.6.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-7isum3msez>

Český statistický úřad (2023). *Domácnosti podle postavení osoby v čele*. [online]. [cit. 20.9.2023]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt-parametry&z=T&f=TABULKA&sp=A&skupId=2077&katalog=30847&pvo=ZURD03&c=v3~8__RP2023

Český statistický úřad (2023). *Spotřební výdaje domácností podle postavení osoby v čele domácností*. [online]. [cit. 20.9.2023]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt-parametry&pvo=ZUR06a&sp=A&pvokc=&katalog=30847&z=T>

Český statistický úřad (2023). *Veřejná databáze*. [online]. [cit. 1.6.2023]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=statistiky#katalog=30847>

Deaton, A. (2005). *Franco Modigliani and the Life Cycle Theory of Consumption*. Social Science Research Network. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=686475

Duková, I., Duka, M. & Kohoutová, I. (2013). *Sociální politika: Učebnice pro sociální činnost*. Praha: Grada Publishing.

Dvořák, P. (2008). *Veřejné finance, fiskální nerovnováha a finanční krize*. Praha: C. H. Beck.

Holman, R. (2010). *Makroekonomie: středně pokročilý kurz (2. vyd.)*. Praha: C.H. Beck.

Holman, R. (2017). *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha: C. H. Beck.

Holub, M., Mertl, J., Millionová, P., Šlapák, M., Vostatek, J., & Víšek, P. (2019). *Typologie sociálních dávek a událostí v pojistném a nepojistném systému sociálního zabezpečení z hlediska vhodnosti a efektivity*. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_465.pdf

Hrdličková, Z. (2006). Vliv sociální politiky na konkurenceschopnost české ekonomiky. *Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky*. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1456/soubory/oddeleni/centrum/papers/wp2006-08.pdf>

Jurečka, V. (2013). *Mikroekonomie (2. vyd.)* Praha: Grada.

Kaasa, A. (2003). *Factors influencing income inequality in transition economies*. University of Tartu Economics and Business Administration Working Paper Series. [online]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=419940

Kohout P. (2005). Nerovnost jako přirozený stav [online]. [cit. 28. 1. 2023]. Dostupné z http://www.rozhlas.cz/_binary/00150681.doc.

Koukolík, F., Drtilová J. (2008). *Základy stupidologie: Racionalita*. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/39146.html>

Krebs, V. (2015). *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer.

Kubátová, K. (2010). *Daňová teorie a politika (5. vyd.)*. Praha: Wolters Kluwer.

Lapáček, M. (2008). *Solidarita, ekvivalence a příjmová nerovnost v českém sociálním systému*. Fórum sociální politiky. Dostupné z https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/03/Lapacek-Michal-Solidarita-ekvivalence-a-prijmova-nerovnost-v-ceskem-socialnim-systemu.-FSP_c.-1-2008.pdf

Macek, J. (2008). *Ekonomická a sociální statistika*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

Ministerstvo financí (2023). *Plnění státního rozpočtu ČR*. [online]. [cit. 29.5.2023]. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/ministerstvo/media/tiskove-zpravy/2023/pokladni-plneni-sr-49823>

Ministerstvo financí (2023). *Plnění státního rozpočtu ČR*. [online]. [cit. 29.5.2023]. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/rozpocetova-politika/statni-rozpocet/plneni-statniho-rozpocetu>

Ministerstvo práce a sociálních věcí (2023). *Příjmy a životní úroveň: Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností*. [online]. [cit. 29.5.2023]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/prijmy-a-zivotni-uroven>

Ministerstvo práce a sociálních věcí (2023). *Životní a existenční minimum*. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/zivotni-a-existencni-minimum>

Newbery, D. M. (1995). *Tax and benefit reform in Central and Eastern Europe*. CEPR Discussion Papers. Dostupné z: <https://ideas.repec.org/p/cpr/ceprdp/1167.html>

OECD data (2023). *Income inequality*. [online]. [cit. 27.5.2023]. Dostupné z: <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>

OECD stat (2023). *Revenue Statistics - OECD countries: Comparative tables*. [online]. [cit. 2023-05-27]. Dostupné z: <https://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=REV#>

- Ochrana, F. (2019). *Metodologie, metody a metodika vědeckého výzkumu*. Praha: Karolinum.
- Ochrana, F., Pavel, J., & Vítek, L. (2010). *Veřejný sektor a veřejné finance: Financování nepodnikatelských a podnikatelských aktivit*. Praha: Grada Publishing, a.s.
- Peková, J. (2011). *Veřejné finance: teorie a praxe v ČR*. Praha: Wolters Kluwer.
- Reid, W. a kol. (2005). *Ekosystémy a lidský blahobyt*. Praha: Univerzita Karlova, Centrum pro otázky životního prostředí.
- Simon, H. A., March, J. G. & Guetzkow, H. (1958). *Organisations*. New York: Wiley.
- Stejskal, J., Ochrana, F. & Mikušová Meričková, B. (2020). *Rozhodování o věcech veřejných*. Praha: Wolters Kluwer.
- Stiglitz, J. (1997). *Ekonomie veřejného sektoru*. Praha: Grada.
- Tomeš, I. (2012). *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál
- Turečková, K., & Buryová, I. (2018). *Sociální příjmy jako nástroj snižování příjmové nerovnosti v České republice*. Dostupné z https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/05/Tureckova-Kamila-Socialni-prijmy-jako-nastroj-snizovani-prijmove-nerovnosti-v-Ceske-republice.-FSP_c.-6-2018.pdf
- Turková, I. (2014). *Sociální transfery v České republice*. Dostupné z: https://www.vsfs.cz/prilohy/konference/kd_2014_turkova.pdf
- Urban, L. (1994). *Hospodářská politika*. Praha: Victoria Publishing.
- Valenčík, R., Blahout, M., Černík, O., Červenka, J., Kroh, M., Mertl, J., ... & Zich, F. (2020). *Bohatství a chudoba jako problém*. Dostupné z <https://is.vsfs.cz/publication/8741/cs/Bohatstvi-a-chudoba-jako-problem/Valencik-Blahout-Cernik-Cervenka>
- Vostatek, J. (2000). *Sociální a soukromé pojištění*. Praha: Codex Bohemia
- Vorlíček, J. & Vostrovská, Z. (2005). *Úvod do hospodářské a sociální politiky*. Praha: Oeconomica.
- Žák, M. (2006). *Hospodářská politika*. Praha: Vysoká škola ekonomie a managementu.
- Zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

8 Seznam obrázků, tabulek a grafů

Seznam grafů

Graf 1: Lorenzova křivka	30
Graf 2: Lorenzova křivka v ČR v roce 2012 a 2020	35
Graf 3: Vývoj složené daňové kvóty dle OECD v letech 1993 - 2021	36
Graf 4: Příjmy a výdaje státního rozpočtu (v mld. Kč).....	37
Graf 5: Výdaje státního rozpočtu (v mld. Kč)	38
Graf 6: Daňové příjmy a transferové platby obyvatelstvu (v mld. Kč)	38
Graf 7: Míra redistribuce v %	39
Graf 8: Daňový mix v ČR v roce 2021 (%)	39
Graf 9: Sociální příjmy obyvatelstva za rok 2021 (%)	40
Graf 10: Distribuce daní – domácnosti dle decilů.....	41
Graf 11: Distribuce dávek – domácnosti dle decilů.....	41
Graf 12: Distribuce dávek bez důchodů – domácnosti dle decilů.....	42
Graf 13: Poměr čistých celkových k hrubým pracovním příjmům dle decilů	43
Graf 14: Struktura hrubých peněžních příjmů domácností za rok 2021 (v %).....	44
Graf 15: Čisté peněžní příjmy domácností dle decilového rozdělení (Kč/rok)	44
Graf 16: Meziroční změny výdajů domácností na konečnou spotřebu domácností v %, běžné ceny a stálé ceny roku 2015.....	46
Graf 17: Vývoj hrubého disponibilního důchodu a průměrného sklonu ke spotřebě	48
Graf 18: Meziroční změny hrubého disponibilního důchodu a spotřebních výdajů v %	48
Graf 19: Struktura spotřebních výdajů domácností v % dle účelu	50
Graf 20: Struktura spotřebních výdajů dle trvanlivosti v %	51
Graf 21: Regresní analýza – hrubý disponibilní důchod a spotřební výdaje domácností.....	54
Graf 22: Regresní analýza – hrubý disponibilní důchod bez sociálních příjmů a spotřební výdaje domácností	55

Graf 23: Regresní analýza – sociální příjmy a spotřební výdaje domácností	56
Graf 24: Regresní analýza – spotřební výdaje a složená daňová kvóta	60
Graf 25: Regresní analýza – spotřební výdaje a Giniho koeficient, lineární	61

Seznam tabulek

Tabulka 1: Giniho koeficient v ČR v letech 2012 - 2020	34
Tabulka 2: Výdaje na konečnou spotřebu domácností	45
Tabulka 3: Disponibilní důchod, spotřeba a relativní ukazatele.....	47
Tabulka 4: Spotřební výdaje domácností dle účelu	50
Tabulka 5: Spotřební výdaje domácností dle trvanlivosti	51
Tabulka 6: Korelační matice.....	53
Tabulka 7: Výsledky regresní analýzy – spotřební výdaje dle trvanlivosti.....	57
Tabulka 8: Výsledky regresní analýzy – spotřební výdaje dle účelu	57
Tabulka 9: Stepwise analýza.....	59
Tabulka 10: Korelační matice – nezávisle proměnné	60

9 Seznam použitých zkratk

ČSÚ Český statistický úřad

HDP Hrubý domácí produkt

MPSV Ministerstvo práce a sociálních věcí

OSVČ Osoba samostatně výdělečně činná

10 Seznam příloh

- Příloha 1: Data pro Lorenzovu křivku za roky 2012 a 2020
- Příloha 2: Příjmy domácností dle druhu v letech 2012 – 2021 (v Kč/rok)
- Příloha 3: Data o závisle a nezávisle proměnných pro korelační a regresní analýzu
- Příloha 4: Data o spotřebě domácností dle trvanlivosti 1993-2021 (v mld. Kč)
- Příloha 5: Data o spotřebě domácností dle účelu 1993-2021 (v mld. Kč)
- Příloha 6: Korelační matice – nezávisle proměnné a spotřební výdaje dle trvanlivosti
- Příloha 7: Korelační matice – nezávisle proměnné a spotřební výdaje dle účelu
- Příloha 8: Regresní analýza - sociální příjmy a spotřební výdaje domácností
- Příloha 9: Mnohonásobná regresní analýza
- Příloha 10: Vliv sociálních příjmů domácností na výdaje domácností na spotřebu dle trvanlivosti (v mld. Kč) – regresní analýza
- Příloha 11: Vliv sociálních příjmů domácností na výdaje domácností na spotřebu dle účelu (v mld. Kč) – regresní analýza
- Příloha 12: Vliv sociálních příjmů domácností na spotřební výdaje domácností dle osoby v čele

Příloha 1: Data pro Lorenzovu křivku za roky 2012 a 2020

Rok 2012

Popis	Jednotka	Celkový čistý příjem	Kumulativní % populace	% čistý příjem	Kumulativní čistý % příjem	Plocha pod Lorenzovo křivkou
	0	0	0	0,00	0,00	0
nejnižších 10%	1	64 215	10	3,91	3,91	0,1954
druhých 10%	2	97 934	20	5,96	9,87	0,6889
třetích 10%	3	115 346	30	7,02	16,89	1,3381
čtvrtých 10%	4	127 796	40	7,78	24,67	2,0781
pátých 10%	5	138 735	50	8,44	33,11	2,8892
šestých 10%	6	150 613	60	9,17	42,28	3,7699
sedmých 10%	7	166 434	70	10,13	52,41	4,7348
osmých 10%	8	189 103	80	11,51	63,92	5,8169
devátých 10%	9	228 554	90	13,91	77,84	7,0880
nejvyšších 10%	10	364 119	100	22,16	100,00	8,8918

Suma

1 642 850

37,4911

Plocha A 12,5089
Giniho koeficient 0,2502

Rok 2020

Popis	Jednotka	Celkový čistý příjem	Kumulativní % populace	% čistý příjem	Kumulativní čistý % příjem	Plocha pod Lorenzovo křivkou
	0	0	0	0,00	0,00	0
nejnižších 10%	1	99 899	10	4,31	4,31	0,2153
druhých 10%	2	140 273	20	6,05	10,35	0,7331
třetích 10%	3	158 784	30	6,85	17,20	1,3777
čtvrtých 10%	4	174 302	40	7,51	24,71	2,0957
pátých 10%	5	190 948	50	8,23	32,95	2,8831
šestých 10%	6	210 855	60	9,09	42,04	3,7492
sedmých 10%	7	236 238	70	10,18	52,22	4,7130
osmých 10%	8	274 610	80	11,84	64,06	5,8142
devátých 10%	9	332 538	90	14,34	78,40	7,1230
nejvyšších 10%	10	501 050	100	21,60	100,00	8,9199

Suma

2 319 497

37,6244

Plocha A 12,3756
Giniho koeficient 0,2475

Příloha 2: Příjmy domácností dle druhu v letech 2012 – 2021 (v Kč/rok)

Rok	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Příjmy ze závislé činnosti	102 904	105 988	111 367	116 751	124 620	135 058	146 726	159 084	163 411	172 658
Příjmy z podnikání	23 317	23 763	24 248	26 020	26 683	28 465	31 245	33 999	34 935	36 762
Sociální příjmy	41 652	42 223	42 809	43 989	44 872	45 475	47 621	51 315	57 437	59 754
a) Důchody	35 193	35 333	35 632	36 590	37 341	38 271	39 897	42 959	47 200	49 736
b) Dávky nemocenského pojištění a náhrady mzdy při pracovní neschopnosti	1 246	1 110	1 324	1 376	1 667	1 614	1 865	2 008	2 651	2 737
c) Podpora v nezaměstnanosti	601	639	595	493	439	379	425	405	682	601
d) Dávky státní sociální podpory	3 007	3 256	3 180	3 391	3 391	3 274	3 378	3 477	4 329	4 342
- přídavky na děti	327	327	336	333	279	245	305	273	271	319
- rodičovský příspěvek	2 145	2 065	1 950	2 067	2 206	2 256	2 330	2 427	3 217	3 211
- příspěvek na bydlení	397	679	703	766	727	608	572	601	628	578
- ostatní dávky státní sociální podpory	138	185	191	225	178	165	171	175	213	233
e) Jiné příjmy ze sociálního zabezpečení	1 605	1 884	2 006	2 069	1 980	1 882	1 969	2 425	2 546	2 326
- z toho dávky v hmotné nouzi	413	637	608	613	386	322	226	216	288	247
f) Stipendia	x	x	73	70	54	56	86	41	29	12
Ostatní příjmy	4 929	5 456	5 113	5 815	5 927	6 671	6 454	6 614	7 496	8 155
Hrubé peněžní příjmy	172 802	177 430	183 536	192 575	202 102	215 669	232 045	251 012	263 279	277 329
Zdravotní a sociální pojištění	11 211	11 459	12 109	12 685	13 514	14 709	15 943	17 245	17 677	18 645
Daň z příjmů fyzických osob	12 361	13 174	14 230	15 470	16 816	18 892	21 348	24 287	25 740	18 078
Bonus u daňového zvýhodnění na děti	507	473	426	433	401	375	318	272	244	554
Čisté peněžní příjmy	149 737	153 269	157 623	164 852	172 173	182 443	195 071	209 754	220 106	241 160
Naturální příjmy	5 225	5 409	5 422	5 630	5 862	6 417	7 053	7 873	8 016	8 558
Celkové čisté příjmy	154 962	158 678	163 045	170 483	178 035	188 860	202 125	217 626	228 122	249 718

Zdroj: ČSÚ

Příloha 3: Data o závisle a nezávisle proměnných pro korelační a regresní analýzu

Rok	Reálná úroková sazba (%)	Složená daňová kvóta (%)	Giniho koeficient	Hrubý disp. důchod domácností bez soc. příjmů (mld. Kč)	Sociální příjmy domácností (mld. Kč)	Hrubé úspory (mld. Kč)	Výdaje na konečnou spotřebu domácností (mld. Kč)
1993	-5,7	36,732	0,21	468,0	138,2	8,1	598,3
1994	0,7	35,479	0,23	559,9	154,4	43,3	671,9
1995	3,7	34,497	0,22	699,4	173,1	111,0	767,1
1996	2,4	33,108	0,23	805,8	204,0	129,8	888,8
1997	4,5	33,396	0,24	897,8	231,2	144,9	993,4
1998	2,7	32,298	0,21	945,8	255,9	137,7	1 071,5
1999	5,5	33,122	0,23	978,8	280,3	135,6	1 129,6
2000	5,2	32,335	0,23	1 031,6	304,7	156,6	1 187,3
2001	2,2	32,405	0,24	1 108,7	319,2	169,4	1 267,9
2002	3,9	33,275	0,23	1 148,0	340,9	176,4	1 323,9
2003	4,6	34,099	0,25	1 198,1	354,5	172,0	1 393,9
2004	1,9	34,495	0,27	1 270,3	367,7	173,3	1 481,9
2005	5,7	34,234	0,26	1 338,4	395,5	202,6	1 550,3
2006	4,9	33,842	0,26	1 421,3	431,8	240,7	1 635,6
2007	2,2	34,102	0,26	1 490,2	481,1	243,4	1 753,9
2008	4,2	33,298	0,26	1 604,9	510,5	248,6	1 891,0
2009	3,3	32,088	0,26	1 622,6	552,5	294,4	1 898,0
2010	7,4	32,229	0,26	1 640,0	559,4	281,5	1 933,3
2011	5,7	33,025	0,26	1 644,5	571,5	257,4	1 974,5
2012	3,9	33,438	0,25	1 660,5	587,4	267,2	1 995,2
2013	3,6	33,71	0,26	1 668,5	582,8	259,6	2 026,5
2014	2,0	32,851	0,26	1 732,7	595,8	292,0	2 071,9
2015	3,3	33,134	0,26	1 801,4	612,8	295,2	2 152,0
2016	2,7	34,031	0,25	1 867,0	629,9	286,5	2 241,0
2017	2,3	34,438	0,25	2 016,2	650,2	315,2	2 383,3
2018	0,9	34,975	0,25	2 156,3	685,4	350,3	2 524,2
2019	-0,2	34,778	0,25	2 290,8	738,3	403,6	2 663,0
2020	-0,9	34,727	0,26	2 222,8	882,8	607,4	2 536,3
2021	-0,1	33,842	0,25	2 415,0	921,8	659,7	2 715,0

Zdroj: ČSÚ

Příloha 4: Data o spotřebě domácností dle trvanlivosti 1993-2021 (v mld. Kč)

Rok	Výdaje na konečnou spotřebu domácností	Výdaje na předměty krátkodobé spotřeby	Výdaje na spotřebu služeb	Výdaje na předměty střednědobé spotřeby	Výdaje na předměty dlouhodobé spotřeby
1993	598,3	277,5	200,2	63,1	57,5
1994	671,9	311,8	234,9	64,9	60,3
1995	767,1	350,6	270,2	75,0	71,4
1996	888,8	396,7	323,9	87,2	81,1
1997	993,4	430,0	378,5	94,6	90,3
1998	1 071,5	465,7	410,2	98,5	97,2
1999	1 129,6	485,5	438,0	104,9	101,1
2000	1 187,3	505,1	472,4	108,5	101,3
2001	1 267,9	530,4	513,6	112,9	111,0
2002	1 323,9	552,1	545,1	113,7	113,0
2003	1 393,9	569,9	586,0	116,5	121,5
2004	1 481,9	599,7	629,0	121,6	131,5
2005	1 550,3	620,5	667,7	122,1	140,0
2006	1 635,6	652,7	709,8	125,7	147,3
2007	1 753,9	697,7	768,7	130,9	156,5
2008	1 891,0	748,6	840,6	135,5	166,3
2009	1 898,0	770,0	844,7	125,7	157,6
2010	1 933,3	791,0	857,6	125,7	159,0
2011	1 974,5	817,0	867,3	127,7	162,5
2012	1 995,2	848,9	866,8	122,1	157,5
2013	2 026,5	865,8	876,1	126,3	158,3
2014	2 071,9	877,2	898,8	129,0	166,9
2015	2 152,0	902,0	930,8	136,8	182,4
2016	2 241,0	922,3	975,3	145,8	197,5
2017	2 383,3	969,9	1031,2	162,6	219,5
2018	2 524,2	1015,1	1110,1	168,7	230,3
2019	2 663,0	1049,0	1198,1	179,0	236,8
2020	2 536,3	1038,1	1097,2	168,4	232,6
2021	2 716,0	1107,6	1174,2	179,9	254,3

Zdroj: ČSÚ

Příloha 5: Data o spotřebě domácností dle účelu 1993-2021 (v mld. Kč)

Rok	Výdaje na konečnou spotřebu domácností	Potraviny, nealkoholické nápoje	Alkoholické nápoje, tabák	Odívání a obuv	Bydlení, voda, energie, paliva	Bytové vybavení, zařízení domácnosti	Zdraví	Doprava	Pošty a telekomunikace	Rekreace, kultura a sport	Vzdělávání	Stravovací, ubytovací služby	Ostatní zboží a služby
1993	598,3	131,4	57,0	41,3	114,5	35,8	5,2	65,2	11,4	57,5	2,5	39,4	37,2
1994	671,9	139,4	66,7	42,5	134,3	36,9	7,5	68,0	12,1	65,7	2,8	44,7	51,3
1995	767,1	147,6	79,1	46,7	153,3	46,4	10,8	76,0	14,5	81,9	3,1	50,2	57,4
1996	888,8	168,3	85,7	53,5	174,4	54,4	11,4	90,9	17,8	96,9	3,7	56,5	75,3
1997	993,4	181,9	92,1	57,1	204,1	61,5	12,6	94,2	19,4	108,5	4,0	61,8	96,3
1998	1 071,5	196,1	96,9	59,3	240,4	66,2	13,1	100,2	20,4	114,7	4,2	67,5	92,5
1999	1 129,6	203,9	102,3	62,3	256,1	69,6	14,1	106,6	22,7	121,9	4,5	71,9	93,7
2000	1 187,3	211,0	104,8	63,1	276,4	70,3	15,0	112,9	26,8	127,9	4,7	75,4	98,9
2001	1 267,9	221,4	104,3	65,0	300,8	78,4	16,0	119,2	34,0	136,6	5,2	81,3	105,8
2002	1 323,9	227,2	108,1	64,7	328,1	80,0	19,1	119,8	40,1	141,5	6,6	84,7	104,0
2003	1 393,9	229,4	113,2	65,5	348,7	82,7	19,6	129,3	45,2	150,1	7,4	89,8	112,9
2004	1 481,9	236,8	115,2	66,4	371,3	87,9	22,0	147,3	51,3	163,3	9,0	97,2	114,3
2005	1 550,3	240,9	117,0	66,9	393,5	90,7	25,1	159,0	51,9	168,0	10,2	98,4	128,7
2006	1 635,6	248,5	119,8	68,2	425,4	94,3	28,4	168,3	60,9	170,5	10,6	102,9	137,7
2007	1 753,9	266,0	130,2	70,4	457,9	99,7	35,8	175,5	63,1	175,4	13,2	112,9	153,9
2008	1 891,0	283,7	139,4	71,2	503,6	107,6	45,2	183,8	64,5	190,1	13,7	118,7	169,5
2009	1 898,0	277,6	153,6	64,9	545,5	102,0	43,5	176,5	63,0	180,7	12,5	118,1	160,1
2010	1 933,3	279,1	159,0	64,9	565,3	105,4	43,1	177,1	62,0	178,5	13,3	118,9	166,7
2011	1 974,5	294,5	166,4	64,4	572,8	107,2	44,5	186,7	61,8	178,2	13,2	121,9	162,9
2012	1 995,2	312,8	168,7	63,5	579,0	104,8	45,2	188,1	61,2	174,1	12,7	124,1	161,1
2013	2 026,5	322,4	170,9	66,6	585,2	104,8	45,4	187,2	61,0	175,4	11,6	127,6	168,5
2014	2 071,9	343,0	175,5	70,7	573,6	110,3	48,2	200,9	62,2	179,0	12,2	130,1	166,1
2015	2 152,0	353,1	186,4	75,2	588,8	115,1	50,6	208,8	64,1	185,9	12,3	136,3	175,3

2016	2 241,0	365,4	191,0	81,8	609,9	120,5	53,0	218,3	66,9	201,3	12,6	145,5	174,8
2017	2 383,3	385,6	195,8	91,0	643,8	125,3	54,9	244,5	71,3	214,0	12,6	161,3	183,3
2018	2 524,2	396,5	209,3	94,1	695,5	132,7	57,3	264,0	73,5	219,9	13,0	170,4	198,1
2019	2 663,0	416,3	217,0	99,5	727,0	140,2	62,1	271,7	79,9	239,6	14,4	186,1	209,3
2020	2 536,3	438,7	217,6	90,5	732,6	141,5	60,6	229,0	82,6	202,1	12,6	127,5	201,0
2021	2 716,0	454,5	229,4	99,8	770,5	156,0	73,8	257,9	86,2	220,0	13,8	139,4	214,8

Zdroj: ČSÚ

Příloha 6: Korelační matice – nezávisle proměnné a spotřební výdaje dle trvanlivosti

	Reálná úroková sazba (%)	Složená daňová kvóta (%)	Giniho koeficient	Hrubý disp. důchod domácností bez soc. příjmů (mld. Kč)	Sociální příjmy domácností (mld. Kč)	Hrubé úspory (mld. Kč)	Výdaje na konečnou spotřebu domácností (mld. Kč)	Výdaje na předměty krátkodobé spotřeby	Výdaje na spotřebu služeb	Výdaje na předměty střednědobé spotřeby	Výdaje na předměty dlouhodobé spotřeby
Reálná úroková sazba (%)	1										
Složená daňová kvóta (%)	-0,68738	1									
Giniho koeficient	0,390912	-0,17025	1								
Hrubý disponibilní důchod domácností bez soc. příjmů (mld. Kč)	0,140995	-0,12552	0,712237	1							
Sociální příjmy domácností (mld. Kč)	0,132442	-0,13659	0,719853	0,989517	1						
Hrubé úspory (mld. Kč)	0,212512	-0,22944	0,702514	0,983709	0,969411	1					
Výdaje na konečnou spotřebu domácností (mld. Kč)	0,124476	-0,10996	0,716241	0,998363	0,994901	0,975582	1				
Výdaje na předměty krátkodobé spotřeby	0,123217	-0,12349	0,701463	0,99264	0,996394	0,968803	0,996773	1			
Výdaje na spotřebu služeb	0,13056	-0,11031	0,732955	0,997338	0,994897	0,976127	0,998966	0,993541	1		
Výdaje na předměty střednědobé spotřeby	0,143384	-0,11124	0,663176	0,965963	0,924543	0,946552	0,955232	0,935588	0,953268	1	
Výdaje na předměty dlouhodobé spotřeby	0,077968	-0,03951	0,677861	0,991308	0,970916	0,963845	0,988546	0,977859	0,98639	0,975639	1

Zdroj: vlastní zpracování

Bydlení, voda, energie, paliva	0,142737	-0,12872	0,731224	0,989075	0,998592	0,966864	0,97242	0,980518	0,849152	1								
Bytové vybavení, zařízení domácnosti	0,173407	-0,1553	0,734245	0,995202	0,98175	0,975945	0,974463	0,965309	0,916587	0,981892	1							
Zdraví	0,07508	-0,08112	0,683733	0,974766	0,988097	0,952987	0,968497	0,978774	0,829232	0,984766	0,959433	1						
Doprava	0,057618	-0,02401	0,691496	0,992448	0,979066	0,964729	0,984344	0,973665	0,920425	0,978274	0,984221	0,971775	1					
Pošty a telekomunikace	0,163494	-0,08945	0,823365	0,963377	0,962727	0,941995	0,92151	0,912153	0,833958	0,967521	0,970139	0,941302	0,956208	1				
Rekreace, kultura a sport	0,215939	-0,16523	0,764205	0,981143	0,95738	0,965873	0,94597	0,930585	0,921177	0,960033	0,991723	0,927611	0,968215	0,972154	1			
Vzdělávání	0,205224	-0,13021	0,829048	0,932291	0,948691	0,916063	0,880052	0,887113	0,748034	0,952729	0,937484	0,940364	0,921074	0,979723	0,933212	1		
Stravovací, ubytovací služby	0,062112	-0,04304	0,673679	0,994765	0,98193	0,968245	0,989484	0,980712	0,927335	0,980954	0,986197	0,971514	0,996011	0,950486	0,969721	0,911241	1	
Ostatní zboží a služby	0,212177	-0,20091	0,753729	0,988894	0,985658	0,979604	0,96094	0,962962	0,872655	0,985035	0,988597	0,971274	0,972685	0,965943	0,976057	0,95463	0,973086	1

Zdroj: vlastní zpracování

Příloha 8: Regresní analýza - sociální příjmy a spotřební výdaje domácností

<i>Regresní statistika</i>	
Násobné R	0,994901028
Hodnota spolehlivosti R	0,989828056
Nastavená hodnota spolehlivosti R	0,989421178
Chyba stř. hodnoty	59,39268122
Pozorování	27

ANOVA

	<i>Rozdíl</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Významnost F</i>
Regrese	1	8581469,711	8581469,711	2432,740644	1,96441E-26
Rezidua	25	88187,26457	3527,490583		
Celkem	26	8669656,976			

	<i>Koeficienty</i>	<i>Chyba stř. hodnoty</i>	<i>t Stat</i>	<i>Hodnota P</i>	<i>Dolní 95%</i>	<i>Horní 95%</i>
Hranice	220,0158593	30,41046813	7,23487249	1,3963E-07	157,3843278	282,6473908
Sociální příjmy domácností (mld. Kč)	3,205108959	0,064982272	49,32282072	1,96441E-26	3,071275464	3,338942454

REZIDUA

<i>Pozorování</i>	<i>Očekávané Výdaje na konečnou spotřebu domácností (mld. Kč)</i>	<i>Rezidua</i>	<i>Normovaná rezidua</i>
1	662,9619174	-64,66191739	-1,110279488
2	714,8846825	-42,98468253	-0,738069845
3	774,8202201	-7,720220057	-0,132560282
4	873,8580869	14,94191311	0,25656059

PRAVDĚPODOBNOST

<i>Percentil</i>	<i>Výdaje na konečnou spotřebu domácností (mld. Kč)</i>
1,851851852	598,3
5,555555556	671,9
9,259259259	767,1
12,96296296	888,8

5	961,0370506	32,36294943	0,555689042	16,66666667	993,4
6	1040,203242	31,29675815	0,537381971	20,37037037	1071,5
7	1118,4079	11,19209955	0,192174298	24,07407407	1129,6
8	1196,612559	-9,345559047	-0,160468216	27,77777778	1187,267
9	1243,086639	24,79236105	0,425698016	31,48148148	1267,879
10	1312,637503	11,28949664	0,193846657	35,18518519	1323,927
11	1356,226985	37,6990148	0,64731212	38,88888889	1393,926
12	1398,534423	83,34957654	1,431156528	42,59259259	1481,884
13	1487,636453	62,64154749	1,075588663	46,2962963	1550,278
14	1603,981908	31,57409228	0,542143945	50	1635,556
15	1761,993779	-8,098779394	-0,139060347	53,7037037	1753,895
16	1856,223983	34,76401721	0,596916652	57,40740741	1890,988
17	1990,838559	-92,85955906	-1,594447982	61,11111111	1897,979
18	2012,953811	-79,65881088	-1,36778412	64,81481481	1933,295
19	2051,735629	-77,24162928	-1,326279827	68,51851852	1974,494
20	2102,696862	-107,4758617	-1,845417667	72,22222222	1995,221
21	2087,953361	-61,44736051	-1,055083838	75,92592593	2026,506
22	2129,619777	-57,75277698	-0,991645875	79,62962963	2071,867
23	2184,106629	-32,06762928	-0,550618238	83,33333333	2152,039
24	2238,913992	2,052007523	0,03523406	87,03703704	2240,966
25	2303,977704	79,32029566	1,361971634	90,74074074	2383,298
26	2416,79754	107,4194603	1,844449225	94,44444444	2524,217
27	2586,347804	76,61919638	1,315592324	98,14814815	2662,967

Zdroj: vlastní zpracování

Příloha 9: Mnohonásobná regresní analýza

<i>Regresní statistika</i>	
Násobné R	0,999971207
Hodnota spolehlivosti R	0,999942415
Nastavená hodnota spolehlivosti R	0,999925139
Chyba stř. hodnoty	4,996219313
Pozorování	27

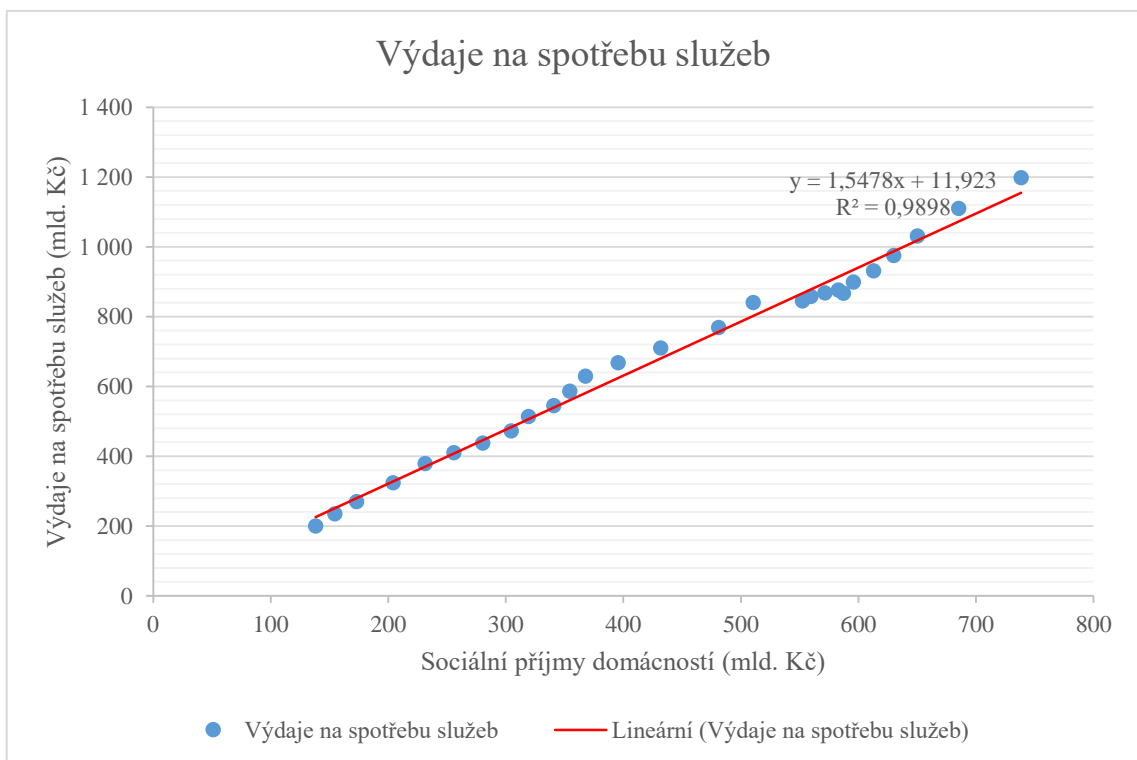
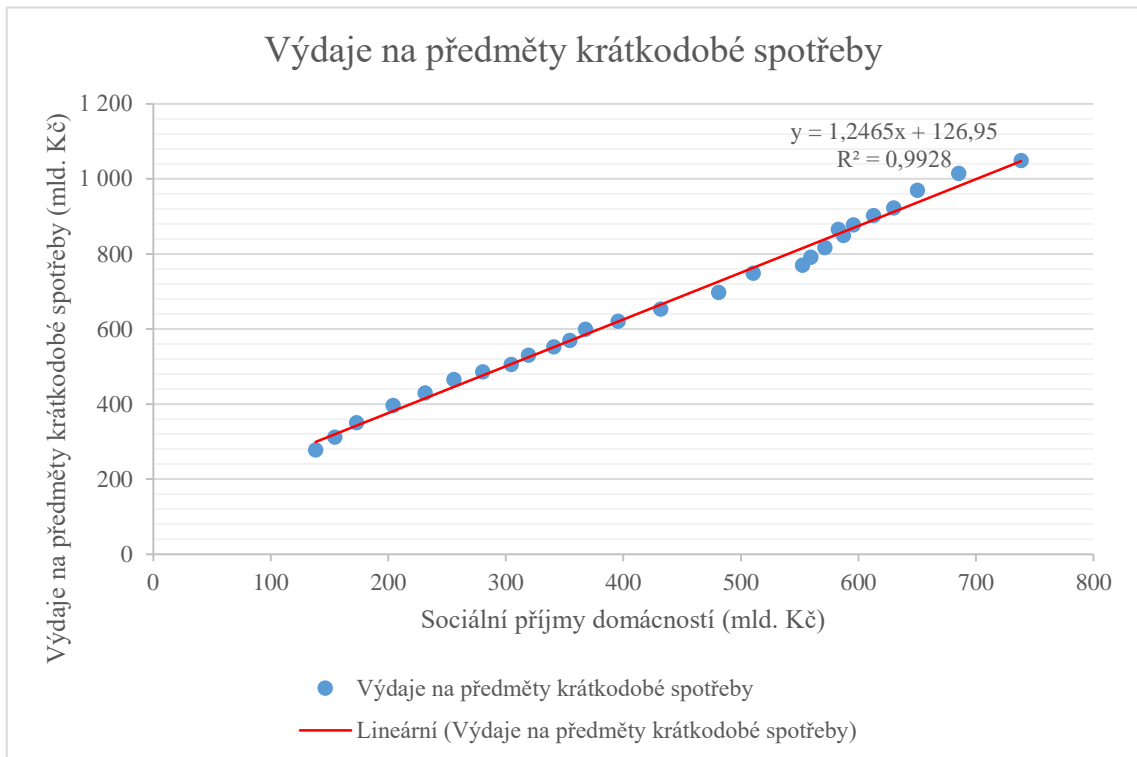
ANOVA

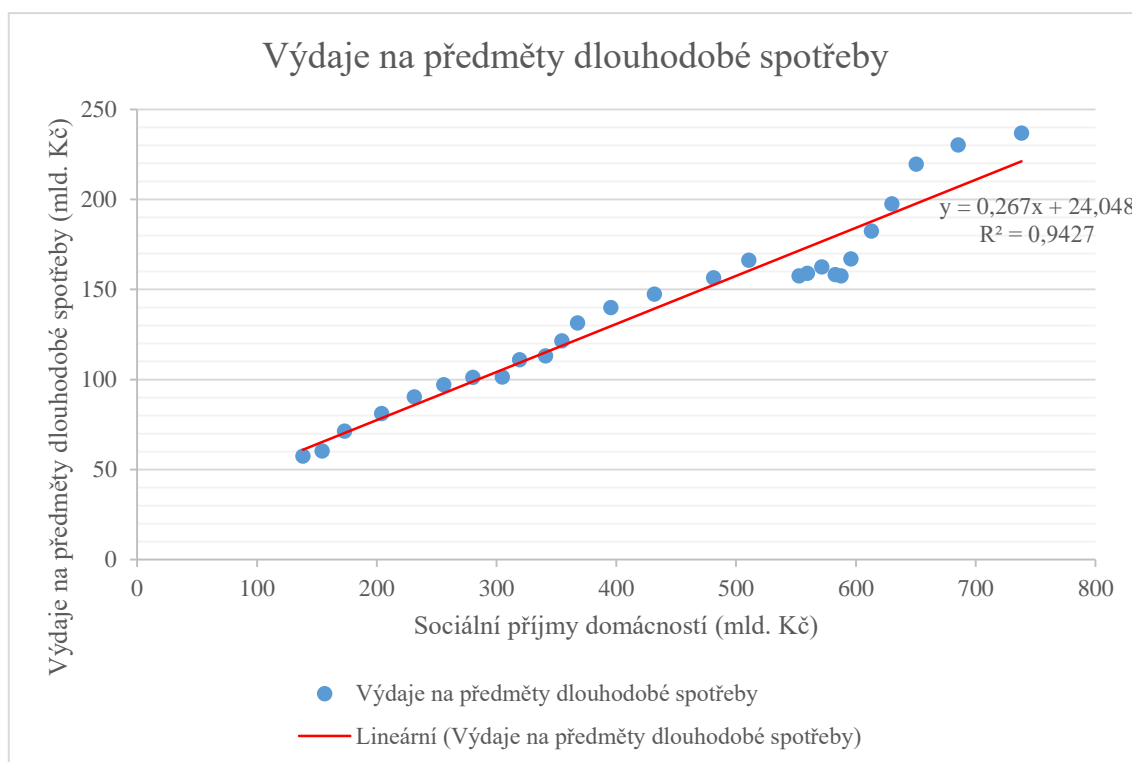
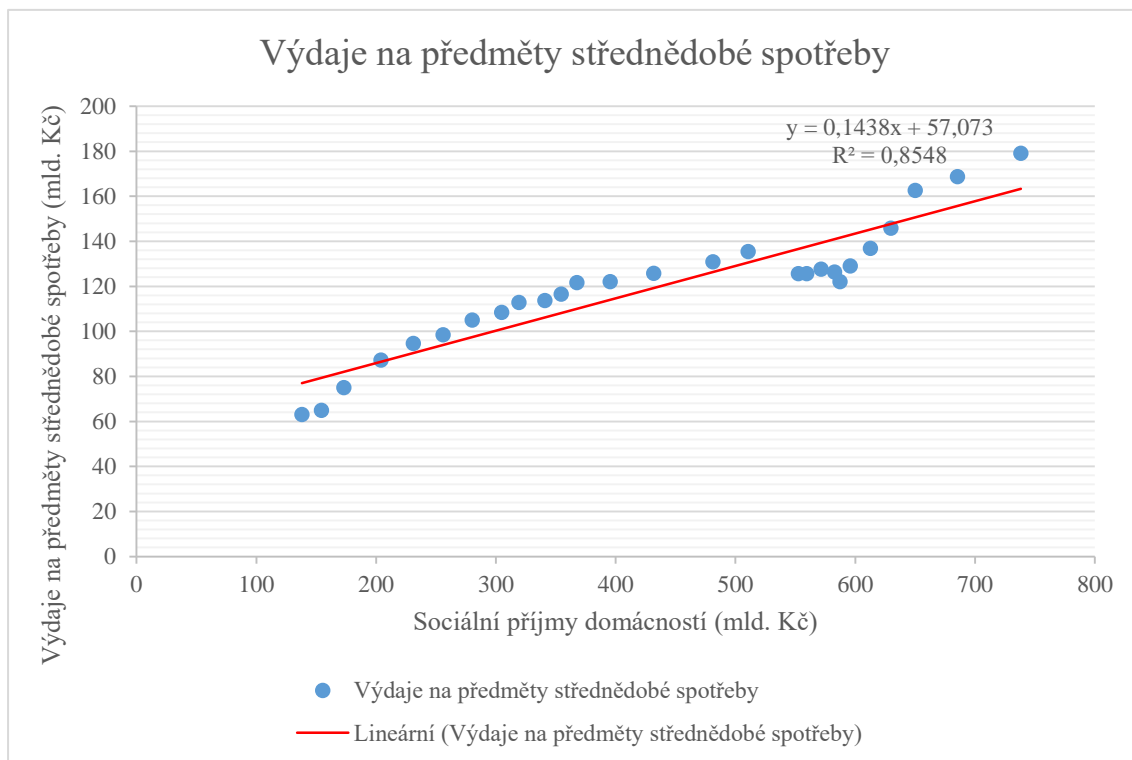
	<i>Rozdíl</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Významnost F</i>
Regrese	6	8669157,732	1444859,622	57881,88509	2,64612E-41
Rezidua	20	499,2441486	24,96220743		
Celkem	26	8669656,976			

	<i>Koeficienty</i>	<i>Chyba stř. hodnoty</i>	<i>t Stat</i>	<i>Hodnota P</i>	<i>Dolní 95%</i>	<i>Horní 95%</i>
Hranice	-54,64934439	49,10323054	-1,112948044	0,278929156	-157,0768884	47,77819966
Reálná úroková sazba (%)	-0,815354187	0,641007306	-1,271988914	0,217968887	-2,152471997	0,521763623
Složená daňová kvóta (%)	0,421507334	1,506041965	0,279877549	0,782445626	-2,720041156	3,563055823
Giniho koeficient	142,8615837	101,5067539	1,407409638	0,174658204	-68,87779458	354,6009621
Hrubý disp. důchod domácností bez soc. příjmů (mld. Kč)	1,021712651	0,023012069	44,39899075	1,84922E-21	0,973710316	1,069714986
Sociální příjmy domácností (mld. Kč)	0,975413541	0,04080582	23,90378485	3,50215E-16	0,890294092	1,06053299
Hrubé úspory (mld. Kč)	-0,967932521	0,076333203	-12,68036032	5,09976E-11	-1,127160792	-0,808704249

Zdroj: vlastní zpracování

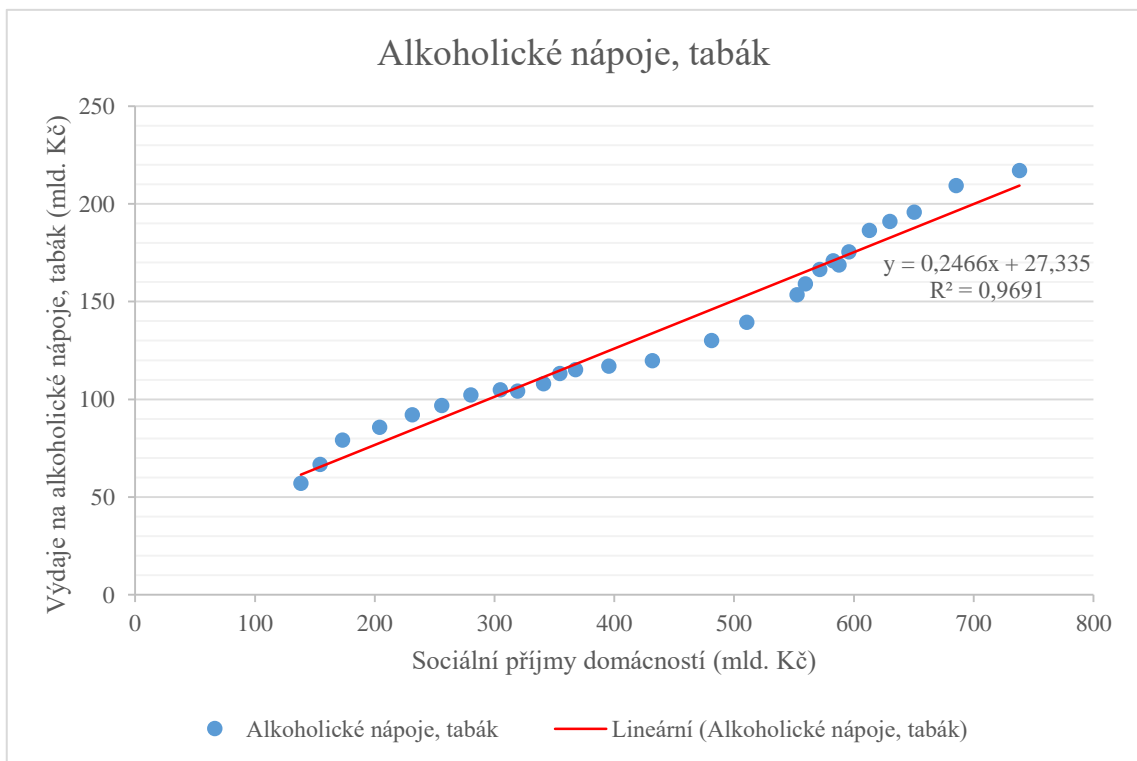
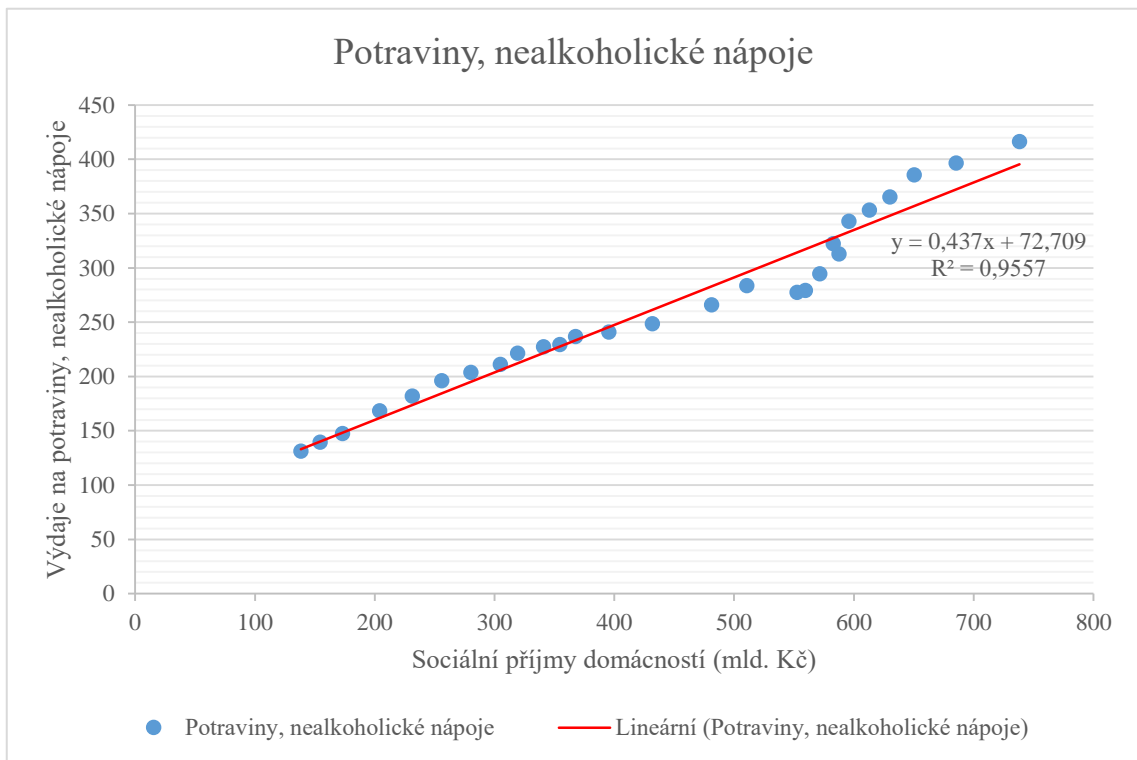
Příloha 10: Vliv sociálních příjmů domácností na výdaje domácností na spotřebu dle trvanlivosti (v mld. Kč) – regresní analýza

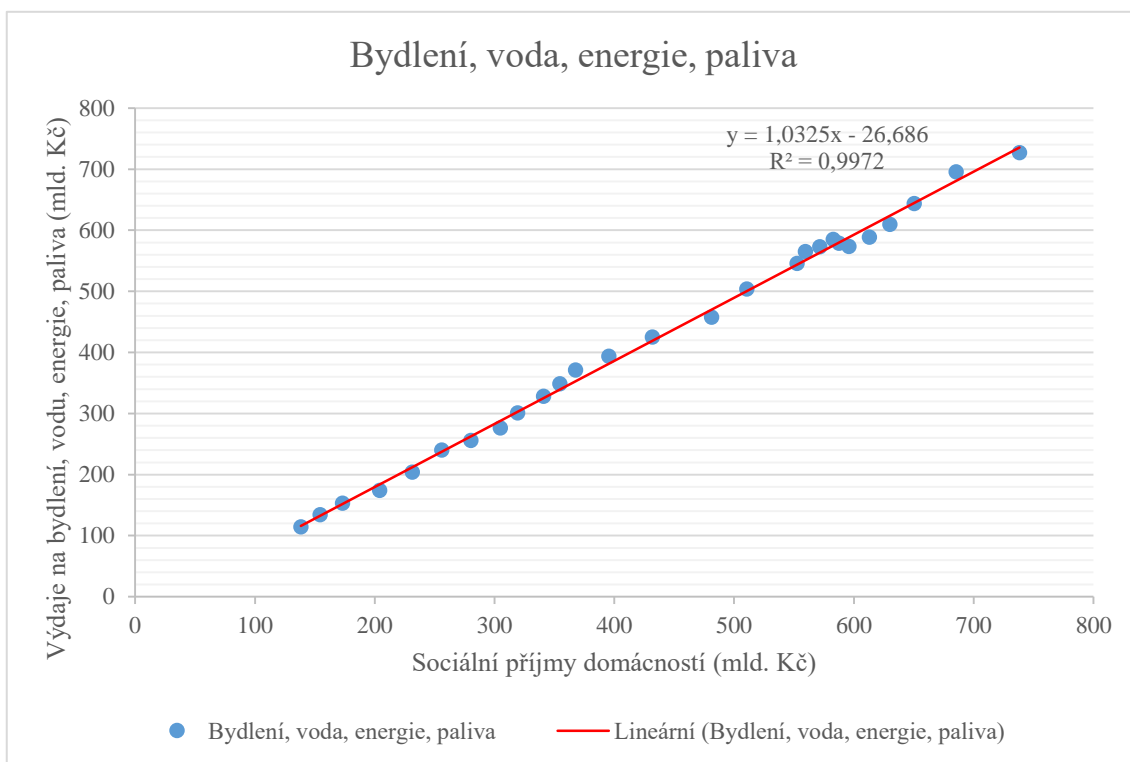
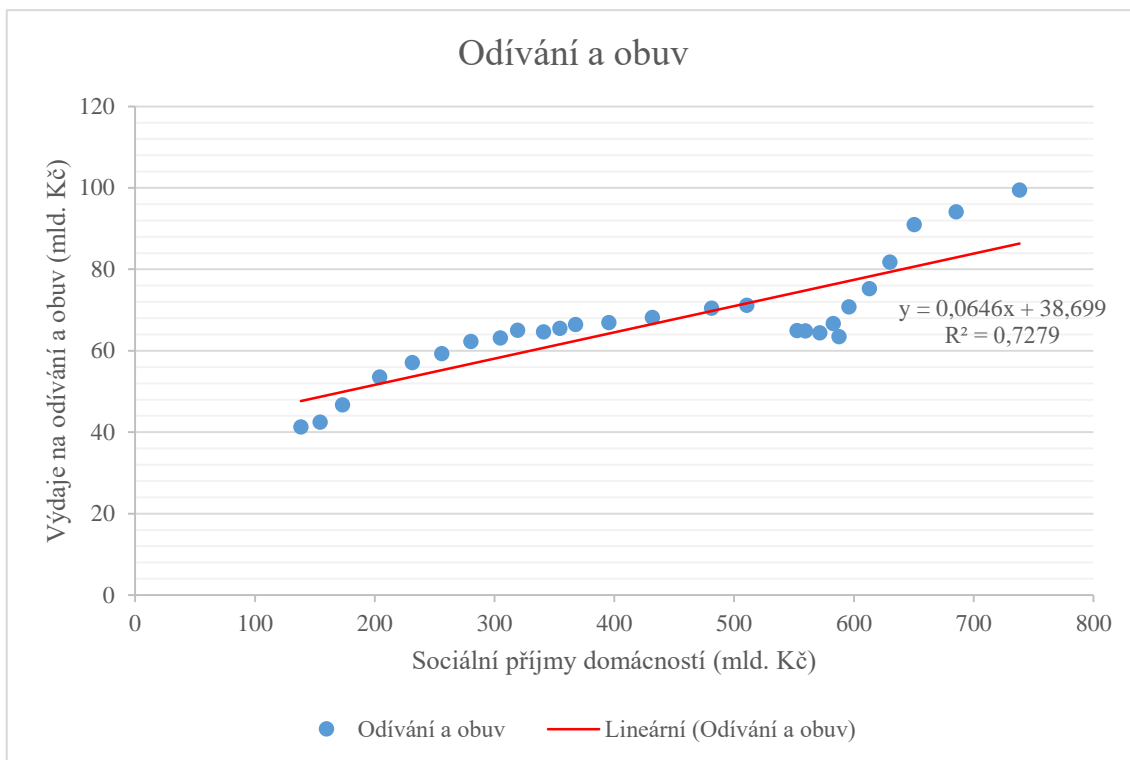

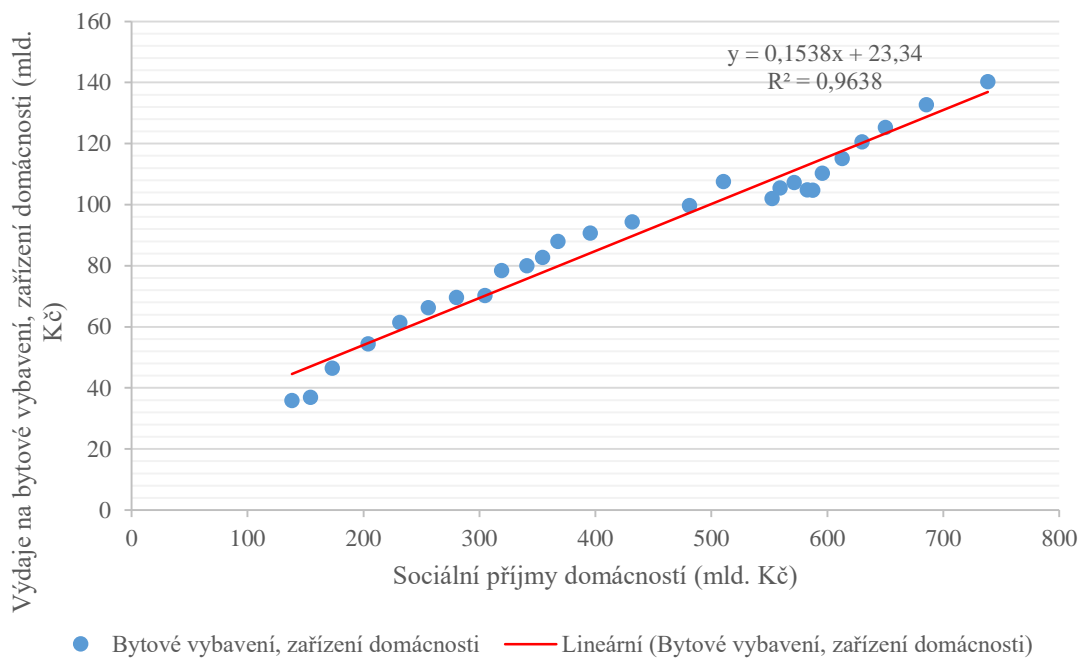
Zdroj: vlastní zpracování

Příloha 11: Vliv sociálních příjmů domácností na výdaje domácností na spotřebu dle účelu (v mld. Kč) – regresní analýza

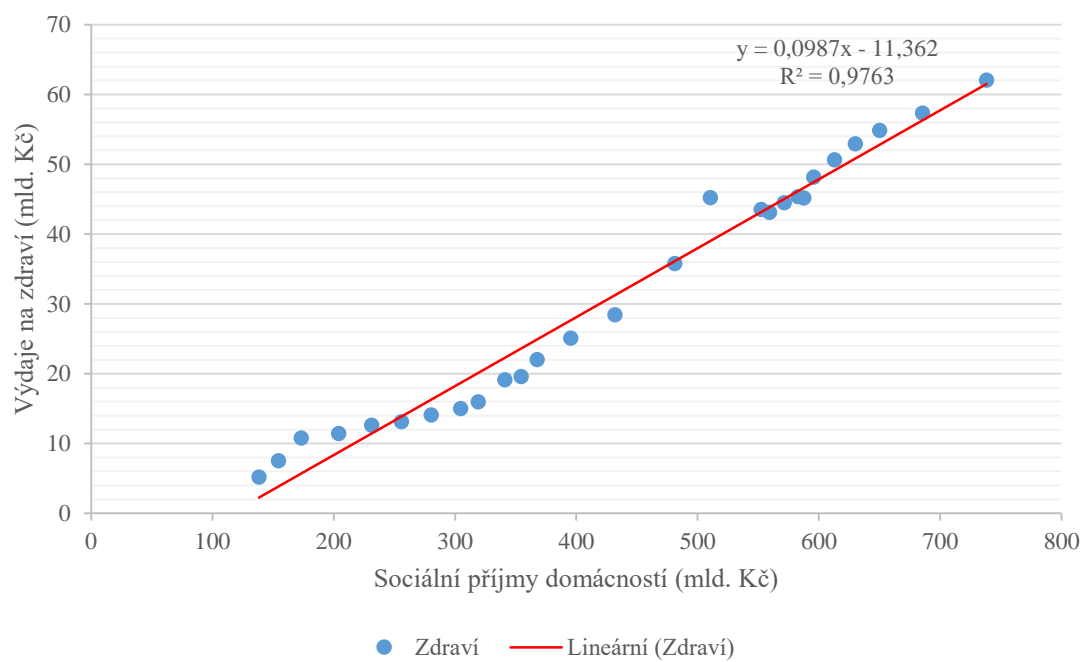

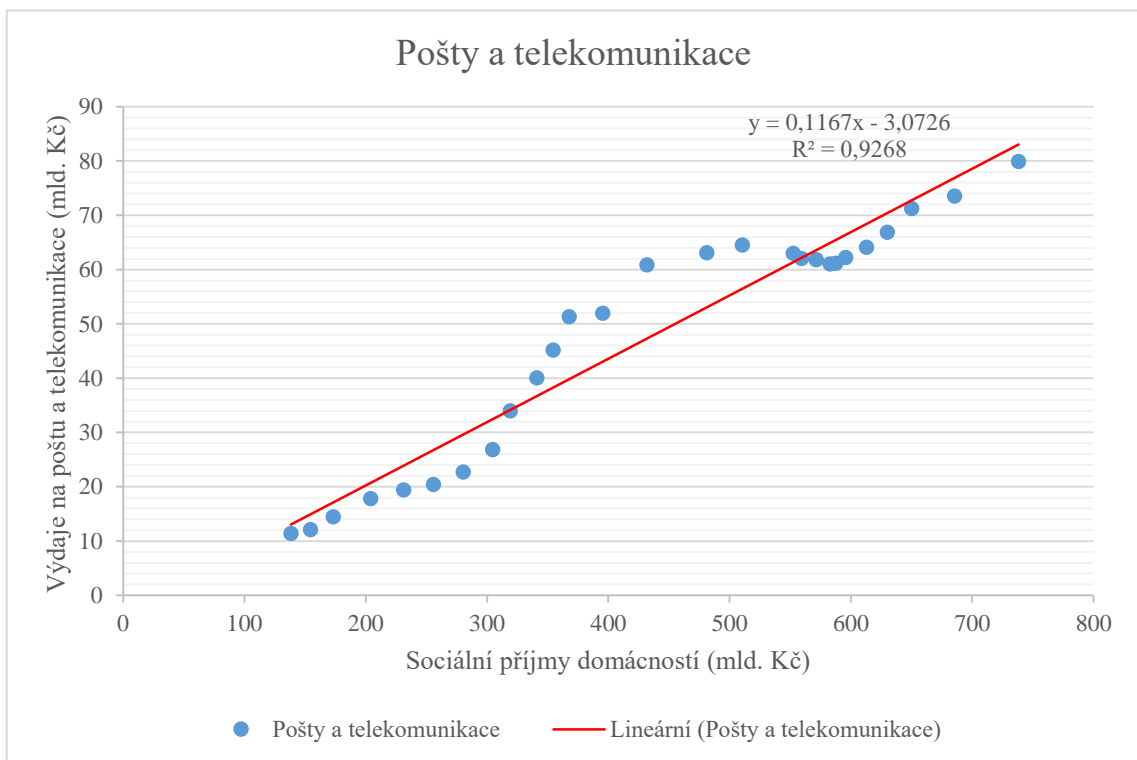
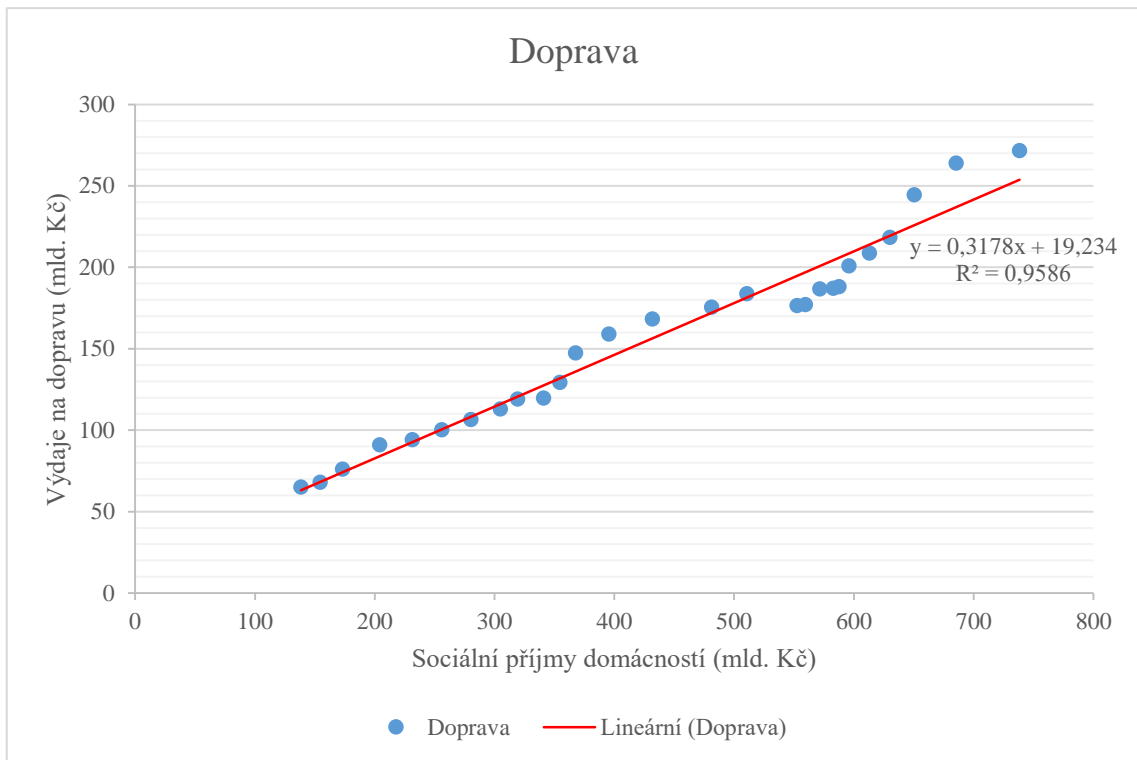

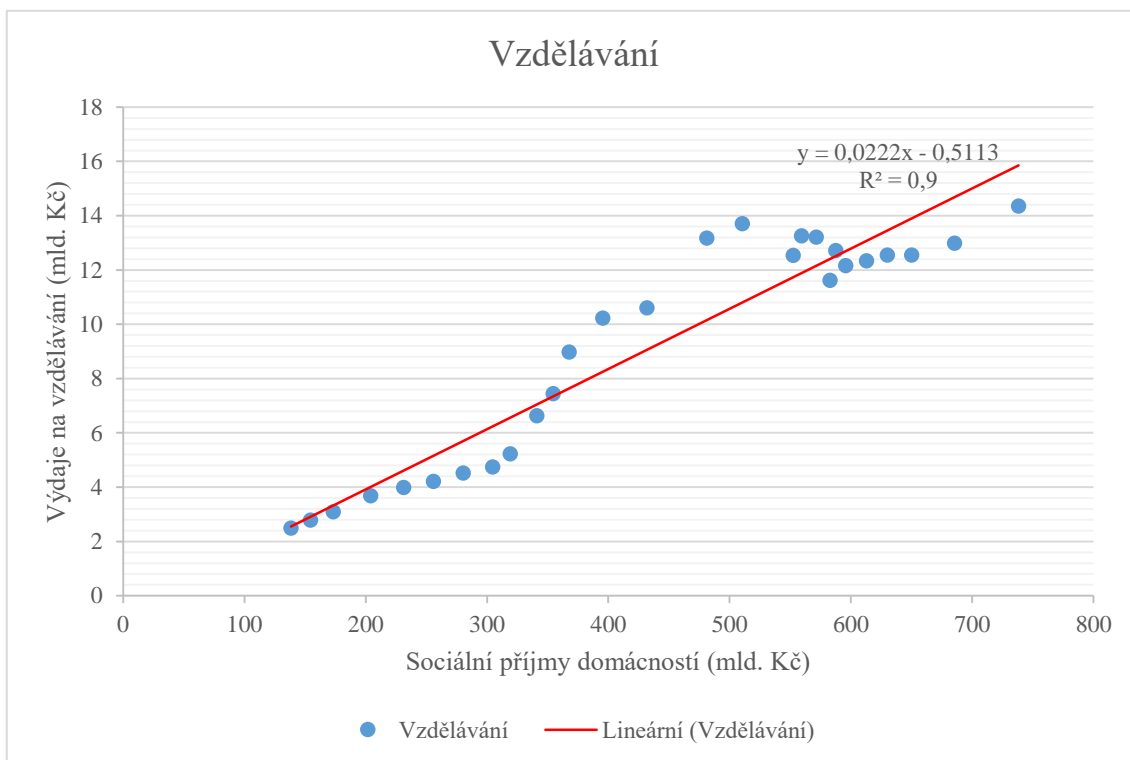
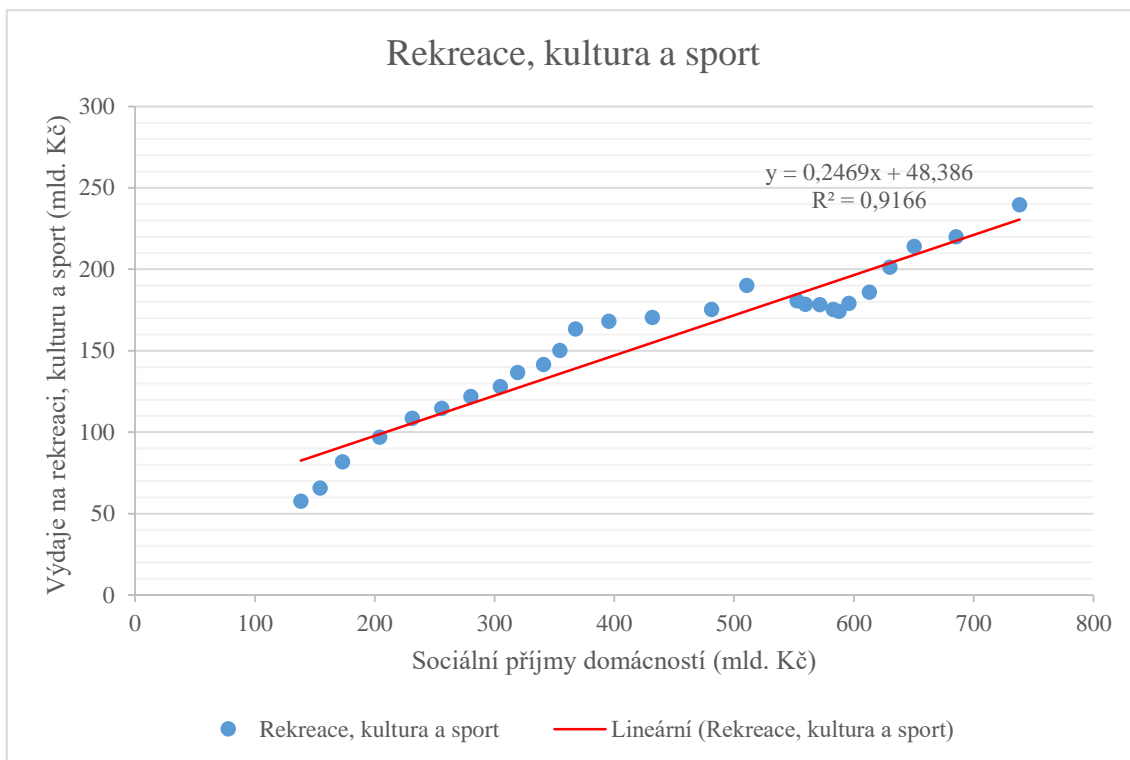
Bytové vybavení, zařízení domácnosti

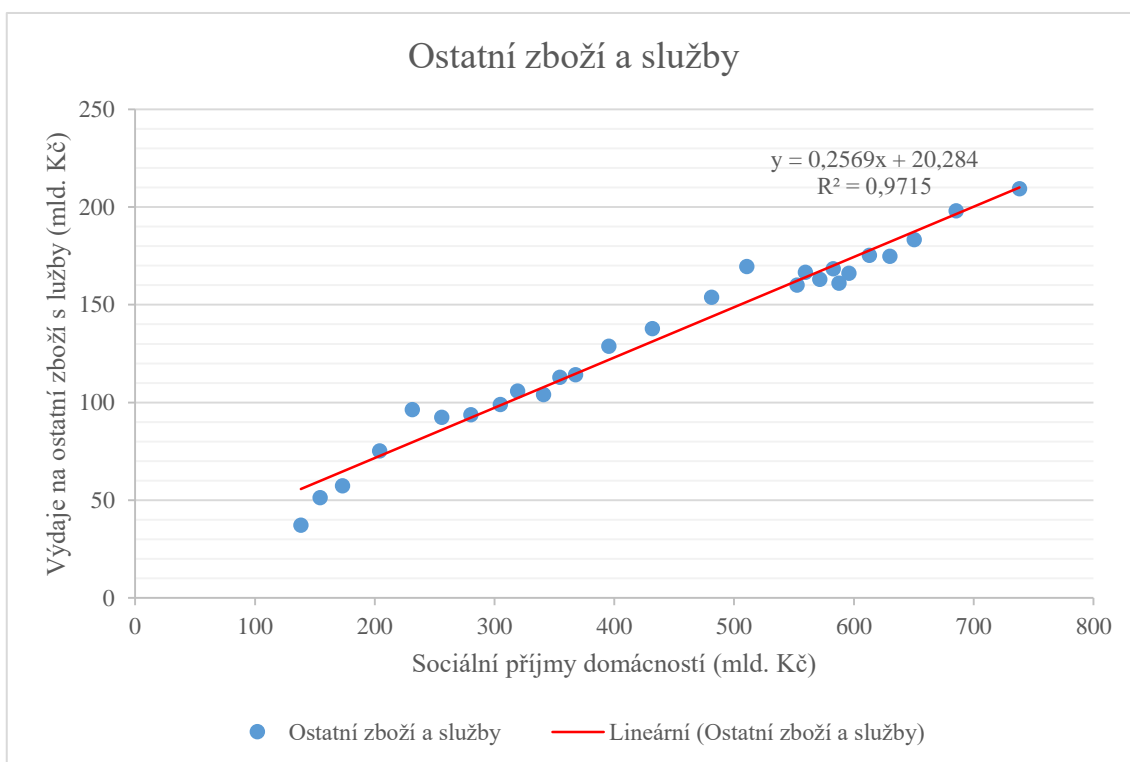
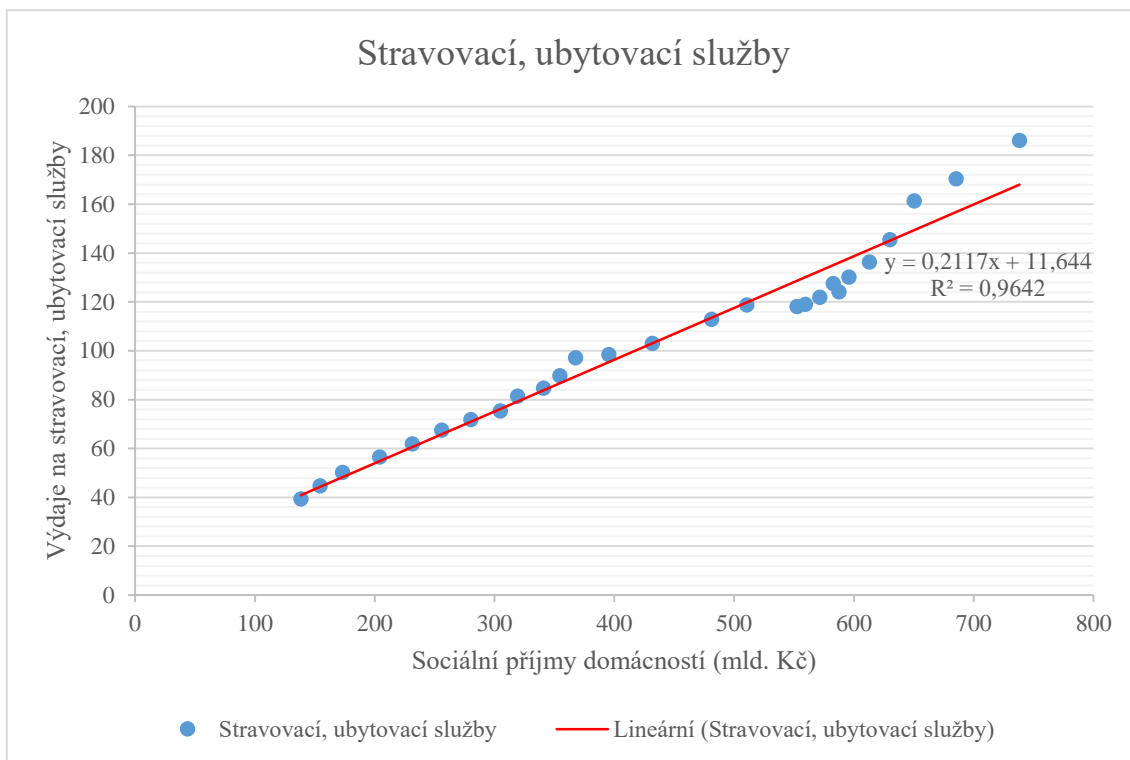

Zdraví

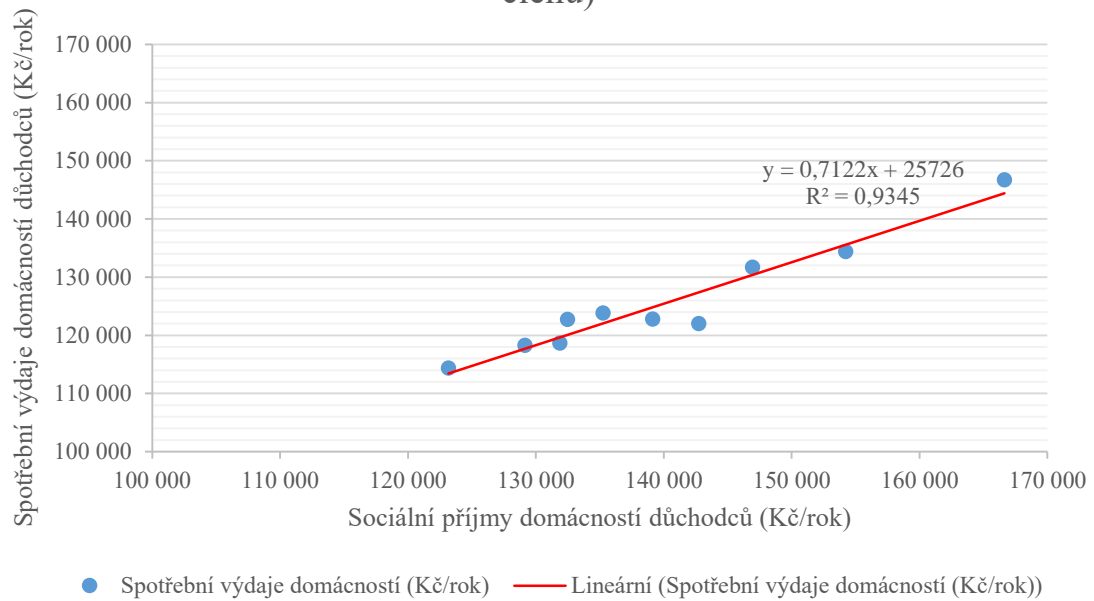

Zdroj: vlastní zpracování

Spotřební výdaje domácností důchodců (bez pracujících členů)

Spotřební výdaje domácností celkem

